

eul_wid: reo-ak

Ἀλέξανδρος ὁ Ἀφροδισιεύς · Alexander of Aphrodisias

On the Soul

Περὶ Ψυχῆς

Period: *Ῥωμαϊκὴ* [Roman](#)
Dialect: *Κοινὴ φιλοσοφικὴ* [Philosophical Koine](#)
Domain: *Φιλοσοφία* [Philosophy](#)
Format: *Πραγματεία* [Treatise](#)
Affiliation: [Aristotelian](#)

de An.1. (1t) ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΦΡΟΔΙΣΙΕΩΣ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ. Ἡ μὲν πρόθεσις ἡμῖν, περὶ ψυχῆς εἰπεῖν τῆς
〈τοῦ〉 ἐν γενέσει τε καὶ φθορᾷ σώματος, τίς τέ ἐστιν αὐτῆς ἡ οὐσία καὶ τίνες αἱ δυνάμεις καὶ
πόσαι, καὶ τίς αὐτῶν ἡ πρὸς ἀλλήλας διαφορά. ἐπεὶ γὰρ δεῖ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων πείθεσθαι
τοῖς προσταττομένοις ὑπὸ τῶν θεῶν (προσάττεται δὲ καὶ προκηρύττεται τὸ γινῶθαι σαυτὸν ὑπὸ
τοῦ Πυθίου, οὐχ ὡς ὑπὸ θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπὸ θεοῦ τοῦ προγινώσκειν τὰ μέλλοντα
πεπιστευμένου, προλέγοντος καὶ προαγορεύοντος, ὡς διὰ τῆς αὐτοῦ γνώσεως ἐκάστῳ
περιεσομένου τοῦ κατὰ φύσιν βίου, ἢ δ' ἑαυτοῦ γνώσις ἐν τῇ γνώσει τῇ καθ' ὃ ἐστιν αὐτός,
κατὰ δὲ τὴν ψυχὴν ὁ ἄνθρωπος ἄνθρωπος), ἀναγκαῖον τῷ βουλομένῳ πείθεσθαι τῷ θεῷ καὶ
τὸν κατὰ φύσιν αὐτῷ ζῆν βίον περὶ ψυχῆς πρῶτον διειληφέναι καὶ ταύτην ἥτις ἐστὶν
ἐγνωκέναι.

de An.2 ἐπεὶ δ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις τὰ Ἀριστοτέλους πρεσβεύομεν ἀληθεστέρας ἡγούμενοι τὰς ὑπ'
αὐτοῦ παραδεδομένας δόξας τῶν ἄλλοις εἰρημένων, οὕτω δὲ καὶ ἃ ἐν τῷ περὶ ψυχῆς δόγματι
φρονοῦμεν, ἔσται τὰ κατὰ τὴν πρόθεσιν ἡμῖν πεπληρωμένα, ἂν τὰ ὑπ' ἐκείνου περὶ ψυχῆς
εἰρημένα ὡς ἐνδέχεται σαφῶς ἐκθώμεθα καὶ τοῦ καλῶς ἕκαστον αὐτῶν εἰρῆσθαι τὰς οἰκείας
παρασχώμεθα παραμυθίας. Δεῖ δὲ τὸν μέλλοντα παρακολουθήσειν τε τοῖς περὶ ψυχῆς
λεγομένοις καὶ συνθήσεσθαι τοῖς περὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς λόγοις πρῶτον ἐπ' ἄλλων τινῶν τὸ τῆς
φύσεως ἀμήχανόν τε καὶ περιττὸν ἐγνωκέναι· μαθόντες γὰρ ὁποῖόν τί ἐστιν ἡ φύσις καὶ
πεισθέντες ὅτι παντὸς τοῦ κατὰ τέχνην γινομένου θαύματος παραδοξότερα τὰ ἔργα αὐτῆς,
ῥᾶον πιστεύσομεν τοῖς μέλλουσι περὶ ψυχῆς λέγεσθαι. τοῦ γὰρ μένειν ἐν ταῖς περὶ τῆς ψυχῆς
ἀπορίαις οὐδὲν οὕτως αἴτιον ὡς τὸ μὴ ῥάδιον εἶναι τὰς δυνάμεις τε αὐτῆς καὶ τὰ ἔργα
ἐφαρμόζειν τοῖς περὶ αὐτῆς λεγομένοις ὡς ὄντα θειότερά τε καὶ μείζω πάσης σωματικῆς
δυνάμεως. διὸ χρή τοὺς βουλομένους μὴ ἀντιπράσσειν τοῖς εὐλόγως περὶ αὐτῆς λεγομένοις
πρῶτον ἰδεῖν τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ τοῦ σώματος τοῦ τὴν ψυχὴν ἔχοντος καὶ τὴν τε τῶν ἐντὸς
μερῶν οἰκονομίαν ἱστορῆσαι καὶ τὴν τῶν ἐκτὸς πάλιν πρὸς ἐκεῖνα μετ' εὐσχημοσύνης
συμφωνίαν. μετὰ γὰρ τὴν τούτων θεωρίαν οὐκέθ' ὁμοίως παράδοξον φανεῖται τὸ καὶ τὴν
ψυχὴν τοσαύτας ἀρχὰς ἐν αὐτῇ κινήσεων ἔχουσας τούτου τι εἶναι τοῦ σώματος τοῦ οὕτως
παραδόξως τε καὶ περιττῶς κατεσκευασμένου. δοκεῖ δὴ παντὸς μᾶλλον ἀληθές τε καὶ ἐναργές
εἶναι τοῖς περὶ τῶν τοιούτων διαλαμβάνειν ἔργον ποιούμενοις τὸ πᾶσαν οὐσίαν σωματικὴν τε

καὶ αἰσθητὴν σύνθετον εἶναι ἕκ τε ὑποκειμένου τινός, ὃ ὕλην καλοῦμεν, καὶ ἕκ τῆς ταύτης τὴν ὕλην σχηματίζουσας τε καὶ ὀρίζουσας φύσεως, ἣν εἶδος ὀνομάζομεν.

de An. 3

ὅτι γὰρ τοῦτο τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, σαφῶς μάθοι τις ἂν ἀπιδὼν πρὸς τὰ γινόμενα κατὰ τὰς τέχνας. ὁ γὰρ ἂν τις τούτων προχειρίσῃται, εὐρήσει τὸ μὲν ὕλην τε καὶ ὑποκείμενον ἐν αὐτῷ, τὸ δὲ εἶδος, ὑποκείμενον μὲν τὸν χαλκὸν ἢ λίθον ἢ ξύλον ἢ κηρὸν ἢ ὅτι ἂν ᾖ τὸ σχηματιζόμενον κατὰ τὴν τέχνην, εἶδος δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ τεχνίτου γινόμενον ἐν αὐτῷ. τοῦ γὰρ ἀνδριάντος ὕλη μὲν ὁ χαλκὸς ἢ λίθος, εἰ ἕκ τινος τούτων ὁ ἀνδριάς εἴη, εἶδος δὲ τὸ τοιόνδε σχῆμα καὶ ἡ τοιάδε μορφή, ὃ ἐστὶν τὸ κατὰ τὴν τέχνην γινόμενον καὶ ἡ τέχνη. τέχνη γὰρ πᾶν τὸ κατὰ τὴν τέχνην ἐν τῇ ὑποκειμένῃ ὕλῃ γινόμενον ὑπὸ τοῦ τὴν τέχνην ἔχοντος, ὕλη δὲ τῆς τέχνης τὸ σῶμα τὸ πεφυκὸς αὐτὴν δέχεσθαι οὐκ ἔχον ἐν τῷ οἰκείῳ λόγῳ τὸ γινόμενον ὑπὸ τῆς τέχνης ἐν αὐτῷ. ὥς δὲ τῶν κατὰ τέχνην ὄντων τε καὶ συνεστώτων σωμάτων ἕκαστον ἔχει τὸ διττόν, οὕτως δὲ ἔχει πολὺ πρότερον ἐπὶ τῶν φυσικῶν τε καὶ φύσει συνεστώτων. ἡ γὰρ τέχνη μιμεῖται τὴν φύσιν, ἀλλ' οὐχ ἡ φύσις τὴν τέχνην· καὶ ἔστιν ἐκάστῳ τῶν φυσικῶν σωμάτων τὸ μὲν ὑποκείμενον τε καὶ ὕλη, τὸ δ' εἶδος ἐν αὐτῇ. τοῦ γὰρ χαλκοῦ ὕλη μὲν ὕδωρ ἢ ἡ ἀτμιδώδης ἀναθυμίασις, εἴ γε πάντα τὰ τηκτὰ τῶν μεταλλευτῶν τὸ ὑγρὸν ὕλην ἔχει, εἶδος δὲ ἡ τοιάδε τοῦ ὑγροῦ σύστασις τε καὶ πῆξις· καὶ ἔστιν, ὥσπερ τὸ κατὰ τέχνην ἐν τινὶ γινόμενον εἶδος ἡ τέχνη, οὕτως καὶ ἐν τοῖς φύσει συνεστώσιν τὸ οὕτως γινόμενον εἶδος ἡ φύσις. οὕσης δὲ ἐν τοῖς φυσικοῖς σώμασιν διαφορᾶς (τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν ἐστὶν ἀπλᾶ, τὰ δὲ σύνθετα), ἡ μὲν τῶν συνθέτων σωμάτων ὕλη καὶ τὸ τούτοις ὑποκείμενον καὶ αὐτὸ φυσικὸν σῶμα ἐξ ὕλης τε καὶ εἶδους ἐστίν (πᾶν γὰρ φυσικὸν σῶμα ἐκ τούτων σύνθετον), τὰ δὲ ἀπλᾶ σώματα οὐκέτ' ἔχει τὸ ὑποκείμενον αὐτοῖς σύνθετον. ἦν γὰρ ἂν καὶ αὐτὸ σύνθετον. εἰ δὲ μὴ σύνθετον τὸ τούτοις ὑποκείμενον, οὐδὲ σῶμα, εἴ γε πᾶν σῶμα ἕκ τε ὕλης καὶ εἶδους σύνθετον. ἔσται δὴ τὸ τοῖς ἀπλοῖς σώμασιν ὑποκείμενον καὶ ἡ τούτων ὕλη ἀπλῇ τις φύσις καὶ χωρὶς εἶδους, ἄμορφός τε καὶ ἀνείδεος οὕσα καὶ ἀσχημάτιστος κατὰ τὸν αὐτῆς λόγον, δι' ἣν ἀνείδεον οὕσαν τε καὶ λεγομένην εἶδος ὠνόμασται, ὃ γενόμενον ἐν αὐτῇ παύει τῆς προειρημένης αὐτὴν στερήσεως, καὶ τὴν τοιαύτην φύσιν κυρίως ἂν τις ὕλην λέγοι.

de An. 4

τὸ μὲν γὰρ ἐν τοῖς συνθέτοις σώμασιν ὑποκείμενον, ἐκείνων ὕλη οὐχ ἀπλῶς ἐστὶν ὕλη, ὅτι τέ ἐστι μετὰ εἶδους τινός καὶ ἔστι καὶ τούτου ἄλλη πάλιν ὕλη, ἐν οἷς δὲ τὸ ὑποκείμενον ἀπλοῦν, ἡ τούτων ὕλη κυρίως καὶ ἀπλῶς ἐστὶν ὕλη, ἣν αὐτὴν μὲν ὑφεστάναι καθ' αὐτὴν ἀδύνατον τῷ πᾶν τὸ οὕτως ὄν σῶμά τι εἶναι καὶ σύνθετον, ὥς προεῖρηται. οὕσα δὲ ἀεὶ σὺν εἶδει τινὶ χωρίζεται αὐτοῦ τῇ νοήσει μόνῃ, οὕτως ἔχουσα πρὸς τὰ τῶν ἀπλῶν σωμάτων εἶδη, ὥς ὁ κηρὸς ἔχει πρὸς τὰ σχήματα. ὥς γὰρ ἀναγκαῖον μὲν πάντα τὸν λαμβανόμενον κηρὸν εἶναι μετὰ σχήματος (ἀδύνατον γὰρ ἀσχημάτιστόν τινα κηρὸν λαβεῖν· οὐ μὴν τὸ κηρῷ εἶναι τὸ εἶναι μετὰ τοιοῦδέ τινος σχήματος· εἰ γὰρ ἦν ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ κηροῦ ἀφωρισμένον σχῆμά τι, οὐκέτ' ἂν ἦν κηρὸς ὁ μὴ μετὰ τούτου, μετ' ἄλλου δὲ τινος ὦν σχήματος), οὕτως δὲ καὶ ἡ κυρίως ὕλη πρὸς τὰ εἶδη τῶν φυσικῶν τε καὶ ἀπλῶν ἔχει σωμάτων. οὔτε γὰρ χωρὶς αὐτῶν τινος οἷα τε ὑποστῆναι οὔτε μετὰ τινος αὐτῶν τὸ εἶναι αὐτῇ. ἦν γὰρ ἂν οὕτως οὔτε ἀπλῇ καὶ ἀσώματος οὔτε ἄλλου τινός ἔτι τῶν ἀπλῶν σωμάτων ὕλη τῷ φθείρεσθαι αὐτὴν ἐν τῇ τοῦ οἰκείου εἶδους ἀποβολῇ. οὐ μόνον δὲ τὴν τοιαύτην ὕλην ἀδύνατον αὐτὴν καθ' αὐτὴν ὑποστῆναι, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἐν αὐτῇ γινόμενον εἶδος. καὶ μᾶλλον γε τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ὕλης πέπονθεν. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ὕλης, εἰ καὶ μὴ ἡ κυρίως ὕλη οἷα τε καθ' αὐτὴν εἶναι, ἀλλ' ἢ γε ἐν τοῖς συνθέτοις σώμασιν ὕλη προσεχῆς λαμβανομένη οὐκ οὕσα μὲν ἀπλῶς ὕλη, τοῦδε δὲ τινος ὕλη, καὶ καθ' αὐτὴν ὑφέστηκεν (ἡ γοῦν ἐν τοῖς κατὰ τέχνην γινομένοις ὕλη τοιαύτη), τῶν δὲ εἰδῶν τῶν ἐν ὕλῃ γινομένων οὐδὲν οἷόν τε καθ' αὐτὸ ὑποστῆναί ποτε, οὔτ' ἂν ᾖ σώματος ἀπλοῦ οὔτ' ἂν συνθέτου· τὰ γοῦν εἶδη τὰ

γινόμενα κατὰ τὰς τέχνας ἐν ταῖς ὑποκειμέναις ὕλαις ἀχώριστα αὐτῶν, καίτοι δυναμένων ἐκείνων καὶ χωρὶς τούτων ὑφεστάναι.

de An. 5

τὸ μὲν οὖν κατὰ τέχνην γινόμενον εἶδος οὐκ οὐσία, ὅτι μὴδὲ ἡ τέχνη (τέχνη γὰρ καὶ τὸ τοιοῦτον εἶδος, ὡς προεῖρηται), τὸ δὲ κατὰ φύσιν οὐσία, ὅτι καὶ ἡ φύσις οὐσία, τὸ δὲ τοιοῦτον εἶδος φύσις. τοῦ γὰρ πυρὸς ὄντος φυσικοῦ τε καὶ ἀπλοῦ σώματος εἶδος μὲν ἡ θερμότης καὶ ἡ ξηρότης καὶ ἡ ἐκ τούτων τε καὶ ἐπὶ τούτοις γεννωμένη κουφότης, ὕλη δὲ τὸ τούτοις ὑποκείμενον, ὃ κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν οὐδὲν ὄν τούτων ὁμοίως τούτων τε καὶ τῶν ἐναντίων αὐτοῖς ἐστὶν ἐπιδεκτικόν (δι' ἣν φύσιν αἱ τῶν ἀπλῶν σωμάτων εἰς ἄλληλα γίνονται μεταβολαί). ὣν οὐδέτερα μὲν ἐστὶ σῶμα, τὸ δὲ ἐξ αὐτῶν ἤδη σῶμά τε καὶ πῦρ ἀρχὴν παρὰ τῆς φύσεως καὶ τῆς κατὰ τὸ εἶδος οὐσίας ἔχον τῆς εἰς τὸ ἄνω κινήσεως τὴν κουφότητα· ἥτις κουφότης εἶδος τε καὶ φύσις οὕσα τοῦ πυρὸς αὐτῇ μὴ κινουμένη. πῶς γὰρ ἂν κουφότης αὐτῇ καθ' αὐτὴν κινήθῃ ποτ' ἂν ἄλλου τι οὕσα καὶ οὐ καθ' αὐτήν; δύναμις μὲν γάρ τις ἡ κουφότης τοῦ ἔχοντος αὐτὴν σώματος· οὐδεμία δὲ δύναμις χωριστὴ τοῦ δυναμένου. διὸ καὶ οὐ κινουμένη καθ' αὐτὴν τῷ ἔχοντι αὐτὴν σώματι αἰτία τῆς ἐξ αὐτοῦ γίνεται κινήσεως καὶ κατὰ τοῦτο λέγεται τὸ ἔχον αὐτὴν σῶμα κινεῖν, ὅτι διὰ ταύτης τε καὶ κατὰ ταύτην αὐτῷ τὸ κινεῖσθαι οὕσαν αὐτοῦ δύναμιν τε καὶ φύσιν. σῶμα μὲν οὖν οὐδέτερόν ἐστιν, ἐξ ὧν πρώτων τὸ ἀπλοῦν ἐστὶ σῶμα. οὔτε γὰρ ἡ ὕλη σῶμα· πᾶν μὲν γὰρ σῶμα ἀπτόν τε καὶ μετ' ἐναντιώσεώς τινος, ἡ δὲ ὕλη πάσης ἀπτῆς ποιότητος καὶ ἐναντιώσεως ἐκτός ἐστιν, καὶ τὸ μὲν σῶμα ὑφεστός, ἡ δὲ ὕλη εἶδους δεῖται πρὸς τὸ εἶναι. διὰ τοῦτο δὲ οὐδὲ τὸ εἶδος σῶμα, ὅτι μὴδὲ τοῦτο οἶόν τε καθ' αὐτὸ εἶναι τῆς ὕλης ἀχώριστον ὄν, ὡς δέδεικται.

de An. 6

οὐσία μέντοι ἐκάτερον αὐτῶν. ὡς γὰρ ἡ ὕλη, οὕτως δὲ καὶ τὸ φυσικὸν εἶδος οὐσία. οὐσίαι γὰρ τὰ μέρη τῆς οὐσίας, μᾶλλον δέ, διότι ἐκάτερον ἐκείνων οὐσία, καὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν οὐσία καὶ μία τις φύσις, οὐχ ὡς τὰ κατὰ τέχνην γινόμενα, ἃ κατὰ τὸ ὑποκείμενόν τε καὶ τὴν ὕλην εἰσὶν οὐσίαι, κατὰ δὲ τὰ εἶδη ποιότητες. οἱ δὲ ἀποροῦντες, πῶς οἶόν τε ἐξ ἄσωμάτων σῶμα γίνεσθαι, οὐκ ἂν ἠπόρουν, εἰ ἐπιστήσαντες αὐτοὺς ἔμαθον, ὅτι πᾶν τὸ γινόμενον τόδε τι ἐκ τοῦ μὴ τοῦτο ὄντος γίνεται. θερμόν τε γὰρ ἐξ οὐ θερμοῦ καὶ ψυχρὸν οὐκ ἐκ ψυχροῦ καὶ λευκὸν οὐκ ἐκ τοιοῦτου. καὶ γὰρ εἰ ἄλλο τι θερμόν ὄν αἴτιον τῷδε τῷ γινομένῳ θερμῷ τῆσδε τῆς γενέσεως, ἀλλ' αὐτό τε τὸ γινόμενον θερμόν ἐξ οὐ θερμοῦ θερμόν γίνεται. οὐ γὰρ γίνεται τὸ ὄν ἤδη. ὥστε καὶ εἰ σώματος γένεσιν ὑποθοῖτό τις, ἀνάγκη τούτῳ λέγειν ἐκ μὴ σώματος αὐτὸ γίνεσθαι. ἀλλ' ἐπεὶ μὴ φαμεν ἀπλῶς σῶμα γίνεσθαι (ἀεὶ γὰρ ἐστὶ σῶμα, εἴ γε καὶ ὁ κόσμος αἰδῖος ἀγέννητός τε καὶ ἄφθαρτος ὢν), ἔστι δὲ ἡ γένεσις τοῦδε τοῦ σώματος καὶ τινος σώματος ἐκ μὴ τοῦδε τοῦ σώματος, ἡ τοῦδε γένεσις τοῦ σώματος οὐκέθ' ἀπλῶς ἐκ μὴ σώματος. ὡς γὰρ τῇ ἐπινοίᾳ καὶ τῷ λόγῳ τὴν ὕλην τοῦ εἶδους χωρίζομεν οὐκ οὕσαν χωριστήν (τοῦδε μὲν γὰρ τινος εἶδους ἐστὶ χωριστὴ, ἀπλῶς δὲ εἶδους ἀχώριστος ὡς ὁ κηρὸς σχήματος), οὕτως δὲ ἐπινοίᾳ τε καὶ λόγῳ μόνοις καὶ ἡ τοῦ σώματος γένεσις ἐστὶν ὡς σώματος. ἔχον δὲ τό τε πῦρ καὶ τῶν ἄλλων σωμάτων ἕκαστον τὸ εἶναι τοῦτο, ὃ ἐστὶ, παρὰ τε τῆς ὑποκειμένης ὕλης καὶ τοῦ εἶδους τοῦ ἐν αὐτῇ, κατὰ τὸ εἶδος ἐστὶ τοῦτο ὃ ἐστὶ. τό τε γὰρ πῦρ κατὰ τὸ εἶδος καὶ ἡ γῆ κατὰ τὸ αὐτὸ γῆ, ὃ δ' αὐτὸς λόγος ἐπὶ τε ὕδατος καὶ ἀέρος. καὶ γὰρ τούτων ἐκάτερον κατὰ τὸ εἶδος ἐστὶν, ὃ εἶναι λέγεται. καθ' ὃ μὲν γὰρ ἡ πρὸς τὰ ἄλλα ἐκάστω ἐστὶν αὐτῶν διαφορά, κατὰ τοῦτο ἕκαστον αὐτῶν ἐστὶ τόδε τι. κατὰ δὲ τὸ οἰκεῖον εἶδος ἡ πρὸς τὰ ἄλλα ἐκάστω διαφορά, εἴ γε ἡ ὕλη καὶ τὸ ὑποκείμενον ταῦτόν ἐν πᾶσιν αὐτοῖς. κατὰ τὸ εἶδος ἄρα ἕκαστον αὐτῶν ἐστὶ τοῦτο ὃ ἐστὶν. εἰ δὲ καθ' ὃ ἐστὶν ἕκαστον τοῦθ' ὃ ἐστὶν, τοῦτ' ἔστιν αὐτοῦ τελειότης (ἐν ᾧ γὰρ γενόμενον τὸ γινόμενον ὡς γεγονὸς ἤδη καὶ ὡς τετελεσμένον τοῦ γίνεσθαι παύεται, τοῦτο ἡ τελειότης αὐτοῦ· παύεται δὲ τοῦ γίνεσθαι, ὅταν ὁλοκλήρως ἐν τῷ εἶδει γένηται), εὐλόγως ἐκάστω τῶν σωμάτων ἐν τῷ εἶδει ἡ τελειότης ἂν εἶναι λέγοιτο.

de An.7 ἄλλα εἰ κατὰ τὸ εἶδος ἐκάστω τῶν τε κατὰ τέχνην συνεστώτων καὶ πολὺ πρότερον ἔτι τῶν κατὰ φύσιν τὸ εἶναι τοῦτο ὃ ἔστι, καὶ τοῦτ' ἔστιν ἢ ἐκάστου τελειότης, καὶ ἀντιστρέψαντι ἀληθὲς τὸ καθ' ὃ τὸ εἶναί ἐστιν ἐκάστω τῶν ἐξ ὕλης τε καὶ εἶδους συνθέτων, τοῦτ' εἶναι τὸ εἶδος αὐτοῦ καὶ τὴν τελειότητα. Οὐ μόνον δὲ παρὰ τοῦ εἶδους τό τε εἶναι ἐκάστω καὶ αἰ πρὸς τὰ ἄλλα τὰ ὄντα διαφοραί, ἀλλὰ καὶ αἰ κατὰ τὸ ποιεῖν τε καὶ πάσχειν διαφοραὶ τοῖς σώμασι γίνονται κατὰ τὰ εἶδη. ποιοῦντα γὰρ καὶ πάσχοντα καθὼ σώματα τὸ τόδε τι ποιεῖν καὶ τόδε τι πάσχειν παρὰ τοῦ εἶδους ἔχει. κατὰ γὰρ τὴν κατ' εἶδη διαφορὰν καὶ τούτων ἐκάτερον. διὸ καὶ εὐλόγως λέγεται τὸ κατὰ τὰ ἀσώματα ποιεῖν τε καὶ πάσχειν τὰ σώματα. οἷς μὲν οὖν φυσικοῖς σώμασιν ἀπλοῦν τὸ ὑποκείμενον (ἔστι δὲ τοῦτο ἢ κυρίως ὕλη, ἣτις ὑπόκειται τοῖς ἀπλοῖς τε καὶ πρῶτοις σώμασιν, ἃ στοιχεῖα τῶν ἄλλων ἐστὶ σωμάτων), τούτων ἀπλοῦν καὶ τὸ εἶδος καὶ ἡ φύσις. διὸ καὶ μιᾶς τε καὶ ἀπλῆς κινήσεως τούτοις ἡ φύσις αἰτία. εἰ γὰρ ἡ φύσις ἀρχὴ κινήσεως, εἴη ἂν καὶ ἡ ἀπλῆ φύσις ἀπλῆς ἀρχὴ κινήσεως. ἡ δὲ ἀπλῆ καὶ κυρίως μία. διὸ ἢ ἄνω τι τούτων μόνον ἢ κάτω μόνον κατὰ τὴν αὐτοῦ κινεῖται φύσιν. οἷς δ' οὐκέθ' ἀπλοῦν τὸ προσεχῶς ὑποκείμενον, ἀλλ' ἔστιν ἤδη σῶμά τι καὶ σύνθετον (πᾶν γὰρ σῶμα σύνθετον τοιοῦτον), ἐν τούτοις καὶ τὸ εἶδος ποικιλώτερόν τε καὶ τελειότερον, καὶ ἡ φύσις τούτων τοιαύτη. καὶ εὐλόγως συντελεῖ γάρ τι πρὸς τὸ τούτων εἶδος καὶ τὸ εἶδος τὸ ἐν τῇ ὕλῃ τε καὶ τῷ ὑποκειμένῳ· ἔτι δὲ μᾶλλον τοῦτο, εἰ μὴδὲ ἐν εἴῃ μόνον σῶμα τὸ ὑποκείμενον αὐτῷ, ὃ ἐπὶ τῶν φυσικῶν τε καὶ συνθέτων σωμάτων ἀναγκαῖον.

de An.8 οὐδενὶ γὰρ τούτων ἐν τὸ ὑποκείμενον σῶμα τῶν ἀπλῶν. τοῦ γὰρ ἐνὸς καὶ ἀπλοῦ σώματος ἡ κατὰ φύσιν μεταβολὴ εἰς ἀπλοῦν ἄλλο σῶμα γίνεται. ὥστ' εἴ τι μέλλει παρὰ τὰ ἀπλᾶ σώματα σύνθετόν τι φυσικὸν ἔσεσθαι σῶμα, δεῖ τούτῳ πλείω τῶν ἀπλῶν σωμάτων εἶναι τὰ ὑποκείμενα, ὃ πλῆθος παρὰ τὴν τῶν εἰδῶν τῶν ἐν αὐτοῖς διαφορὰν ἐστὶ πλῆθος, καὶ διὰ τοῦτο τὰ τοιαῦτα σώματα σύνθετα. ὧ δὴ πλείω καὶ διαφέροντα εἶδη τὰ μετὰ τῆς ὕλης ὑποκείμενα, ἐξ ἀνάγκης τούτου καὶ ἡ φύσις καὶ τὸ εἶδος ποικιλώτερόν τε καὶ τελειότερον, ἐκάστης φύσεως τῶν ἐν τοῖς ὑποκειμένοις αὐτῇ σώμασιν συντελούσης τι πρὸς τὸ ἐπὶ πᾶσιν κοινὸν εἶδος αὐτοῖς. εἶδος γὰρ πως εἰδῶν γίνεται τὸ τοιοῦτον εἶδος καὶ τελειότης τις τελειότητων. διὸ καὶ οὐ δεῖ θαυμάζειν τὴν ἐν τοῖς φυσικοῖς σώμασιν τῶν εἰδῶν διαφορὰν ἔχοντας αὐτῶν τῆς παραλλαγῆς φανερώς ἐν τοῖς ὑποκειμένοις τὰς αἰτίας. τό τε γὰρ πλῆθος τῶν εἰδῶν τῶν ἐν τοῖς ὑποκειμένοις αὐτοῖς σώμασιν καὶ ἡ τούτων διάφορος μῆξις τῆς τοσαύτης παραλλαγῆς εὐλόγως ἂν τὰς αἰτίας φέροιτο. εἰ γὰρ ἐνὸς ὄντος τοῦ ὑποκειμένου καὶ εἰς μηδεμίαν διαφορὰν τοῖς γινομένοις ἐξ αὐτοῦ συντελοῦντος (ἡ γὰρ ὕλη τοιοῦτον) ξηρότης καὶ ὑγρότης καὶ θερμότης καὶ ψυχρότης σύνδυο ἐν αὐτῇ γινόμενα τοσαύτης γίνεται διαφορᾶς τοῖς ἐξ αὐτῆς γινομένοις αἰτία, ὥς τὸ μὲν αὐτῶν πῦρ γίνεσθαι, τὸ δὲ ἀέρα, τὸ δὲ γῆν, τὸ δὲ ὕδωρ, καὶ τὸ μὲν βαρὺ, τὸ δὲ κοῦφον, τὰ δὲ δευτέρως ἐκάτερον τούτων ἔχειν, πῶς οὐκ εὐλογον καὶ τὰ ἐκ τῆς τούτων ἀπάντων ποιᾶς μίξεώς τε καὶ κράσεως γινόμενα σώματα ἀμπολυ διαφέρειν ἀλλήλων κατὰ τὰ εἶδη τε καὶ τὰς δυνάμεις τὰς κινητικὰς αὐτῶν; τοῦτό τοι καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰ φυτὰ πάντα φυσικὰ ὄντα καὶ σύνθετα σώματα τῶν ἀπλῶν σωμάτων ταῖς κινητικαῖς δυνάμεσιν πλεῖστον ὅσον διαφέρει.

de An.9 τὰ μὲν γε μιᾶς καὶ ἀπλῆς κινήσεως ἀρχὴν ἐν αὐτοῖς ἔχει, τούτων δὲ ἕκαστον ἐν αὐτῷ καὶ τοῦ τρέφεσθαι τὴν ἀρχὴν ἔχει καὶ τῆς ἐπὶ πάσας τὰς διαστάσεις κατὰ τὴν αὐξήσιν κινήσεως. ἔχει δὲ δύναιμι καὶ τοῦ γεννᾶν ἕκαστον αὐτῶν ὁμοιον αὐτῷ. ἔχοντα δὲ τὰ φυτὰ κοινὰ πάντα ταῦτα πλεῖστον ὅσον ἀλλήλων πάλιν κατ' εἶδος διαφέρει τῷ τὴν ὕλην τε καὶ τὴν τῆς ὕλης τῆς ὑποκειμένης αὐτοῖς μῆξιν τε καὶ κρᾶσιν εἶναι διαφέροντα. τά τε γὰρ δένδρα ἀλλήλων πλεῖστον κεχώρισται καὶ πολὺ πλέον ἔτι τῶν λαχάνων καὶ αὐτῶν φυτῶν τε καὶ φυσικῶν καὶ συνθέτων ὄντων σωμάτων. ἀλλὰ καὶ τούτων αὐτῶν πρὸς ἀλλήλα πάλιν πλείστην ὁρῶμεν οὔσαν

διαφοράν, ἥς οὐκ ἄλλη τις αἰτία τῆς προειρημένης. καὶ ἔστι τὸ τοιοῦτον εἶδος ἤδη καὶ ἡ τοιαύτη τελειότης ἡ πρώτη δύναμις ψυχῆς. εἰ γὰρ πᾶν τὸ ζῶν ζῇ κατὰ ψυχὴν, τὰ δὲ φυτὰ ζῇ, εἴ γε ζῇ ἔστι τὸ δι' αὐτοῦ τρέφεσθαι καὶ αὔξεσθαι, τὰ φυτὰ ἂν ψυχὴν ἔχοι, καὶ εἴη ἂν ψυχὴ τὸ εἶδος αὐτῶν. ὥσπερ δὲ ἐπὶ τῶν ἀπλῶν σωμάτων τὸ εἶδος οὐ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τὴν ἀπὸ τῆς δυνάμεως ἐστίν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δύναμιν, ἀφ' ἧς ἡ ἐνέργεια (οὐ γὰρ τὸ κάτω φέρεσθαι τῆς γῆς ἦν ἡ φύσις, ἦν γὰρ οὐδὲν ἦττον γῆ καὶ μένουσα, ἀλλ' ἡ δύναμις, ἀφ' ἧς αὐτῇ τὸ κάτω φέρεσθαι, ὅπερ ἡ βαρύτης ἦν, καὶ ἔστιν ἐκότερον μὲν τελειότης, ἢ τε βαρύτης, εἴ γε εἶδος, ἢ τε κατὰ ταύτην ἐνέργεια, εἴ γε τελειότητές τε τῶν ἑξῶν τε καὶ δυνάμεων αἱ ἀπ' αὐτῶν ἐνέργειαι, πρώτη μέντοι ἡ κατὰ τὸν χρόνον προϋφισταμένη, ἐν οἷς ἄμφω γίνεται, ἡ κατὰ τὴν ἑξίν τε καὶ τὴν δύναμιν τελειότης τῆς κατ' αὐτὴν ἐνεργείας), οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν συνθέτων σωμάτων. εἰ δὴ οὐχ αἱ ἀπὸ τῶν δυνάμεων ἐνέργειαι τὰ εἶδη, ἀλλ' αἱ δυνάμεις, αἱ διὰ τὸ προϋφίστασθαι τῶν ἀπ' αὐτῶν ἐνεργειῶν πρῶταί τε καὶ πρὸ ἐκείνων εἰσίν, εἴη ἂν καὶ τῶν φυτῶν εἶδος τε καὶ ψυχὴ ἡ πρώτη τελειότης. τούτων τοίνυν ὁμολογουμένων τε καὶ κειμένων, οὐκ οἴμαί τινα ἀμφισβητήσιν, ὥς οὐχὶ καὶ τὸ ζῶον φυσικόν ἐστι σῶμα καὶ σύνθετον, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγκείμενον.

de An.10

εἰ δὲ σῶμα ὃν ἐκ τούτων τὸ εἶναι ἔχει, πᾶν δὲ σῶμα ἐξ ὕλης τε καὶ εἶδους σύνθετον. δῆλον ὡς καὶ τούτων τὸ μὲν ὕλη τοῦ ζώου, τὸ δὲ εἶδος ἔσται. ἔστι μὲν οὖν καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων περὶ τῶν φυτῶν δῆλον τὸ τὴν ψυχὴν τὸ εἶδος εἶναι. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ κατ' ἀρχὰς ἡμῖν τῶν λόγων δεδειγμένου τοῦτο γινώριμον. ἦν γὰρ κείμενον τὸ καθ' ὃ ἐκάστω τὸ εἶναι ἐστίν, τοῦτ' εἶναι τὸ εἶδος αὐτοῦ καὶ τὴν τελειότητα. τῷ δὲ ζῳῷ ἐστὶ τὸ εἶναι ζῳῷ κατὰ τὴν τοιάνδε ψυχὴν (τὴν γὰρ αἰσθητικὴν), ταύτη γὰρ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἃ μὴ ζῳά ἐστι τὸ ζῶον διαφέρον ζῶον ἐστίν. εἶδος ἄρα ἐν τῷ ζῳῷ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος, εἴ γε ἐν πᾶσιν τοῖς σώμασιν τὰ εἶδη τῆς ὑποκειμένης ἐν αὐτοῖς ὕλης ἐστὶν εἶδη, τοσούτῳ τελειότερον ἡ ψυχὴ εἶδος οὔσα τῆς ἐν τοῖς φυτοῖς, ὅσον ἡ ἐν ἐκείνοις ψυχὴ τῶν εἰδῶν τῶν ἐν τοῖς ἀπλοῖς τε καὶ πρῶτοις σώμασιν. καὶ αἱ κατὰ τὴν αἰσθητικὴν δὲ ψυχὴν πάλιν διαφοραὶ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν σώζοιεν ἂν πρὸς ἀλλήλας, ἦν εἶχεν τὰ μὲν τῶν ἀπλῶν σωμάτων εἶδη πρὸς τὴν τῶν φυτῶν ψυχὴν, αὕτη δὲ πρὸς τὴν αἰσθητικὴν, καὶ τῆς ἀνάλογον αὐτοῖς διαφορᾶς αἰτία ἡ τῶν ὑποκειμένων αὐτοῖς σωμάτων κατὰ τε πλῆθος καὶ κατὰ ποιὰν κρᾶσίν τε καὶ μῖξιν καὶ σύστασιν διαφορά. καὶ εὐλόγως· εἰ γὰρ ἡ ἀρχὴ οὐχ ἡμῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ παντὸς μέρος, καὶ ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς διαφορά, κἂν ἦ βραχεῖα, μεγάλης ἂν εὐλόγως γένοιτο διαφορᾶς αἰτία. καὶ τοῦτο δῆλον καὶ ἐκ τῶν κατὰ τὰς ὁδοῦς ἐκτροπῶν. βραχεῖα γὰρ ἐν ταύταις παραλλαγὴ πολλάκις αἰτία τῆς ἐπὶ τοὺς πλεῖστον ἀλλήλων διεστῶτας τόπους κινήσεως. ἀρχὴ δὲ καὶ ἡ προσεχῆς ἐκάστω τῶν γινομένων ὕλη. ὥστε καὶ ταῖς ταύτης διαφοραῖς τὴν τῶν γινομένων ἐπ' αὐταῖς εἰδῶν διαφορὰν εὐλογον ἔπεσθαι. οὐ γὰρ πᾶσα ὕλη τῆς αὐτῆς τελειότητός ἐστιν ἐπιδεκτικὴ. οἷς μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν τὸ ὑποκείμενον οὐδέπω σῶμα, τούτων καὶ τὸ εἶδος ἀπλούστερον· οἷς δὲ τὸ ὑποκείμενον σῶμά τε καὶ τοῦτο σύνθετον καὶ ἔχον μέρη διάφορα, ὡς ἄλλο πρὸς ἄλλην ἐνέργειαν εἶναι χρήσιμον, τούτων δὲ καὶ τὸ εἶδος μετὰ δυνάμεων πλειόνων, ἅτε ὃν εἶδος καὶ τελειότης ὁργανικοῦ τε καὶ ποικίλου σώματος· διὸ τοῦ τοιοῦτου σώματος εἶδος ἤδη ἡ ψυχὴ.

de An.11

ἀλλ' ἡ μὲν ἀπλουστέρα, ἥς καὶ τὸ σῶμα τὸ ὁργανικὸν ἀπλούστερον, ἡ δὲ ἐκ πλειόνων δυνάμεων καὶ τελειότερα, ἥς καὶ τὸ ὑποκείμενον σῶμα, οὗ ἐστὶν εἶδος ἡ τοιάδε ψυχὴ, ποικιλώτερόν τε καὶ ὁργανικώτερον. εἰ δὲ τῷ δοκεῖ αὐτόθεν ἀκούσαντι παράδοξον εἶναι τὸ τὴν ψυχὴν εἶδος εἶναι λέγειν τοῦ τοιοῦτου σώματος καὶ φύσιν, ὡς τοῦ πυρὸς τὴν κουφότητα, εἰς τὴν τῶν σωμάτων ἀπιδὼν διαφοράν, ὧν ταῦτα εἶδη, καὶ τὴν ἐν τοῖς ἐμψύχοις σώμασιν ἰδὼν κατασκευὴν ἀμύθητον ὅσον διαφέρουσιν τῆς τῶν ἀπλῶν σωμάτων, οὐκ ἂν ἔτι παράδοξα λέγειν τοὺς οὕτω λέγοντας ὑπολαμβάνει, εἴ γε μὴ παράδοξον, ἀλλὰ παντὸς μᾶλλον εὐλογον,

τὸ ἦν ἔχει τὰ ὑποκείμενα τοῖς εἶδεσιν σώματα ἀναλογίαν πρὸς ἄλληλα, ταύτην καὶ τὰ εἶδη αὐτῶν σώζειν πρὸς αὐτά. Ὅτι γὰρ εἶδος ἡ ψυχὴ, καὶ ὧδε ἂν δεικνύοιτο. ὁμολογεῖται τὸ ζῶον ἐκ ψυχῆς εἶναι καὶ σώματος. ἔκ τινων δὲ εἶναι τι λέγεται ἥτοι ὡς ἐκ μερῶν σωζομένων ἐν τῷ ὅλῳ καὶ τοιούτων, εἰς ἃ καὶ διαιρεῖται, ὡς τὴν οἰκίαν λέγομεν ἐκ πλίνθων, ἢ ὡς τὸ κεκραμένον ἔκ τινων, ὡς τὸ μελίκρατον (τοῦτο γὰρ ἐξ ὕδατος καὶ μέλιτος εἶναι φαμεν, εἰς ἃ οὐκέτι τὸ μελίκρατον διαιρεῖται τῷ μῆτε σώζεσθαι τι αὐτῶν μῆτε μετὰ τὴν κρᾶσιν ἔτι τὴν αὐτῶν φυλάσσειν φύσιν), ἢ ὡς ἐξ ὕλης τε καὶ εἶδους, ὡς τὸν ἀνδριάντα λέγομεν ἐκ χαλκοῦ τε καὶ σχήματος. κατὰ τούτους δὴ τοὺς τρόπους τοῦ ἔκ τινων εἶναι λεγομένου καὶ τὸ ζῶον ἂν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος εἴη κατὰ τινὰ τούτων τῶν τρόπων.

de An.12

ἀλλ' οὐτε κατὰ τὸν πρῶτον οἶόν τε (παράθεσις γὰρ ἔσται ψυχῆς τε καὶ σώματος, οὕτως δὲ οὐκέτ' ἂν εἴη τὸ σῶμα διόλου ἔμψυχον, ἔσται τε εἰ οὕτως ἔχοι οὐκ εἰς τὸ ποιόν, ἀλλ' εἰς τὸ ποσόν ἢ ψυχὴ τῷ ζῳῷ συντελοῦσα), ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὸν δεύτερον. οὐ γὰρ φθειρομένης τῆς ψυχῆς τε καὶ τοῦ σώματος ἢ τοῦ ζῳου γένεσις ὡς τῶν γινομένων ἐκ κράσεως τινων.λείπεται τοίνυν οὕτω λέγειν συγκεῖσθαι τὸ ζῶον ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώματος, ὡς ἐξ ὕλης καὶ εἶδους. ὅτι δὲ εἶδος ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος καὶ οὐκ οὐσία τις αὐτὴ καθ' αὐτήν, μάθοι τις ἂν καὶ ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς. οὐ γὰρ οἶόν τε ἐνέργειάν τινα ψυχικὴν γενέσθαι χωρὶς σωματικῆς κινήσεως, ὥσπερ οὐδὲ κατὰ τὰς φυσικὰς ῥοπὰς φοράν, ὡς τοῦ σώματος ἐνεργοῦντος αὐτὰς κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐν αὐτῷ. τό τε γὰρ τρέφεσθαι τε καὶ αὔξεσθαι καὶ γεννᾶν οἶον αὐτὸ γίνεται μὲν κατὰ δύναμιν ψυχικὴν, αἱ δὲ κινήσεις τοῦ σώματος. ἀλλὰ καὶ αἰσθάνεται τὸ ζῶον διὰ τῶν αἰσθητηρίων σωμάτων ὄντων, αἱ τε ὀρέξεις αὐταὶ φανερώς κινουμένου τινὸς γίνονται σώματος. αἱ τε γὰρ ἐπιθυμίαι καὶ οἱ θυμοὶ τε καὶ ὄργανα ἐν τοῖς ζῳοῖς τοῦτον γίνονται τὸν τρόπον. ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς φόβοις τοῦ σώματος ἢ ἀλλοιώσεσι τε καὶ συστολή. καὶ ἡ φαντασία δὲ διὰ σώματος, εἴ γε ἥρτηται τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως, ὡς δειχθήσεται. ὅτι δὲ καὶ ἐν ταῖς ὁρμαῖς σῶμά ἐστι τὸ κινούμενον, οὐδεὶς ἂν ἀντείποι. καὶ τὸ φρονεῖν δέ, εἰ μὴ ἄνευ φαντασίας γίνεται, καὶ αὐτὸ ἂν εἴη γινόμενον διὰ σώματος. εἰ δὲ μηδεμίαν οἶόν τε ψυχῆς ἐνέργειαν χωρὶς σωματικῆς λαβεῖν κινήσεως, δηλὸν ὡς τοῦ σώματος ἐστὶ τι καὶ ἀχώριστος αὐτοῦ. μάτην γὰρ ἂν εἴη χωριστὴ μηδεμίαν τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν καθ' αὐτὴν ἐνεργῆσαι δυναμένη. δηλοῖ δὲ τὸ εἶδος αὐτὴν εἶναι τοῦ σώματος καὶ τὸ κατὰ τὰς τοῦ σώματος ἐπιτηδεϊότητας καὶ τὰς κατ' αὐτὴν κινήσεις γίνεσθαι. ποτὲ μὲν γὰρ ἰσχυρῶν ὄντων τῶν ἐκτὸς αἰτίων, ἃ ἡ ὀργὴν ἢ φόβον ἢ ἐπιθυμίαν ἢ τι τοιοῦτο πάθος ἄλλο κινεῖν οἶά τε, ἢ οὐδὲν πάσχομεν παντάπασιν ἢ ἐπιπολαίως τε καὶ πρὸς ὀλίγον, ποτὲ δὲ μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων τῶν ἐκτὸς ὄντων ὑπερβάλλομεν τοῖς πάθεσιν, ὅταν ὀργᾷ τε καὶ προπαρεσκευασμένον ἢ καὶ ἐπιτηδεῖον πρὸς τὸ πάθος τὸ σῶμα ἢ διὰ τινὰ ἔνδειαν ἢ διὰ πλῆθος ἢ διὰ χυμῶν τινων παράθεσιν.

de An.13

καὶ γὰρ ὀργιζόμεθα ῥᾶον χολῆς πλεοναζούσης καὶ φοβούμεθα καὶ λυπούμεθα πολλάκις ἐπὶ τοῖς τυχοῦσιν τῷ τὸ σῶμα ἡμῶν οὕτω πως ἔχειν. Δεικνύοιτο δ' ἂν εἶδος οὕσα ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος καὶ διὰ τοῦ εἶναι μὲν αὐτὴν ἐν τῷ σώματι τοῦ ζῳου πρὸς πάντων ὁμολογεῖσθαι, πλεοναχῶς δὲ τοῦ εἶναι ἔν τινι λεγομένου κατὰ μηδὲν ἄλλο σημαίνονμενον τοῦ ἔν τινι τῷ σώματι τὴν ψυχὴν εἶναι δύνασθαι. ἔν τινι γάρ τι εἶναι λέγεται ἢ ὡς εἶδος ἐν γένει, ὡς ἄνθρωπος ἐν τῷ ζῳῷ, ἢ ὡς γένος ἐν εἶδεσιν, ὡς τὸ ζῶον ἐν πτηνῷ καὶ πεζῷ καὶ ἐν ὕδρῳ (ἐν γὰρ τοῖς ἐκ τοῦ γένους ἀντιδιαιρουμένοις ἀλλήλοις εἶδεσιν τὸ εἶναι τῷ εἰς αὐτὰ διαιρουμένῳ γένει), ἢ ὡς μέρος ἐν ὅλῳ, ὡς ἡ χεὶρ ἐν τῷ σώματι, ἢ ὡς τὸ ὅλον ἐν τοῖς μέρεσιν· ὅλον γὰρ τὸ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα εἶναι λέγεται ἐν κεφαλῇ καὶ τραχήλῳ καὶ θώρακι καὶ τοῖς ἄλλοις, μεθ' ὧν τὸ ὅλον ἀναπληροῦται σῶμα. ἔστι τι ἔν τινι καὶ ὡς ἐν ἀγγείῳ καὶ ὡς ἐν τόπῳ, ὡς λέγομεν Δίωνα ἐν ἀγορᾷ εἶναι καὶ τὸν οἶνον ἐν τῷ κεραμίῳ. καὶ τὰ συμβεβηκότα δὲ τισιν ἐν ἐκείνοις εἶναι λέγεται, ὡς τὸ λευκὸν ἐν τῷ λευκῷ σώματι λέγεται, καὶ τὰ κεκραμένα ἐν τῷ ἐξ αὐτῶν

εἶναι κράματι, ὥς ἐν τῷ οἶνομέλιτι τό τε μέλι καὶ ὁ οἶνος. παρὰ τοὺς εἰρημένους τρόπους ἔν τιτι εἶναι λέγεται καὶ ὡς εἶδος ἐν ὕλῃ. καθ' ὃ γάρ τι ἔκ τινων ὄν αὐτὸ τὸ εἶναι ἔχει, τοῦτ' ἔστι ὡς εἶδος ἐν ὕλῃ τῷ λοιπῷ.

de An.14

οὕτως ἔχει τὸ μὲν τοιόνδε σχῆμα ἐν τῷ ἀνδριάντι ὄντι ἐκ χαλκοῦ τε καὶ σχήματος, ἡ δὲ βαρύτης ἐν τῇ γῇ οὕση ἐξ ὕλης τε καὶ ταύτης. κατὰ τούτους δὴ τοὺς τρόπους τοῦ ἔν τιτι λεγομένου (ὁ γὰρ κυβερνήτης ἐν τῇ νηϊ κατὰ τινὰ τῶν προειρημένων ἂν εἴη τρόπον), ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι οὕσα οὔτε ὡς μέρος οὕσα αὐτοῦ ἐστὶν ἐν αὐτῷ (σῶμά τε γὰρ ἂν εἴη, σῶμα γὰρ τὸ τοῦ σώματος μέρος, καὶ εἰς τὸ ποσὸν ἂν, οὐκ εἰς τὸ ποιὸν τῷ ζῳῷ συντελοῖ· ἔτι τε οὐκ ἂν ἦν πᾶν ἔμψυχον τὸ σῶμα, ἀλλὰ ἐκάτερον αὐτῶν τοῦ ἑτέρου κεχώριστο, εἰ μὴ σῶμα διὰ σώματος οἶόν τε χωρεῖν τε καὶ διέναι, οὗ οὐδὲ ἐπίνοιον σχεῖν ῥάδιον), ἀλλ' οὐδὲ ὅλον μὲν τι ἡ ψυχὴ, μέρη δὲ τῆς ψυχῆς τὰ μέρη τοῦ σώματος, ὡς εἶναι τὴν ψυχὴν ὡς τὸ ὅλον ἐν τοῖς μέρεσιν τοῖς αὐτοῦ. ἀλλ' οὐδὲ ὡς εἶδος ἐν γένει ἐν τῷ σώματι ἡ ψυχὴ. οὐ γὰρ γένος τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἐν ᾧ ἐστὶν· ἐκάτερον γὰρ αὐτῶν ἔν τι κατ' ἀριθμόν, τὰ δὲ γένη τε καὶ εἶδη κοινὰ τε καὶ καθόλου· ἔτι τε σῶμα ἂν ἡ ψυχὴ εἴη. ἀλλ' οὐδὲ ὡς τὸ γένος ἐν τοῖς εἶδεσιν ἐν τῷ σώματι ἡ ψυχὴ διὰ τε τὴν προειρημένην αἰτίαν καὶ ὅτι, εἰ ἡ ψυχὴ γένος τοῦ σώματος λέγεται, πᾶν σῶμα ψυχὴ, ὡς πᾶς ἄνθρωπος ζῶν. ἀλλ' οὐδὲ τόπος τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς· σῶμά τε γὰρ ἂν ἡ ψυχὴ εἴη (πᾶν γὰρ τὸ καθ' αὐτὸ ἐν τόπῳ σῶμα) καὶ ἔτι τὸ σῶμα τόπος ἔσται. οὕτως γὰρ ἔσται τὸ σῶμα ἢ διάστημά τι κενὸν ἢ πέρας τοῦ περιέχοντος· αὐτὰ γὰρ αἰ περὶ τόπου δόξαι. ἔτι τῷ μὲν τόπῳ οὐδὲν τὸ ὄν ἐν αὐτῷ συντελεῖ πρὸς τὸ εἶναι τοιῶδε, τὸ δὲ ἔμψυχον σῶμα παρὰ τῆς ψυχῆς ἔχει τὰς διαφορὰς τὰς πρὸς τὰ ἄλλα σώματα. οὐδ' ὡς ἐν ἀγγεῖῳ δ' ἂν εἴη· καὶ γὰρ τὸ ἀγγεῖον τόπος τοῦ ἐν αὐτῷ, διάφορον τοῦ τόπου μόνῳ τῷ συµμεταφέρεσθαι τοῖς ἐν αὐτῷ. ἀλλ' οὐδ' ὡς ἐν ὑποκειμένῳ τε καὶ ὡς συµβεβηκὸς ἐν τῷ σώματι ἡ ψυχὴ· οὐσία μὲν γὰρ ἡ ψυχὴ καὶ τῶν ἐναντίων ἐπιδεκτική· οὐδὲν δὲ συµβεβηκὸς οὐσία· ἔτι τε τὸ μὲν ἐν ὑποκειμένῳ τινὶ οὐκ ἔστι τῷ ὑποκειμένῳ αὐτῷ αἴτιον τοῦ εἶναι· δύναται γὰρ καὶ χωρὶς τούτου εἶναι τὸ ὑποκείμενον αὐτῷ· τῷ δὲ ὀργανικῷ σώματι, ἐν ᾧ ἐστὶν ἡ ψυχὴ, τὸ εἶναι ὀργανικῷ παρὰ τῆς ψυχῆς.

de An.15

ἀλλ' οὐδὲ ὡς ἐν τῷ κεκραμένῳ τὰ ἐξ ὧν κέκραται ἐν τῷ σώματι ἡ ψυχὴ. οὐδὲν γὰρ τῶν οὕτως ὄντων ἔν τιτι ἔτι σώζει τὴν αὐτοῦ φύσιν· οὔτε γὰρ ὁ οἶνος οὔτε τὸ μέλι ἐν τῷ οἶνομέλιτι σώζεται, ἡ δὲ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμφοτέρω ἐν τῷ ζῳῷ μένει· ἔτι πᾶσα κρᾶσις σωμάτων, ὥστε εἴη ἂν καὶ ἡ ψυχὴ σῶμά τι. ἀλλ' οὐδὲ ὡς ὁ κυβερνήτης ἐν τῇ νηϊ οὕτως οἶόν τε εἶναι τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι. εἰ μὲν γὰρ τὸν κυβερνήτην οὕτως λαμβάνοι τις ὡς τὴν τέχνην τὴν κυβερνητικὴν, εἴη ἂν ὡς ἕξις τις καὶ εἶδος ἐν ὕλῃ ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι (οὕτως γὰρ αἱ ἕξεις εἰσὶν ἐν τοῖς ὧν εἰσιν ἕξεις ἀσώματοι τε γὰρ εἰσι καὶ ἀχώριστοι τῶν ἐν οἷς εἰσιν), εἰ δ' ὡς αὐτὸν τὸν κυβερνήτην τὸν ἔχοντα τὴν ἕξιν, σῶμά τε ἔσται ἡ ψυχὴ (καὶ γὰρ ὁ κυβερνήτης μετὰ σώματος), καὶ ἔσται ἔν τιτι μέρει τοῦ σώματος ἀποκεκριμένῳ ὡς ἐν τόπῳ, οὐκ ἔσται τε πᾶν τὸ σῶμα ψυχὴν ἔχον οὐδὲ συµπαθὲς ἑαυτῷ οὐδὲ ἔχον συναίσθησιν· ἔτι τε βίᾳ ἂν κινῶν τὸ σῶμα, δύναιτό τε ἂν οὕσα ἡ ψυχὴ τοιαύτη καὶ χωριζομένη τοῦ σώματος εἰσιέναι πάλιν εἰς αὐτό, ὡς τὸ αὐτὸ σῶμα ποτὲ μὲν ἔμψυχον εἶναι, ποτὲ δὲ μὴ. τίς τε ἡ αἰτία, δι' ἣν τοιοῦτόν τι οὕσα ἡ ψυχὴ εἴσεισιν εἰς τὸ σῶμα, καὶ τίς τῆς εἰσόδου τρόπος; καὶ τί τοῦ συµμένειν αἴτιον, καὶ πολὺ πρότερον ἔτι τίς ἡ οὐσία αὐτῆς καὶ ἡ φύσις; εἴ τέ ἐστὶν ἡ ψυχὴ ὡς ὁ κυβερνήτης, οὐχ ὡς ἡ κυβερνητικὴ, εἴη ἂν καὶ αὐτὴ ἐξ ὕλης καὶ εἶδους τινός, ὃ εἶδος εἴη ἂν ἡ ψυχὴ, εἴ γε παρ' οὗ τὸ εἶναι κυβερνήτη αὐτῇ, παρὰ τούτου καὶ τὸ εἶναι ψυχῇ· κατὰ γὰρ τὸ εἶδος ἐκάστῳ τὸ εἶναι τοῦτο ὃ ἐστὶ· παρὰ δὲ τοῦ εἶδους, οὐ παρὰ τῆς ὕλης τῷ κυβερνήτῃ τὸ κυβερνήτη εἶναι. εἰ δὲ κατὰ μηδένα τῶν προειρημένων τρόπων οἶόν τε εἶναι τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι, λείποισ' ἂν τὸ εἶναι αὐτὴν ἐν αὐτῷ ὡς εἶδος, εἴ γε εἶδος μὲν ἐκάστου, καθ' ὃ ἐστὶ τοῦτο ὃ ἐστὶ, κατὰ δὲ τὴν ψυχὴν τὸ ζῶν ζῶν ἐστι. ἐπεὶ τοίνυν ἡ ψυχὴ [ἦν καὶ τελειότητα καὶ ἐντελέχειαν ἕθος Ἀριστοτέλει

λέγειν] εἶδος τε ἐστίν, ὡς δέδεικται, καὶ εἶδος ἔνυλον (σώματος γάρ, καὶ σώματος φυσικοῦ· οὐ γὰρ τεχνικοῦ, ὡς τὸ τοῦ ἀνδριάντος· καὶ φυσικοῦ οὐχ ἀπλοῦ ὡς τὸ τοῦ πυρός, ἀλλὰ συνθέτου τε καὶ ὀργανικοῦ), τὸ δὲ εἶδος, οὗ ἐστὶν εἶδος, ἐδείχθη καὶ τελειότης ὄν, ἔθος δὲ Ἀριστοτέλει τὴν τελειότητα καὶ ἐντελέχειαν λέγειν, ὡς τοῦ ἐν τῷ τέλει εἶναι τὸ πρᾶγμα οὐ ἐστὶν οὔσαν αἰτίαν, εἰκότως αὐτῆς ἀπέδωκε τοιοῦτον τὸν λόγον· ἐντελέχεια ἡ πρώτη.

de An.16 διττὴ γὰρ ἦν ἡ τελειότης, ἡ μὲν ἕξις τε καὶ δύνამις, ἡ δὲ ἀπὸ τῆς δυνάμεως ἐνέργεια, ὧν ἡ δύνამις ἦν πρώτη καὶ τὸ εἶδος ἦν ἡ κατὰ τὴν δύναμιν τελειότης. ἐντελέχεια οὖν ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ. ἔστι γὰρ ὀργανικὸν σῶμα τὸ ἔχον πλείω τε καὶ διαφέροντα μέρη ψυχικαῖς δυνάμεσιν ὑπηρετεῖσθαι δυνάμενα. διὸ τὸ ὀργανικὸν σῶμα καὶ δυνάμει ζωὴν ἔχειν λέγει, τῷ δυνάμει ζωὴν ἔχον ἀντὶ τοῦ δυναμένου κατ' ἐνέργειαν ζῆν χρώμενος. τὸ γὰρ ἤδη τὴν τέλειον ψυχὴν ἔχον πολλὰ κατ' αὐτὴν δύναται ποιεῖν τε καὶ πάσχειν, τρέφεσθαι, αὔξεσθαι, γεννᾶν, αἰσθάνεσθαι, ὀρέγεσθαι, διανοεῖσθαι, λέγειν, πράττειν, ὑγιαίνειν, νοσεῖν. ἔμψυχα γὰρ οὐδὲν ἦττον, κἂν μὴ ἐνεργῇ μὲν, δύνηται δέ, καὶ ἔστι τὸ δυνάμει, τὸ προσκείμενον, τῆς πρώτης ἐντελεχείας δηλωτικόν. καὶ αὕτη μὲν ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία, ὡς ἐνὶ λόγῳ περιλαβεῖν πλείους ψυχὰς οὔτε ὁμοειδεῖς ἀλλήλαις τάξιν τε ἐχούσας πρὸς ἀλλήλας, ὡς εἶναι τὴν μὲν τινα αὐτῶν ἀτελεστέραν τε καὶ πρώτην, τὴν δὲ μετὰ ταύτην τελειοτέραν ἐκείνης τῷ πρὸς ἐκείναις καὶ ἄλλην δυνάμιν τινα προσειληφέναι, καὶ μετὰ ταύτην τρίτην τινα πάλιν πρὸς ἐκείναις ταῖς δυνάμεσιν καὶ ἄλλας τινὰς δυνάμεις ἔχουσιν.

de An.17 οὐ γὰρ οἷόν τε τῶν οὕτως ἐχόντων πρὸς ἄλληλα σαφῆ τὸν κοινὸν εἶναι λόγον τῷ δεῖν μὲν τὸν ὀρισμὸν τινων κατὰ πάντων αὐτῶν κατηγορεῖσθαι, μὴ δύνασθαι δὲ ἐν τῷ τοιοῦτῳ λόγῳ διασημαίνεσθαι τι τῶν τελειοτέρων ἐν αὐτοῖς. οὐκέτι γὰρ ἂν τὰ ἀτελέστερα ἐν τῷ ὀρισμῷ περιλαμβάνοιτο. δι' ἣν αἰτίαν καὶ ὁ τῆς ψυχῆς κοινὸς λόγος ἀπλούστερός τε καὶ κοινότερος ὢν οὐδεμιᾶς τῶν μάλιστα δοκουσῶν εἶναι ψυχικῶν δυνάμεων ἐστὶν ἐνδεικτικός. ἀπὸ γὰρ τινος κοινῶς πάσαις αὐταῖς ὑπάρχοντος ὁ τοιοῦτος λόγος. Εἰ δὲ ἐστὶν εἶδος ἡ ψυχὴ, ὡς δέδεικται, ἀναγκαῖον αὐτὴν ἀχώριστόν τε εἶναι τοῦ σώματος οὗ ἐστὶν καὶ ἀσώματος καὶ ἀκίνητον καθ' αὐτήν. πᾶν γὰρ εἶδος τοιοῦτον. τὸ μὲν γὰρ σῶμα συναμφοτέρων τε καὶ ὑφεστός καθ' αὐτό, τὸ δὲ εἶδος ἄλλου ὄν (τοιοῦτον γὰρ ἡ ἐντελέχεια τε καὶ τελειότης) οὐχ οἷόν τε ἄνευ ἐκείνου οὐ ἐστὶν εἶναι, ὡς οὐδὲ τὸ πέρας χωρὶς τοῦ οὐ πέρας ἐστί, ὥστ' οὐδὲ τὴν ψυχὴν οἷόν τε εἶναι χωρισθῆναι καὶ καθ' αὐτὴν ὑφεστάναι. οὐδὲ σῶμα ἄρα. ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τοὺς λέγοντας, πᾶν σῶμα, ἢ ὕλην ἢ ἐξ ὕλης, εἶναι (ὡς τοῖς ἀπὸ τῆς Στοᾶς δοκεῖ) εἴη ἂν τὸ εἶδος σῶμα. οὔτε γὰρ ὕλη τὸ εἶδος (ἡ μὲν γὰρ ἄποιος, τὸ δὲ ποιότης τις), οὔτε ἐξ ὕλης· εἰ γὰρ εἴη τὸ εἶδος ἐξ ὕλης καὶ εἶδους, πρῶτον μὲν ἔσται ταῦτόν τὸ ἕτερον τῷ συναμφοτέρῳ, ἔπειτα εἰς ἄπειρον προελεύσεται, εἴ γε τὸ μὲν εἶδος ἐξ ὕλης τε καὶ εἶδους, πάλιν δὲ ἐκεῖνο τὸ εἶδος ὕλης τε καὶ εἶδους δεῖσεται. εἰ γὰρ οὕτως λέγοιεν τὸ εἶδος ἐξ ὕλης τε καὶ εἶδους, οὐχ ὡς ἐξ ἄλλου τινὸς εἶδους, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ σὺν ὕλῃ τὸ εἶναι ἔχοντος, οὐδ' ἂν ἡ ὕλη κατ' αὐτοὺς ἄποιος εἴη κατὰ τὸν αὐτῆς λόγον· καὶ γὰρ αὕτη πρὸς τὸ εἶναι εἶδους τινὸς δεῖται καὶ ποιότητος.

de An.18 εἰ δὲ ταύτην καίτοι μὴ δυναμένην ὑποστῆναι χωρὶς ποιότητος ἄποιον λέγουσιν, ὅτι ἐν τῇ οἰκειᾷ φύσει αὐτῆς οὐκ ἔστιν ἡ ποιότης, καὶ τὸ εἶδος ἂν καὶ ἡ ποιότης κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον χωρὶς ὕλης εἶεν, εἰ καὶ μεθ' ὕλης ἡ ὑπόστασις αὐτοῖς, τῷ ἐν τῇ οἰκειᾷ φύσει αὐτῶν τὴν ὕλην μὴ περιέχεσθαι. ἔτι δὲ πῶς οὐκ ἄτοπον τὸ τὴν ὕλην λέγειν ἐν τῷ τὸ εἶδος καὶ τὴν ποιότητα λαμβάνειν καὶ ὕλην τινα προσλαμβάνειν; ὁ ἀναγκαῖός ἐστι λέγειν τοῖς τὸ εἶδος τε καὶ τὴν ποιότητα σῶμα ἔνυλον λέγουσιν. τὸ δὲ λέγειν τῶν τοῦ σώματος μερῶν ἀνάγκη εἶναι καὶ τὰ μέρη σώματα εἶναι, ὥσπερ καὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ τῆς γραμμῆς καὶ τοῦ χρόνου τὰ μέρη, τῆς μὲν ἐπιφάνειας, τῆς δὲ γραμμαί, τοῦ δὲ χρόνοι, μέρη δὲ τοῦ ζῶου σώματος ὄντος τό τε εἶδος καὶ ἡ ὕλη, ὥστε καὶ σῶμα, πεπλανημένων. οὐ γὰρ οὕτως μέρη ταῦτα τοῦ σώματος, ὡς εἰς αὐτὰ

τέμνεσθαι τὸ σῶμα. τὰ μὲν γὰρ μέρη τοῦ σώματος, εἰς ἃ τέμνεται, εἷς τε τὸ ποσὸν συντελεῖ τῷ σώματι καὶ τμηθέντα ὑφέστηκέν τε καὶ μένει. οὐχ οὕτως δὲ μέρη τοῦ σώματος τό τε εἶδος καὶ ἡ ὕλη, ἀλλὰ ὡς τοῦ ἀνδριάντος ὃ τε χαλκὸς καὶ ἡ μορφή, εἰς ἃ οὐκέτι ἡ τοῦ ἀνδριάντος γίνεται διαίρεσις, ὡς εἰς κεφαλὴν καὶ θώρακα καὶ σκέλη, καίτοι καὶ ἐξ ἐκείνων ὡς μερῶν τοῦ συναμφοτέρου συγκειμένου, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. τὸ γὰρ σχῆμα τοῦ ἀνδριάντος μέρος οὐχ ὡς εἰς τὸ ποσὸν αὐτῷ συντελοῦν τι, ἀλλ' ὡς εἰς τὸ ποιόν, καὶ οὐχ ὡς ἐν τῷ ἀπὸ τῆς ὕλης χωρισμῷ σώζεσθαι δυνάμενον. εἰς δὲ τὰ ὡς ποσοῦ μέρη καὶ εἰς τὰ σωζόμενα μετὰ τὴν διαίρεσιν ἢ προειρημένη τοῦ τε σώματος καὶ τῶν ἄλλων συνεχῶν διαίρεσις. διὸ οὐδὲ μέρη ταῦτα ἀπλῶς σώματος, ἀλλὰ τοιοῦδε σώματος, οὗ μέρος καὶ τὸ δι' ὃ τοιόνδε ἐστὶν οὐκ ὄν σῶμα. ἀλλ' οὐδὲ ὁ λέγων λόγος οὗ τὸ μέρος σῶμα καὶ αὐτὸ σῶμα, τῆς δὲ ψυχῆς ἢ αἰσθησις μέρος οὐσα σῶμά ἐστι, καὶ αὕτη ἄρα σῶμα, δείκνυσίν τι· τὴν γὰρ αἰσθησιν, εἰ μὲν ὡς τὸ αἰσθητήριον λαμβάνει, σῶμα μὲν τὸ λαμβανόμενον, ἀλλ' οὐ τῆς ψυχῆς μέρος, εἰ δὲ ὡς τὴν δύναμιν τὴν αἰσθητικὴν, μέρος μὲν ψυχῆς, ἀλλ' οὐ σῶμα λήπεται.

de An.19

καὶ γὰρ εἰ σῶμα ἢ ψυχὴ, καὶ σῶμα οὐχ ὡς ἡ ὕλη, ἔσται ἐξ ὕλης καὶ εἰδους, εἴ γε πᾶν σῶμα κατ' αὐτοὺς τῷ παρὰ τὴν ὕλην τοιοῦτον. ἀλλ' εἰ τοῦτο, ἔσται καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ σώματι τὸ εἶδος ἢ ψυχὴ. εἰ γὰρ τὸ ὑποκείμενον αὐτῷ σῶμα τόδε τι ὄν καὶ καθ' αὐτὸ ὑφίστασθαι δυνάμενον εἶτε πνεῦμα ὄν εἶτε ἄλλο τι οὐκ ἔμψυχον, ὃ σωζομένῳ τῷ σώματι τούτῳ προσγινόμενον ἔμψυχον αὐτὸ ἐξ ἀψύχου ποιεῖ, τοῦτ' ἂν εἴη ἢ ψυχὴ κατ' αὐτούς. οὐ γὰρ οἷόν τε λέγειν κατὰ τὴν τῆς ποιότητος τῷ πνεύματι προσθήκην ψυχὴν γίνεσθαι τὸ πνεῦμα. εἰ μὲν γὰρ ἡ τῆς ποιότητος προσθήκη τῷ πνεύματι κατὰ τὴν οὐσίαν ἐποίει τοῦ πνεύματος μεταβολήν, ἐνῆν λέγειν εἰς ψυχὴν τὸ πνεῦμα μεταβάλλειν. εἰ δὲ καὶ μετὰ τὴν τῆς ποιότητος προσθήκην μένει πνεῦμα, οὐκ ἦν δὲ ψυχὴ τὸ πνεῦμα, οὐδ' ἂν ἡ προστιθεμένη ποιότης αὐτῷ ψυχὴν αὐτὸ ποιοῖ ἅτε μὴ μεταβάλλουσα αὐτοῦ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' οὐσα συμβεβηκός τι τῷ πνεύματι. οὐδὲν γὰρ σῶμα φυσικὸν μὴ κατ' οὐσίαν μεταβάλλον οἷόν τε ἐξ ἄλλης φύσεως εἰς ἄλλην τινὰ μεταστῆναι. ἄλλη δὲ φύσις ψυχῆς τε καὶ πνεύματος. οὐ γὰρ δὴ γένος οἷόν τε λέγειν τῆς ψυχῆς τὸ πνεῦμα, ἔχον ὑπόστασιν καθ' αὐτό. οὐδὲν γὰρ γένος τοιοῦτον, ὡς ὑφεστάναι καθ' αὐτό. οἱ δὲ λέγοντες εἶδος μὲν εἶναι τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος, ἐν δέ τι τῶν ὑποκειμένων ἐν τῷ ζῳῷ σωμάτων ποιοῦντες αὐτήν, οἷον πῦρ ἢ ἀέρα ἢ τι ἄλλο, λανθάνουσιν αὐτοὺς τὸ μέρος τῆς ὕλης εἶδος τῆς λοιπῆς ὕλης ποιοῦντες, τοῦτο δὲ ἄτοπον. ἄλλη γὰρ φύσις εἰδους τε καὶ ὕλης, ὡς δέδεικται. τὸ μὲν γὰρ ὑποκείμενον, τὸ δὲ ἐν ἐκείνῳ, καὶ τὸ μὲν σχηματιζόμενον, τὸ δὲ καθ' ὃ σχηματίζεται, ἀκολουθήσει τε τοῖς οὕτως λέγουσιν τελειότητα τῶν λοιπῶν τριῶν σωμάτων λέγειν τὸ πῦρ ἢ τὸν ἀέρα, καὶ τὴν γένεσιν ἔχειν αὐτὸ ἐκ τῆς ἐκείνων μίξεως· τοιοῦτον γὰρ ἡ τελειότης. οὕτως δὲ οὐκέτ' ἂν ἀπλοῦν εἴη σῶμα. ὥ γὰρ ἡ γένεσις ἐκ μίξεως πλειόνων σωμάτων, οὐχ ἀπλοῦν τοῦτο. οὕτως τε οὐκ ἂν εἴη τὰ ἀπλᾶ σώματα τέτταρα. ἀλλ' οὐδὲ οἷόν τε τῶν τεσσάρων τι σωμάτων ἐκ τῆς τῶν καταλιπομένων γενέσθαι μίξεως, εἴ γε δεῖ μὲν ἐμφαίνεσθαι τῷ ἐκ τῆς μίξεως τινὶ ὄντι πάσας τὰς δυνάμεις τὰς ἐκείνων, ἐξ ὧν μέμικται· ταύτη γὰρ φθορᾶς μῆξις διαφέρει, ὅτι μὴ ὁλόκληρος ἢ τῶν μιγνυμένων φθορά. ἀδύνατον δὲ ἢ ἐν τῷ πυρὶ λέγειν εἶναι ὑγρότητα τε καὶ ψυχρότητα, ἢ ἐν τῷ ἀέρι ξηρότητα τε καὶ ψυχρότητα. ἔτι τί μᾶλλον τόδε τι τῶν τεσσάρων, ἢ ἄλλο τι εἶδος ἂν εἴη τῶν λοιπῶν τριῶν; ἔτι μόναι ἂν εἶεν ἐν τῷ ζῳῳ δυνάμεις αἱ τοῦ σώματος τοῦ ἐκ τῆς τῶν ἄλλων κράσεως γεγονότος, εἰ μὲν εἴη τὸ γεγονὸς πῦρ, θερμότης τε καὶ ξηρότης, εἰ δ' ἄλλο τι αἱ ἐκείνου, τῷ τοῦτ' εἶναι τὸ γεγονὸς ἐξ ἐκείνων.

de An.20

εἰ δὲ μηδὲν μᾶλλον τῶν ἐκείνου δυνάμεων αἱ τῶν ἄλλων ἐν τῷ ζῳῳ μένουσιν, οὐκ ἂν εἴη τοῦτο γεγονὸς ἐξ ἐκείνων, ὥστε οὐδὲ εἶδος. εἰ δὲ μὴ τοῦτο, οὐδὲ ψυχὴ. ἔτι εἰ ἐν τι τούτων ἐστὶν ἢ ψυχὴ, ἢ οὐ πᾶν τὸ ζῳον ἔμψυχον ἔσται, ἢ σῶμα διὰ σώματος διελεύσεται, ἢ δόξης τίς ἂν ἀτοπωτέρα γένοιτο; πῶς γὰρ οἷόν τε σῶμά τι μεστὸν ὄν αὐτοῦ καὶ μηδὲν ἔχον ἐν αὐτῷ κενὸν

ἄλλο ἐν αὐτῷ σῶμα δέξασθαι ὁμοίως μεστὸν αὐτοῦ; εἰ γὰρ τὸ πλήρες ὄν αὐτοῦ ἄλλο τι πάλιν καὶ αὐτὸ ὁμοίως ὄν πλήρες αὐτοῦ δέξεται, οὐδὲν ἔσται τὸ κωλύον καὶ ἄλλο πάλιν αὐτὸ καὶ ἄλλο δέξασθαι. οὐδὲν γὰρ ἔλλαττον πλήρες ὄν, ὅτε ἦν μόνον, τοῦ νῦν, ὅτε ἐδέξατο τι ἄλλο ἐν αὐτῷ, οὐκ ἐκωλύθη δέξασθαι τι καὶ δεύτερον, οὕτως τε οὐδὲν κωλυθήσεται τὸ μέγιστον ἐν τῷ μικροτάτῳ γενέσθαι σώματι. πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον καὶ τὸ τὸν πεπληρωμένον τόπον ὑπὸ σώματός τινος λέγειν δύνασθαι καὶ ἄλλο τι σῶμα δέξασθαι τὸν αὐτὸν μένοντα τοῦ πεπληρωκότος αὐτὸν σώματος ἐν αὐτῷ μένοντος καὶ μὴ μεθισταμένου που; ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς τούτου τοῦ δόγματος ἀτοπίας ἐν ἄλλοις ἡμῖν ἐπὶ πλεῖον εἴρηται. ἔτι δὲ οὐ σώζουσιν οἱ οὕτως λέγοντες τὴν τοῦ εἶδους ἀναλογίαν τοῦ ἐν τῷ ζῳῳ πρὸς τὰ εἶδη τὰ τε τῶν ἀπλῶν σωμάτων καὶ τὰ τῶν γινομένων κατὰ τέχνην. οὐ γὰρ τοιοῦτον ἡ βαρύτης εἶδος οὐδὲ ἡ κουφότης οὐδὲ τὸ σχῆμα. ἔτι δὲ εἰ ἐν τι τῶν ἀπλῶν σωμάτων τὴν ὡς ψυχὴν εἶδος λέγοιεν, ἐπεὶ τὸ εἶδος τὸ τὴν ὕλην εἰδοποιεῖν ἐστίν, ἀλλ' οὐ τὸ συναμφοτέρων, εἴη ἂν καὶ ψυχὴ κατὰ τοὺς οὕτω λέγοντας τὸ εἶδος τούτου τοῦ σώματος, ὅπερ ἐστὶν ἡ κουφότης ἢ ἡ μετὰ ταύτης θερμότης τε καὶ ξηρότης ἢ τι εἶδος τῶν ἀπλῶν τινος σωμάτων. οὐδὲ οἱ εἶδος δὲ λέγοντες τὴν ψυχὴν τοῦ ζῳου, εἶδος δὲ ὡς οὐσίαν τινὰ χωριστὴν τε καὶ αὐτὴν καθ' αὐτήν, ὡς τῆς νεῶς τὸν κυβερνήτην (εἶναι γὰρ κάκεινον εἶδος τῆς νεῶς καὶ τελειότητα) ὀρθῶς λέγουσιν. οὐ γὰρ ἐστὶ τῆς νεῶς εἶδος οὔτε τελειότης ὁ κυβερνήτης. ἔστι γὰρ ναῦς καὶ χωρὶς τοῦ κυβερνήτου. ἀλλ' οὐδ' ὡς τῆς ἐνεργείας τῆς νεῶς εἶδος ὁ κυβερνήτης λέγοιτ' ἂν.

de An.21 γίνεται μὲν γὰρ τῇ νηϊ κατὰ τοιόνδε σχῆμα, ὃ ἐστὶν εἶδος αὐτῆς, ὡς νεῶς ἢ ἐνέργεια, πρὸς δὲ ταύτην ὁ κυβερνήτης συντελεῖ τι. ἡ δὲ ψυχὴ εἶδος τοῦ ζῳου καθὸ ζῳον καὶ οὐχ, ὅτε ἐνεργεῖ μόνον, τότε ἔμψυχον. διὰ τοῦτο γὰρ ἡ πρώτη ἐντελέχεια ἡ ψυχὴ. ὅτι γὰρ μὴ ἐστὶν ὁμοίως ὡς ἡ ψυχὴ τοῦ ζῳου, οὕτως καὶ ὁ κυβερνήτης εἶδος τῆς νεῶς, δῆλον ἐκ τοῦ τὴν μὲν ναῦν μένειν, καὶ ὁ κυβερνήτης ἀπέλθῃ, τὸ δὲ ζῳον ἀπελθούσης τῆς ψυχῆς μηκέτι ζῳον εἶναι. διὸ μᾶλλον ἂν πρὸς τὸ σχῆμα τῆς νεῶς ἢ ψυχῇ τὴν ἀναλογίαν ἔχοι. κατὰ γὰρ τοῦτο τὸ εἶναι τῇ νηϊ, ὡς τῷ ζῳῳ κατὰ τὴν ψυχὴν. ἔτι ὁ μὲν κυβερνήτης οὐ διὰ πάσης ἐστὶ τῆς νεῶς. ἔμψυχον δὲ πᾶν τὸ τοῦ ζῳου σῶμα. ἀλλὰ καὶ εἰ οὕτως ἦν ἐν τῷ σώματι ἢ ψυχῇ, ἐνεδέχετ' ἂν αὐτὴν καὶ χωρισθεῖσαν αὐτοῦ εἰσεῖναι πάλιν εἰς αὐτό. τί γὰρ ἔσται τὸ τοιαύτην οὔσαν τὴν ψυχὴν κατέχον ἐν τῷ σώματι; ἔτι οὐ κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἔσται τὸ σῶμα κινούμενον· παρὰ φύσιν ἄρα. ἀλλὰ μὴν πᾶσα βίαιος κίνησις παρὰ φύσιν καὶ διὰ σωματικῆς ἀντερείσεως γινομένη, ὥστε γένοιτο ἂν κατὰ τὸν λόγον τοῦτον πάλιν ἢ ψυχῇ σῶμα. ἀλλὰ καὶ καθόλου τις ἂν εὐλόγως ἀπαιτήσαι τοὺς οὕτως λέγοντας τὴν ψυχὴν εἶδος εἶναι τοῦ σώματος, τί τὸ συνάγον καὶ τί τὸ συνέχον ἀμφοτέρα κεχωρισμένα τε ἀλλήλων ὄντα καὶ τὰς φύσεις διαφέροντα, ὡς ἐν τι γίνεσθαι τὸ ἐξ αὐτῶν καὶ συμμένειν; χαλεπὸν γὰρ εὐρεῖν τὸ αἴτιον τῆς τῶν τοιούτων τὴν ἀρχὴν τε συνόδου καὶ μετὰ τὴν σύνοδον ἐνώσεως. Οὐσα δὲ ἢ ψυχὴ εἶδος τοῦ σώματος, ὅποιον προεῖρηται, τῷ ἀχώριστον εἶναι τοῦ σώματος τὸ τοιοῦτον εἶδος καὶ συμφθείροιτο ἂν τῷ σώματι, ὅση γε αὐτῆς φθαρτοῦ σώματος εἶδος ἐστίν. εἴη δ' ἂν καὶ ἀκίνητος καθ' αὐτήν. οὐ γὰρ πᾶν ἀνάγκη τὸ κινήσεως αἰτίον τι καὶ αὐτὸ κινεῖσθαι. ἀλλ' ὅσα μὲν ἀπολελυμένα καὶ κεχωρισμένα τῶν κινουμένων ὑπ' αὐτῶν τῇ ἀφῇ καὶ σωματικῶς αὐτὰ κινεῖ, ταῦτα ἀνάγκη κινούμενα καὶ αὐτὰ κινεῖν. τὰ τε γὰρ ὠθοῦντά τι καὶ τὰ ἔλκοντα καὶ τὰ δινούντα καὶ τὰ ὀχοῦντα αὐτὰ κινούμενα οὕτως καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν κινουμένοις αἰτία κινήσεως γίνεται.

de An.22 ὅσα δὲ δυνάμεις τε καὶ ἔξεις ὄντα τῶν κινουμένων αἰτία τοῖς ἔχουσιν αὐτὰ ποιᾶς κινήσεως γίνεται, ταῦτα οὐ μόνον οὐκ ἀνάγκη κινεῖν κινούμενα αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον. ἀδύνατον γὰρ καθ' αὐτὸ κινεῖσθαι μὴ ὄν χωριστόν τε καὶ καθ' αὐτό. τοιαῦται δὲ αἱ τε ἔξεις καὶ αἱ δυνάμεις καὶ ὅλως τὰ τῶν σωμάτων εἶδη, ὧν οὐσα καὶ ἢ ψυχὴ δέδεικται. ὡς γὰρ ἡ βαρύτης αἰτία μὲν γίνεται τῇ γῇ τῆς εἰς τὸ κάτω φορᾶς καὶ κατὰ τοῦτ' αὐτῆς ἐστὶ κινητική, οὐ μὴν κινουμένη καθ'

αὐτήν (πῶς γὰρ ἂν βαρύτης κινηθεῖ καθ' αὐτήν εἶδος οὓσα καὶ φύσις τοῦ ἔχοντος αὐτήν σώματος;), οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ τῶν ζώων πασῶν τῶν ὡς ζώου κινήσεων ἔχουσα τὴν αἰτίαν, ἐπεὶ κατὰ ταύτην αὐτῷ ἢ τοῦ κινεῖσθαι τοῦτον τὸν τρόπον ἐξουσία, οὐκ αὐτὴ κινουμένη καθ' αὐτήν οὕτως κινεῖ τὸ σῶμα· κινουμένῳ μέντοι τῷ σώματι συγκινεῖται καὶ αὐτή, καὶ γίνεται κινουμένη κατὰ συμβεβηκός, ὅπερ καὶ πᾶν εἶδος πάσχειν ἀνάγκη συνὸν καὶ συνοδεῦον τῷ σώματι, οὗ ἐστὶ, τῷ εἶναι ἀχώριστον αὐτοῦ. καὶ ὅταν γε τῆς κινήσεως τῷ σώματι τὸ εἶδος ᾗ τὸ οἰκεῖον αἷτιον, τότε γίνεται τὸ εἶδος προηγουμένως μὲν κινουὺν τὸ σῶμα, κατὰ συμβεβηκός δὲ καὶ αὐτὸ τῷ συγκινεῖσθαι τῷ σώματι τὴν κίνησιν, ἣν αὐτὸ κινεῖ. ἡ γὰρ βαρύτης αὐτήν κινεῖ κατὰ συμβεβηκός, ὅταν αὐτὴ τῆς εἰς τὸ κάτω φορᾶς τῷ ἔχοντι αὐτήν σώματι αἰτία ᾗ. καὶ ἡ ψυχὴ δὴ κατὰ συμβεβηκός ἑαυτὴν κινήσει τότε, ὅταν τὸ ἔχον αὐτήν ζῶον κινῆται κατ' αὐτήν. κινήσεται μὲν γὰρ κατὰ συμβεβηκός κἂν δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν τὸ ζῶον κινῆται κατὰ τόπον, ὑφ' αὐτῆς δὲ ἐν τῇ καθ' αὐτήν γινομένη κινήσει μόνῃ. καὶ γὰρ εἰ, διότι κινεῖ, διὰ τοῦτο κινεῖσθαι λέγουσιν αὐτήν, καὶ ἐπεὶ καὶ ἡρεμίας αἰτία γίνεται τῷ σώματι, ἡρεμεῖν ἂν τότε λέγοιτο. τίς γὰρ ἡ ἀποκλήρωσις τοῦ κινεῖν μὲν αὐτήν κινουμένην, μηκέτι δὲ ἡρεμοῦσαν ἡρεμίζειν τὸ σῶμα; εἰ δὲ τοῦτο, οὐκέτ' ἂν ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτῆς ἡ κίνησις εἴη. καὶ γὰρ εἰ τὸ οἰκεῖον ἔργον αὐτῆς ἐν ἡρεμίᾳ μᾶλλον ἢ κινήσει περιγίνεται, οἰκειότερον ἂν αὐτῇ καὶ κατὰ φύσιν μᾶλλον εἴη τὸ ἡρεμεῖν.

de An.23 ἀλλὰ μὴν τὸ πρῶτον. τὸ γὰρ νοεῖν, οἰκειότατον ὃν ἔργον αὐτῆς, ἡρεμούση μᾶλλον, ἢ κινουμένη περιγίνεται. διὰ τοῦτο γὰρ τὸ νοεῖν ἐν γήρᾳ μᾶλλον ἢ νεότητι, καὶ νήφουσιν μᾶλλον ἢ μεθύουσιν, καὶ ἡρεμοῦντος τοῦ σώματος μᾶλλον ἢ φερομένου. μᾶλλον ἄρα αὐτῇ τὸ ἡρεμεῖν τοῦ κινεῖσθαι κατὰ φύσιν. διὸ ἀληθέστερον τὸ λέγειν μήτε κινεῖσθαι μήτε ἡρεμεῖν τὴν ψυχὴν καθ' αὐτήν, ἀλλ' ἐκάτερον τούτων ποιεῖν τὸ ζῶον κατ' αὐτήν. ὡς γὰρ οὐ λέγομεν βαδίζειν τὴν ψυχὴν ἢ ὁρᾶν ἢ ἀκούειν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ψυχὴν τὸν ἄνθρωπον, οὕτως καί, ὅσας ἄλλας ἐνεργείας τε καὶ κινήσεις ὡς ἔμψυχός τε καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐνεργεῖ, οὐχ ἡ ψυχὴ ἐστὶν ἡ ἐνεργοῦσά τε καὶ κινουμένη, εἰ καὶ ἡμεῖς πολλάκις ἐπὶ τοῦτο φερόμεθα διὰ τὸ μὴ ὁμοίως εἶναι γνῶριμον ἡμῖν τὸ κινούμενον ἐν ταῖς τοιαύταις ἐνεργείαις σῶμα. ἀλλ' ἔστιν καὶ ἐν ἐκείναις τὸ ζῶον καὶ ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ψυχὴν ἐνεργῶν, καθ' ἣν ἐστὶν αὐτῷ τὸ εἶναι ἀνθρώπῳ. καὶ γὰρ ἡδεται καὶ λυπεῖται καὶ ὀργίζεται καὶ φοβεῖται καὶ φιλεῖ καὶ μισεῖ καὶ μανθάνει καὶ νοεῖ καὶ ἀναμιμνήσκειται καὶ μνημονεύει ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ψυχὴν. δύναται γὰρ ταῦτα τῷ τοιοῦτον εἶδος ἔχειν καὶ τοιαύτην τελειότητα. ὡς γὰρ ὁ παλαιστής παλαίει κατὰ τὴν ἔξιν τὴν παλαιστικὴν αὐτῆς τῆς παλαιστικῆς οὐ παλαιούσης, καὶ ὁ ἀγλῆτης ἀγλεῖ κατὰ τὴν ἀγλητικὴν οὐκ ἀγλούσης τῆς ἀγλητικῆς, καὶ ὁ ὑφαντὴς ὑφαίνει τῆς ὑφαντικῆς οὐχ ὑφαινούσης, οὕτως ἔχειν ὑποληπτέον καὶ ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν, ἃς ἐνεργεῖ τὰ ψυχὴν ἔχοντα καθό ἐστιν ἔμψυχα. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τούτων ἡ ψυχὴ τινὰ τῶν ζωτικῶν ἐνεργειῶν ἐνεργεῖ καθ' αὐτήν, ἀλλὰ κατὰ ταύτην τὸ ἔχον αὐτήν. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐκεῖνο ἀληθὲς τὸ ὅτι τῆς ψυχῆς εἰσιν αἶδε αἱ ἐνέργειαι προσχρωμένης ὡς ὀργάνῳ τῷ σώματι. ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων καὶ ἔξεων οὐδεμία δύναμις οὐδὲ ἔξις ἐνεργεῖ χρωμένη τούτῳ οὗ ἐστὶν ἔξις, ἀλλ' ἔμπαλιν τὰ τὰς δυνάμεις τε καὶ τὰς ἔξεις ἔχοντα κατὰ τὰς δυνάμεις τε καὶ τὰς ἔξεις ἐνεργεῖ (οὐδὲ γὰρ ἡ βαρύτης κάτω φέρεται προσχρωμένη τῇ γῇ, ἥς δυνάμις ἐστὶν, ἀλλ' ἡ γῆ φέρεται κάτω κατὰ τὴν βαρύτητα δυνάμιν οὗσαν αὐτῆς καὶ εἶδος καὶ τελειότητά τε καὶ ἐντελέχειαν), οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἔχει, ἐπεὶ καὶ αὐτὴ δυνάμις τε καὶ εἶδος καὶ ἐντελέχειά ἐστι τοῦ ἔχοντος αὐτήν σώματος.

de An.24 ἡ γὰρ γένεσις αὐτῆς ἐκ τῆς ποιᾶς μίξεώς τε καὶ κράσεως τῶν πρώτων σωμάτων, ὡς ἐδείχθη. καὶ τὸ μὲν ἐνεργοῦν κατὰ τὴν ψυχὴν ἐκεῖνο, ἐν ᾧ τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικόν (ἐκεῖνο γὰρ καὶ τὸ πρῶτως τε ἔμψυχον καὶ καθ' αὐτό), πρὸς δὲ τὰς κατὰ ταύτην ἐνεργείας χρῆται τοῖς ὀργανικοῖς μέρεσιν τοῦ σώματος. τοῖς γὰρ ζώοις τὰ ὄργανα, οἷς πρὸς τὰς κατὰ τὴν ψυχὴν ἐνεργείας χρῆται,

σύμφυτά τε καὶ μέρη τοῦ σώματος, ἀλλ' οὐχ ὥς ἐπὶ τῶν τεχνῶν κεχωρισμένα. τοιαῦτα γὰρ μέρη τοῦ σώματος νεῦρά τε καὶ χεῖρες καὶ πόδες καὶ τὰ αἰσθητήρια. ἔστιν γὰρ αἰσθητήριον μόνιον σώματος ὀργανικοῦ πρὸς ἀντίληψιν αἰσθητοῦ. ἔστι δὲ ἡ ψυχὴ τοῖς ἐμψύχοις ἀρχὴ τε καὶ αἰτία, οὐ μόνον ὥς τῶν ζωτικῶν κινήσεων ποιητικὴ αὐτὴ ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ τὸ εἶδος αἰτία, ὥς δέδεικται, καὶ πρὸς τούτοις καὶ ὥς οὐ ἔνεκα, τουτέστιν ἡ ὥς τέλος, εἴ γε τέλος μὲν καὶ τελειότης ἦδε τῶν ψυχῆν ἐχόντων, τοῦ δὲ τέλους χάριν τὰ πρὸ τοῦ τέλους. πάντα γὰρ τὰ κατὰ φύσιν γινόμενα ἔνεκά του γίνεται, τοῦτ' ἔστιν τέλος ἐν αὐτοῖς. Οὐ δεῖ δὲ ὑπολαμβάνειν τὴν ψυχὴν ἀρμονίαν λέγειν τοὺς λέγοντας αὐτὴν εἶδος εἶναι γινόμενον ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ μίξει τε καὶ κράσει τῶν ὑποκειμένων αὐτῇ σωμάτων. οὐ γὰρ εἰ χωρὶς τῆς τοιαύτης κράσεως τε καὶ μίξεως ἀδύνατον αὐτὴν εἶναι, ἥδη ταῦτόν αὐτῇ γίνεται. οὐ γὰρ ἡ τοιαύτη τῶν σωμάτων κράσις ἡ ψυχὴ, ὅπερ ἦν ἡ ἀρμονία, ἀλλ' ἡ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ κράσει δύναμις γεννωμένη, ἀνάλογον ἔχουσα ταῖς δυνάμεσιν τῶν ἱατρικῶν φαρμάκων ταῖς ἀθροιζομέναις ἐκ μίξεως πλειόνων. καὶ γὰρ ἐν ἐκείνοις ἡ μὲν τῶν φαρμάκων μίξις τε καὶ σύνθεσις καὶ ὁ λόγος, καθ' ὃν τὸ μὲν αὐτῶν διπλάσιόν ἐστι, τὸ δ' ἥμισυ, τὸ δ' ἡμιόλιον, ἂν οὕτω τύχη, ἀναλογίαν τινὰ πρὸς ἀρμονίαν ἔχει. οὐ μέντοι ἔτι καὶ ἡ ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἀρμονίαν ταύτης καὶ τὸν λόγον τῶν φαρμάκων μίξεως δύναμις γεννωμένη ἀρμονία. ἡ μὲν γὰρ ἀρμονία ὁ λόγος καὶ ἡ σύνθεσις τῶν μεμιγμένων, ἡ δὲ τῆς ἐμπλάστου δύναμις οὐκ ἔστιν ὁ λόγος καθ' ὃν μέμικται τὰ μεμιγμένα.

de An.25

τοιοῦτον δὲ καὶ ἡ ψυχὴ. ἡ γὰρ δύναμις καὶ τὸ εἶδος τὸ ἐπιγινόμενον τῇ κατὰ τὸν τοιόνδε λόγον κράσει τῶν σωμάτων ψυχὴ, ἀλλ' οὐχ ὁ λόγος τῆς κράσεως οὐδὲ ἡ σύνθεσις. μάλλον γὰρ ἂν τὴν ὑγίειάν τις εὐλόγως ἀρμονίαν, ἢ τὴν ψυχὴν λέγοι. ἐγγυτέρω γὰρ ἀρμονίας ἦδε τῆς ψυχῆς. ἡ μὲν γὰρ ὑγίεια συμμετρία τῶνδ' ἐκ τινων, ἥτις συμμετρία σύνθεσις τινων καὶ μίξις ἐστὶ κατὰ λόγον τινά, ἡ δὲ ψυχὴ οὐχ ἡ συμμετρία, ἀλλ' ἡ ἐπὶ τῇ συμμετρίᾳ δύναμις οὐκ ἄνευ μὲν ταύτης εἶναι δυναμένη, οὐκ οὕσα δὲ αὕτη. διχῶς δὲ τῆς ἀρμονίας λεγομένης, τῆς μὲν ἐπὶ τῆς τῶν σωμάτων συνθέσεως (ὅταν γὰρ οὕτως ᾖ συγκείμενα, ὥς μηδὲν αὐτῶν συγγενὲς παραδέχεσθαι μεταξὺ, ἡρμόσθαι λέγεται, καὶ ἀρμονία ἡ τοιαύτη σύνθεσις), τῆς δὲ ἐπὶ τοῦ λόγου τῶν μιγνυμένων, οἷον εἰ κατὰ διπλάσιον λόγον <ἢ> ἐπίτριτον εἴη μεμιγμένον (τὸ γὰρ οὕτως μεμιγμένον, φέρ' εἰπεῖν ὥς τὸ μὲν εἶναι διπλάσιον, τὸ δὲ ἥμισυ τῶν ἐν τῇ μίξει, καθ' ἀρμονίαν τινὰ μεμῖχθαι δοκεῖ καὶ εἶναι καὶ ἡ τοιαύτη μίξις ἀρμονία), ἐπὶ τῆς πρώτης ἀρμονίας οὐ ταῦτόν ἢ ἀρμονία καὶ τὸ γινόμενον ἐκ τῶν ἡρμοσμένων. οὐ γὰρ ἐπεὶ καθ' ἀρμονίαν παράκειται τὰ ξύλα ἀλλήλοις τὰ ἐν τῷ βάθρῳ, διὰ τοῦτο τὸ βάθρον ἀρμονία. οὐδ' ἐπεὶ οἱ λίθοι εἰσὶν καθ' ἀρμονίαν συγκείμενοι, ἥδη καὶ ὁ νεὼς ἀρμονία ὁ ἐκ τῆς τούτων γεγωνῶς ἀρμονίας. ὥς δὲ ἐπὶ ταύτης τῆς ἀρμονίας ἄλλο ἢ ἀρμονία καὶ ἄλλο τὸ γεγονὸς ἐκ τῶν καθ' ἀρμονίαν συγκειμένων, οὕτως ἔχει καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν λόγον ἀρμονίας. οὐ γὰρ εἴ τινα ἐν λόγῳ τινὶ μέμικται καὶ καθ' ἀρμονίαν, ἥδη καὶ τὸ ἐκ τῆς τοιαύτης γεγωνῶς μίξεως ἀρμονία τε καὶ λόγος, οὐδὲ ταῦτόν τὸ ἡρμόσθαι τὴν κιθάραν τῷ τοιοῦτον ἡχεῖν.

de An.26

ἡρμόσθαι μὲν γὰρ οὐδὲν ἦττον καὶ μηδὲν ἡχοῦσα· ὁ δὲ ἐκ τῆς τοιαύτης καὶ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀρμονίᾳ γινόμενος ψόφος ἄλλος τῆς ἀρμονίας ἐφ' ἣ γίνεται. λέγοι δ' ἂν τις μηδὲ πάντων τῶν κατὰ λόγον τινὰ μιγνυμένων ἀρμονίαν εἶναι τὸν λόγον. οὐ γὰρ ἀρμονία ὁ διπλάσιος λόγος, ὅταν ἐν οἴνῳ καὶ μέλιτι ᾖ. ἐν γὰρ ποίᾳ συνθέσει μελῶν τε καὶ ῥυθμῶν ἡ ἀρμονία, ἀλλ' οὐ τῶν τυχόντων οὐδὲ κατὰ τὸν τυχόντα γινομένη λόγον. πᾶσα μὲν γὰρ ἀρμονία ἐν ὠρισμένῳ λόγῳ. οὐκ ἐν ὠρισμένῳ δὲ λόγῳ ἡ τῶν θερμῶν τε καὶ ψυχρῶν καὶ ξηρῶν καὶ ὑγρῶν μίξις, τουτέστιν ἡ τῶν στοιχείων, ἥς μίξεως εἶδος ἡ ψυχὴ. ἡ γὰρ αὕτη ψυχὴ μένει καὶ ἐπιτεινομένων καὶ ἀνιεμένων ἕως τινὸς τῶν ἐν τῇ μίξει δυνάμεων. ὅλως γὰρ εἰ λέγοι τις ἀρμονίαν τὴν τῶν τυχόντων μίξιν κατὰ λόγον τινά, συμβήσεται τούτῳ πάντα τὰ συγκείμενα ἡρμόσθαι λέγειν. εὐρεθήσεται γὰρ τις λόγος ἐν πᾶσιν τοῖς συγκειμένοις. μάλλον δὲ κατὰ τοὺς τὴν ψυχὴν

γεννῶντας ἐκ ποιᾶς μίξεώς τε καὶ συνθέσεώς τινων εἴη ἂν ἡ ψυχὴ ἦτοι ἁρμονία ἢ σύνθεσις καθ' ἁρμονίαν τινῶν σωμάτων. ὧν εἰσιν οἱ τε ἀπὸ τῆς Στοᾶς, πνεῦμα αὐτὴν λέγοντες εἶναι συγκεϊμένον πῶς ἕκ τε πυρὸς καὶ ἀέρος, καὶ οἱ περὶ Ἐπίκουρον· καὶ γὰρ κατ' ἐκείνους σύνθετος ἡ ψυχὴ ἐκ πλείονων τινῶν καὶ διαφερόντων σωμάτων. καὶ κατὰ Πλάτωνα δὲ ἐκ συνθέσεώς τινων ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία κατὰ λόγον τινὰ συγκεϊμένων, ὥς ἐν τῷ Τιμαίῳ λέγει. μᾶλλον, ὡς εἶπον, κατὰ τοὺς οὕτω λέγοντας εἴη ἂν ἁρμονία ἡ ψυχὴ, ἢ κατὰ τὸν λέγοντα αὐτὴν ἔξιν τε καὶ δύναμιν καὶ εἶδος ἐπιγινόμενον ποιᾶ κράσει τε καὶ μίξει τῶν ἀπλῶν σωμάτων. καθ' οὓς μὲν γὰρ αὐτὰ τὰ συγκεϊμένα πῶς ἐστὶν ἡ ψυχὴ, κατὰ τούτους παρὰ τῆς ποιᾶς συνθέσεως τὸ ψυχῇ εἶναι τῷ συγκεϊμένῳ. ἥτις σύνθεσις εἰ ἔστιν ἁρμονία, παρὰ τῆς ἁρμονίας ἂν τὸ ψυχῇ εἶναι ἔχοι τὸ συγκεϊμένον. καθ' ὃν δὲ ἐστὶν ἡ ψυχὴ οὐχ ἀπλῶς τὰ συγκεϊμένα, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ποιᾷ τῶν πρώτων σωμάτων κράσει τε καὶ μίξει δυνάμεις γεννωμένη, ἡ μὲν κρᾶσις ὕλης ἔξει λόγον, τὸ δ' εἶναι τῇ ψυχῇ οὐ κατὰ τὴν ἁρμονίαν τε καὶ κρᾶσιν ἔσται, ὡς ἐκείνοις ἔπεται λέγειν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπ' αὐτῇ δύναμιν γεννωμένην. Τίς μὲν οὖν ἡ τῆς ψυχῆς οὐσία, καὶ τίνα τὰ ἐπόμενα αὐτῇ.

de An.27

ὡς ἦν οἷόν τε δι' ὀλίγων καθόλου συλλέξαντας εἰπεῖν περὶ αὐτῆς, δεδηλώκαμεν· ἀκόλουθον δὲ ἐξῆς περὶ τῶν μερῶν αὐτῆς εἰπεῖν, πόσα τε καὶ τίνα, δείξαντας πρώτον, ὅτι πλείω τέ ἐστι καὶ πεπερασμένα. τοῦ μὲν οὖν πλείους δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἶναι καὶ μὴ τὴν αὐτὴν ταῖς μεταβολαῖς καὶ ἄλλοτε πρὸς ἄλλα τε καὶ δι' ἄλλων ἐνεργείαις δοκεῖν πλείους εἶναι, ὡς Δημοκρίτῳ τε καὶ ἄλλοις τισὶν δοκεῖ, ἱκανὴ δεῖξαι καὶ ἡ ἐπὶ τῶν ἐγκρατῶν τε καὶ ἀκρατῶν μάχη πρὸς ἀλλήλας τῶν δυνάμεων. φανερώτατα δ' ἂν δεικνύοιτο καὶ διὰ τοῦ μηδὲν τὴν φύσιν δοκεῖν μάτην ποιεῖν, εἶναι δέ τινα <ζῶα> , ἃ δύναμιν ψυχῆς ἔχοντα μηκέτ' ἐνεργεῖν κατὰ τὰς ἄλλας ἐνεργείας δύναται καίτοι τῶν πραγμάτων ὄντων περὶ ἃ αἱ κατ' ἐκείνας τὰς δυνάμεις ἐνέργειαι. εἰ γὰρ λέγοι τις δι' ὀργάνων ἀπορίαν ἐν τούτοις μὴ γίνεσθαι τὰς ἐνεργείας, ἀναιρήσει τὸ μηδὲν μάτην ποιεῖν τὴν φύσιν. μάτην γὰρ ἔσται πλείους ἐνεργείας ἐνεργεῖν ἡ ψυχὴ ἢ ἐν ἐκείνοις δυναμένη, εἴ γε ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ἐνεργεῖν καὶ αὐτὰς δι' ἀπορίαν ὀργάνων κωλύεται. ἔτι τε πῶς οὐκ ἄτοπον τὸ τὸν ἄνθρωπον λέγειν τῶν βατράχων καὶ τῶν τυχόντων ζώων διαφέρειν μὴ τῇ τῆς ψυχῆς δυνάμει, ἀλλὰ ὀργανικῶς τινὶ σώματι· οὐδὲν τε διοίσει τῆς ὑπὸ τινων λεγομένης μετεμψυχώσεως ἥδε ἡ δόξα, εἰ μὴ παρὰ τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, ἀλλὰ παρὰ τὰ ὄργανα ἢ τῶν ζώων καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν γίνεται διαφορὰ. ἡ αὐτὴ μὲν γὰρ ἐν πᾶσι τοῖς ἐμψύχοις ἔσται ψυχὴ, κατὰ δὲ τὰς τῶν σωμάτων διαφορὰς διαφόρως ἐνεργήσῃ· ὃ κἀκεῖνοι λέγουσιν.

de An.28

Ὅτι μὲν οὖν πλείους αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι δ' οὐκ ἄπειροι, καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ μηδὲν μὲν μάτην ποιεῖν τὴν φύσιν, μάτην δὲ λέγεσθαι τὴν τῶν δυνάμεων ἀπειρίαν, εἴ γε μὴ οἷόν τε ἐστὶ ζῶόν τι κατὰ ἀπείρους δυνάμεις ἐνεργεῖν. ἔτι ὡς τὰ τοῦ σώματος τοῦ ἔχοντος τὴν ψυχὴν μόρια πεπερασμένα, εὐλογον καὶ τὰ τῆς ἐν αὐτῷ ψυχῆς. ἔτι πάντα ἡ φύσις ἔνεκά του ποιεῖ, καὶ ἐν οἷς τὸ μὲν πρῶτόν ἐστι, τὸ δὲ δεύτερον, αἰὲ τὸ πρῶτον ἐπὶ τὸ δεύτερον ἔχει τὴν ἀναφοράν. ἡ δὲ ψυχὴ φύσις καὶ φύσει τε καὶ τάξις τίς ἐστι τῶν ἐν αὐτῇ δυνάμεων. ἔστιν ἄρα τις ἐν αὐταῖς τελευταία, ἥς χάριν αἱ πρὸ αὐτῆς, ἀναιρεθήσεται γὰρ τὸ τὴν φύσιν ἔνεκά του ποιεῖν πάντα, εἰ ἐπ' ἄπειρον ἡ πρόοδος εἴη τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων· ἐπεὶ δὲ πλείους τε αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις καὶ πεπερασμέναι, ἐπισκεπτέον, πόσαι τε καὶ τίνες. ἐπεὶ γάρ, ὡς ἥδη προείρηται, τῶν ἐχόντων ἐν αὐτοῖς τὸ πρῶτόν τε καὶ δεύτερον καὶ τὸ ἀτελέστερόν τε καὶ τελειότερον οὐχ οἷόν τε διὰ τινος κοινοῦ λόγου τὴν οὐσίαν ἀκριβῶς τε καὶ προσεχῶς παραστήσαι τῷ μάλιστα μὲν ἐν τοῖς τελειοτέροις διασημαίνεσθαι τὴν τοῦ πράγματος φύσιν, τὸν δὲ κοινὸν λόγον μὴ δύνασθαι τούτων εἶναι δηλωτικὸν τῷ μηκέτ' ἐφαρμόζειν τὸν τοιοῦτον λόγον τοῖς ἀτελεστέροις, οὕτως δὲ μηδὲ κοινὸν ἔτι μένειν (τῶν τοιούτων δὲ καὶ ἡ ψυχὴ· εἰσὶν γὰρ τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων αἱ μὲν πρῶταί τε καὶ ἀπλούστεραι, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀτελέστεραι, αἱ δὲ μετὰ ταύτας καὶ ἐπὶ ταῖσδε πάλιν ἄλλαι, καὶ οὕτως ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας ἅπασαι, ὡς τὴν

μὲν πρώτην δύνασθαι χωρίζεσθαι τῶν μετ' αὐτάς, τὰς δὲ ὑστέρας ἄνευ τῶν πρώτων εἶναι μὴ δύνασθαι· γίνεται δὲ ἡμῖν ὡς προεῖπον ὁ λόγος περὶ ψυχῆς τῆς τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ ταύτης γὰρ καὶ ὁ προειρημένος ὀρισμός· ἡ γὰρ τῶν θεῶν ψυχὴ, εἰ καὶ ταύτην δεῖ ψυχὴν καλεῖν, ὁμωνύμως ἂν ταύτη ψυχὴ λέγοιτο), ἀναγκαῖον τῷ περὶ ψυχῆς λέγοντι περὶ ἐκάστης δυνάμεως αὐτῆς ἰδίᾳ ποιήσασθαι τὸν λόγον.

de An.29

τῆς δὲ ψυχῆς τῆς τῶν ἐμψύχων τῶν ἐν γενέσει τε καὶ φθορᾷ πρώτη μὲν ἐστὶν ἡ θρεπτικὴ, ἣ συνέζευκται ἢ τε αὐξητικὴ καὶ ἡ γεννητικὴ. ταύτη γὰρ τῇ δυνάμει πρώτη τὸ ἐμψυχον τοῦ ἀψύχου χωρίζεται. ζῆν γοῦν ἤδη τῶν ταύτην ἐχόντων τὴν δυνάμιν κατηγοροῦμεν, ὃ διὰ ψυχῆς παρουσίαν γίνεται. καὶ ἔστι τὸ ζῆν πᾶσιν τοῖς ἐμψύχοις, οὐ τοῖς φυτοῖς μόνον παρὰ τῆς θρεπτικῆς δυνάμεως, ὡς τοῖς αἰσθανομένοις τὸ αἰσθάνεσθαι παρὰ τῆς αἰσθητικῆς. ἀποθνήσκει τε γὰρ τὰ ζῶντα ἐξ ἀνάγκης ταύτης τῆς δυνάμεως στερηθέντα καὶ ζῆ πάντα ταύτης κεκοινωνηκότα, καὶ ὅσα πλείους δυνάμεις ἔχει τῇ τοῦ πρώτου ζῆ παρουσίᾳ. διὸ καὶ τὸ ζῆν ὀριζόμεθα τῇ δι' αὐτοῦ τροφῇ τε καὶ αὐξήσει. δευτέρα δὲ ψυχὴ ἡ αἰσθητικὴ τε καὶ ὀρμητικὴ, ἔτι δὲ ἢ τε ὀρεκτικὴ καὶ φανταστικὴ, αἵτινες αὐταὶ μὲν οὐχ οἶαί τε ἐν τινι χωρὶς τῆς θρεπτικῆς γενέσθαι, ἢ μέντοι θρεπτικὴ καὶ χωρὶς τούτων ὑφίσταται. τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν φυτῶν. ὅσα δὲ τὴν αἰσθητικὴν ἔχει (ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ ζῶα· ταύτη γὰρ τῇ δυνάμει τὸ ζῶον ὀρίζεται), ταῦτα ἐξ ἀνάγκης ἔχει καὶ τὴν θρεπτικὴν. ἀλλὰ καὶ οἷς ἡ ὀρεκτικὴ τε καὶ φανταστικὴ, τούτοις καὶ ἡ αἰσθητικὴ συνέζευκται. καὶ γὰρ τῇ αἰσθητικῇ πάλιν ἢ τε ὀρεκτικὴ καὶ ἡ φανταστικὴ. καὶ οἷς δὲ ἡ ὀρμητικὴ τε καὶ κατὰ τόπον κινητικὴ, τούτοις καὶ ἡ φανταστικὴ τε καὶ ἡ αἰσθητικὴ. πᾶν μὲν γὰρ τὸ κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ ψυχὴν κατὰ τόπον τε καὶ μεταβατικῶς κινούμενον καὶ φανταστικὸν καὶ αἰσθητικὸν καὶ θρεπτικὸν ἐστὶν ἐξ ἀνάγκης. οὐ μὴν πᾶν τὸ φανταστικὸν τε καὶ αἰσθητικὸν ἤδη καὶ μεταβατικῶς κινητικόν. ἔσχατον δὲ εἶδος ψυχικῶν δυνάμεων, ὃ λογικὸν μὲν κοινῶς καλεῖται, εἰσὶν δὲ ἐν αὐτῷ δυνάμεις ἢ τε βουλευτικὴ καὶ δοξαστικὴ, καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ τε καὶ νοητικὴ, αἱ καὶ τελειόταται τῶν τῆς ψυχῆς εἰσι δυνάμεων τῷ τε τὸ τιμιώτερον ἐν αὐταῖς ἔχειν καὶ τῷ τὴν ἔχουσαν τάσδε τὰς δυνάμεις ψυχὴν καὶ τὰς ἄλλας ἀπάσας δυνάμεις αὐτῆς ἔχειν, οὐ πασῶν τῶν ἐκείνας ἔχουσῶν καὶ τούτων κοινωνεῖν δυναμένων.

de An.30

διὰ τοῦτο γὰρ καίτοι πολλῶν οὐσῶν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, ἐν οἷς ἡ λογικὴ δύναμις ἐστὶ, μία ἢ ἐξ ἀпасῶν ψυχὴ, ὅτι μηδεμία τῶν ὑστέρων δυνάμεων ἄνευ τῆς πρὸ αὐτῆς οἶα τε εἶναι, ἀλλ' εἰσὶν ὡς μέρη τῆς αὐτῆς ἅπασαι προστιθεμένων ταῖς πρώταις τῶν δευτέρων καὶ διὰ τοῦτο αὐξησίην τε καὶ ἐπίδοσιν τῶν πρώτων λαμβανουσῶν. κατὰ δὲ τὴν προειρημένην τῶν ψυχῶν τε καὶ ψυχικῶν δυνάμεων διαφορὰν γίνεται τις καὶ τῶν ἐμψύχων κοινοτέρα διαίρεσις, καθ' ἣν λέγομεν τῶν ψυχῶν ἐχόντων τὰ μὲν εἶναι φυτὰ, τὰ δὲ ζῶα, καὶ τῶν ζῶων τὰ μὲν λογικά, τὰ δὲ ἄλογα. ὅσα μὲν γὰρ πάσας τὰς προειρημένας δυνάμεις ἔχει, ταῦτα λογικά τε καὶ τέλεια ἀπὸ τῆς κυριωτάτης τῶν ἐν αὐτοῖς δυνάμεων καλούμενα. τοιοῦτο δὲ ὁ ἄνθρωπος ζῶον μόνον. τὰ δὲ λόγου μὲν μὴ κεκοινωνηκότα, αἰσθησὶν δὲ ἔχοντα, ἄλογα ζῶα πάντα, τὰ τε πρὸς τῇ αἰσθήσει καὶ τὴν κατὰ τόπον κινητικὴν ἔχοντα καὶ τὰ χωρὶς ταύτης ἐκείνην, κατὰ ἀπουσίαν καὶ στέρησιν τῆς κυριωτάτης δυνάμεως οὕτως καλούμενα. ὅσα δὲ ὑπὸ τῆς θρεπτικῆς τε καὶ γεννητικῆς μόνης διοικεῖται δυνάμεως, φυτὰ ταῦτα. οὕσης τοίνυν τοιαύτης τῆς ψυχῆς, καὶ διὰ τοῦτο μὴ δυναμένης ὑπὸ τοῦ κοινοῦ λόγου δηλωθῆναι γνωρίμως, ἀναγκαῖον τοῖς περὶ ψυχῆς λέγουσιν ἰδίᾳ περὶ ἐκάστης τῶν δυνάμεων αὐτῆς ποιήσασθαι τὸν λόγον. οὕτως γὰρ ὅποια τις ἐστὶν ἡ οὐσία τε καὶ ἡ φύσις αὐτῆς φωραθήσεται. ἔσται δὲ ἡμῖν ὁ περὶ αὐτῶν λόγος μέχρι τοῦ τὴν τε φύσιν ἐκάστης αὐτῶν ἐνδείξασθαι καὶ τὰς διαφορὰς τῶν δυνάμεων. τὰ γὰρ περὶ ἐκάστης αὐτῶν ἀπορεῖσθαι τε καὶ ζητεῖσθαι δυνάμενα πλείονος σχολῆς δεόμενα οὐκ ἂν εἴη τῆς προκειμένης οἰκεῖα πραγματείας· πρὸς γὰρ τὸ γνωρίμως παραστήσαι τὴν τῆς ψυχῆς φύσιν ἐμποδῶν ἢ τῶν περὶ ἐκάστης δυνάμεως αὐτῆς εἰρημένων τε καὶ ἠπορημένων ἐπικύκλησις. οὐκ

ἐπεὶ μέρη δὲ τῆς ψυχῆς λέγομέν τινα, ἤδη καὶ μέγεθος αὐτὴν ποιοῦμεν. οὐ γὰρ πᾶν τὸ μέρη ἔχον ἀναγκαῖον εἶναι μέγεθός τι. οὐδὲ γὰρ ὁ ἀριθμὸς μέγεθος καίτοι συγκείμενος ἐκ μερῶν. ἡ δὲ ψυχὴ οὐ μόνον οὐχ ὡς μέγεθος, ἀλλ' οὐδὲ ὡς ἀριθμὸς ἐστὶ μεριστή.

de An.31

οὐ γὰρ εἰς ἃ διαιροῦμεν αὐτήν, ὡς ἐκ τούτων κεχωρισμένων συγκειμένην διαιροῦμεν, ἀλλὰ τῇ τῶν δυνάμεων ὧν ἔχει καταριθμήσει καὶ τῇ τῶν διαφορῶν αὐτῶν εὐρέσει τὴν διαίρεσιν αὐτῆς ποιούμεθα, ὡς ἂν εἰ τὸ μῆλόν τις διαιροίη εἷς τε εὐωδίαν καὶ εἷς εὐχροίαν καὶ εἷς σχῆμα καὶ εἷς χυμόν. ἡ γὰρ τοιαύτη τοῦ μήλου διαίρεσις οὔτε ὡς σώματος γίνεται, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα σῶμα τὸ μῆλον, οὔτε ὡς ἀριθμοῦ. ἐπεὶ τοίνυν τὸ ζῆν τῷ ζῶντι παντὶ ψυχῆς παρουσίᾳ, τὰ δὲ φυτὰ ζῆν, τὰ φυτὰ ψυχὴν ἂν ἔχοι καὶ εἴη ἂν αὐτῶν ψυχὴ ἡ δύναμις, καθ' ἣν ζῆν. ζῆν δὲ καθὸ τρέφεταί τε καὶ αὔξεται, ἡ θρεπτικὴ ἄρα καὶ ἡ αὐξητικὴ δύναμις ἐν αὐτοῖς ψυχὴ τε καὶ εἶδος τῶν φυτῶν. πᾶν γὰρ σύνθετον εἶναι τε καὶ ἐνεργεῖν λεγόμενον καθ' ἑκάτερον τῶν ἐν τῇ συνθέσει, καθὸ μὲν πρῶτόν ἐστὶ τε ὃ ἐστὶ καὶ ἐνεργεῖ τὰς οἰκείας ἐνεργείας, τοῦτο ἕξις τε καὶ εἶδος ἐστὶν αὐτοῦ, καθὸ δὲ δευτέρον, τοῦτο ἐν αὐτῷ ὕλη τε καὶ ὑποκείμενον ἐκείνῳ, καὶ ἔστι τὸ μὲν, καθ' ὃ δευτέρον ἐστὶ τι, τὸ δεδεγμένον ἐν αὐτῷ, τὸ δέ, καθ' ὃ πρῶτον, ὃ τοῦτο δέδεκται. οἶον τὸ ὑγιαῖνον ζῶον, ἐξ ὑγιείας καὶ σώματος συγκείμενον, λέγεται μὲν ὑγιαίνειν καὶ τῇ ὑγιείᾳ, λέγεται δὲ καὶ τῷ σώματι, καὶ ἔστιν ἡ μὲν ὑγίεια ἡ ἕξις τε καὶ τὸ εἶδος ὃ δέδεκται τὸ σῶμα, τὸ δὲ σῶμα, καθὸ δευτέρως ὑγιαίνει, ἡ ὕλη τε καὶ τὸ ὑποκείμενον καὶ δεδεγμένον τὴν ὑγίειαν. εἰ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ ζῆν τὰ ζῶντα συγκείμενα ἔκ τε ψυχῆς καὶ σώματος ἀμφοτέροις ζῆν λεγόμενα τῇ τε ψυχῇ καὶ τῷ σώματι πρώτη μὲν τῇ ψυχῇ ζῆν, δευτέρῳ δὲ τῷ σώματι, εἴη ἂν καὶ ἐκ τούτου δεικνύμενον, ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ εἶδος τε τοῦ σώματος καὶ ὃ δέδεκται τὸ τοιόνδε σῶμα, τὸ δὲ σῶμα ὕλη τε τῆς ψυχῆς καὶ τὸ δεδεγμένον. καὶ ἡ θρεπτικὴ ἄρα ψυχὴ εἶδος τοῦ ἔχοντος αὐτὴν σώματος. ὅτι γὰρ ἡ ψυχὴ τοῦτο καὶ οὐχ ἀπλῶς φύσις, δῆλον ἐκ τοῦ μηδὲν τῶν ἄλλων ζῆν, ἃ ὠμολόγηται φύσιν ἔχοντα μὴ ἔχειν ψυχὴν. οὐδὲν γὰρ τῶν ἀπλῶν σωμάτων ζῆν λέγεται, ὡς τοῦ ζῆν λεγομένου κατὰ ψυχῆς παρουσίαν. πάντα γοῦν τὰ ψυχὴν ἔχοντα ζῆν καὶ οὐδὲν ζῆν τῶν μὴ ψυχὴν ἔχόντων.

de An.32

ἔτι δὲ εἰ αἱ δυνάμεις, καθ' ἃς τὰ σπέρματα ἐνεργεῖ, συγγενεῖς καὶ οἰκεῖαι τοῖς, ἀφ' ὧν τὰ σπέρματα, καθ' ἃς δυνάμεις ἐνεργεῖ τὰ ἀπὸ τῶν ἐμψύχων σπέρματα, εἶεν ἂν αὗται ψυχικαί. ἀλλὰ μὴν κατὰ πρώτην τὴν θρεπτικὴν δύναμιν ἐνεργεῖ πάντα τὰ ἀπὸ τῶν ἐμψύχων σπέρματα. ψυχικὴ ἄρα ἡ δύναμις ἡ θρεπτικὴ. ἐπεὶ τοίνυν ψυχὴ τε ἡ θρεπτικὴ δύναμις καὶ πρώτη τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, περὶ ταύτης πρῶτον ῥητέον καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς καὶ τὴν φύσιν δεικτέον, ἥτις ποτὲ ἐστὶ. συνέζευκται δὲ τῷ περὶ τῆς θρεπτικῆς ψυχῆς λόγῳ καὶ ὁ περὶ τῆς γεννητικῆς. τῆς γὰρ θρεπτικῆς ψυχῆς οἰκεῖα ἔργα ὥσπερ τὸ θρέψαι τε καὶ αὐξῆσαι, οὕτως δὲ καὶ τὸ γεννῆσαι ὁμοίον τῷ σπεύραντι. τῶν γὰρ ζώντων ὅσα τέλειά ἐστὶ καὶ μὴ πηρώματα, ὡς οἱ εὐνοῦχοι, μηδὲ τὴν γένεσιν αὐτομάτην ἔχει, ἔργον τὸ ποιῆσαι ἕτερον οἶον αὐτό, ἵνα τοῦ ἀεὶ εἶναι καὶ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ὁμοιότητος ὡς δύναται πάντα μετέχη. πάντα γὰρ τὰ κατὰ φύσιν συνεστῶτα ἐκείνου ἐφίεται καὶ πάντα πράττει κατὰ φύσιν ἐκείνου χάριν. ἀλλὰ μὴν ψυχὴ αἰτία τῷ ἐμψύχῳ τοῦ πράσσειν τὰ κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν. ἐν δὲ τῶν ὑπὸ τοῦ ἐμψύχου κατὰ φύσιν γινομένων καὶ ἡ τοῦ αὐτῷ ὁμοίου γένεσις. καὶ γὰρ τὰ φυτὰ καὶ τῶν ζώων ὅσα μὴ πεπῆρωται κατὰ τὴν οἰκεῖαν φύσιν ὁμοίων αὐτοῖς ἐστὶ γεννητικά. ψυχικὴ ἄρα καὶ ἡ δύναμις ἡ γεννητικὴ. ἀλλὰ μὴν τὰ φυτὰ μόνην τὴν θρεπτικὴν ψυχὴν ἔχοντα πρὸς τῷ τρέφεσθαι τε καὶ αὔξεσθαι καὶ τὸ γεννᾶν ἔχει. τῆς θρεπτικῆς ἄρα δυνάμεως τε καὶ ψυχῆς μόνον καὶ τὸ γεννητικόν. κοινὸς οὖν ἡμῖν ὁ περὶ ἀμφοτέρων λόγος. ἐπεὶ δὲ ἐν πᾶσιν ἡ τῶν ἀσαφεστέρων γνῶσις διὰ τῶν σαφεστέρων γίνεται, καὶ ἐπὶ τῶν προκειμένων οὕτω χρὴ ποιεῖν. καὶ ἐπεὶ αἱ κατὰ τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις ἐνεργεῖαι σαφέστεραι τῶν δυνάμεων, ἀφ' ὧν ἐνεργοῦνται, τὸ αἰσθάνεσθαι τῆς αἰσθήσεως καὶ τὸ τρέφεσθαι τῆς θρεπτικῆς δυνάμεως, ἀρκτέον ἀπὸ τοῦ τρέφεσθαι. καὶ γὰρ

πρὸς τῷ γνωριμώτερον εἶναι καὶ πρῶτόν ἐστι κατὰ τὸν λόγον τῆς δυνάμεως ἀφ' ἧς γίνεται. ταῦτα γὰρ πρῶτα τῷ λόγῳ, ἃ ἐν τῷ οἰκείῳ λόγῳ περιέχει τινὰ ὧν οὐκέτ' αὐτὰ ἐν τῷ λόγῳ παραλαμβάνεται. οὕτως δὲ ἔχει καὶ τὸ τρέφεσθαι πρὸς τὴν δύναμιν τὴν θρεπτικὴν.

de An.33

τῷ μὲν γὰρ τρεφομένῳ τὸ τρέφεσθαι ἀπὸ τῆς δυνάμεως τῆς θρεπτικῆς. οὐ μὴν ἡ δύναμις ἡ θρεπτικὴ πρὸς τὸ εἶναι δεῖται τῆς ἐνεργείας. τὰς μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν ἔξεων γινομένας ἐνεργείας ἀδύνατον εἶναι χωρὶς τῶν ἔξεων, αἱ δὲ ἔξεις καὶ χωρὶς τῶν ἐνεργειῶν εἶναι δύνανται. ἀλλὰ μὴν τὸν περὶ τοῦ τρέφεσθαι λέγοντα δεῖ πρῶτον περὶ τροφῆς εἰπεῖν. ἀδύνατον γὰρ γνώριμον γενέσθαι τὸ τρέφεσθαι ἀγνοουμένης τῆς τροφῆς, ἥ τὸ τρεφόμενον τρέφεται. ἡ δὲ αὐτὴ τῆς ζητήσεως τάξις εἴη ἂν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῆς ψυχῆς δυνάμεων. καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνων αἱ ἐνέργειαι τῶν ἔξεων γνωριμώτεραι. συνέζευκται δὲ τῷ τῶν ἐνεργειῶν λόγῳ καὶ ὁ τῶν περὶ ἃ αἱ ἐνέργειαι λόγος. δεῖ ἄρα τῷ μέλλοντι δεικνύναι, τίς ποτέ ἐστιν ἡ θρεπτικὴ ψυχὴ, πρῶτον εἰπεῖν περὶ τροφῆς. Διττὴ δὴ ἡ τροφή δοκεῖ εἶναι. ἦν τε γὰρ προσφερόμεθα ἔξωθεν, τὴν ἄπεπτον ἔτι, τροφή καλεῖται [τροφή λέγεται] καὶ ἡ κατειργασμένη τε ἤδη καὶ προσκρινομένη. καὶ διὰ τὸ διττὸν τοῦτο τῆς τροφῆς ποτέ μὲν λέγεται τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ τρέφεσθαι, ποτέ δὲ τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ. ἡ μὲν γὰρ ἄπεπτος ἔτι καὶ ἀκατέργαστος τροφή. αὕτη δ' ἐστὶν ἡ πρώτη ἐναντία τῷ τρεφομένῳ τῷ δεῖν μὲν αὐτῇ μεταβολῆς, ὅπως ἐξομοιωθῇ τῷ τρεφομένῳ, τοιοῦτον γὰρ ἡ πέψις. ἡ δὲ μεταβολὴ πᾶσιν εἰς τὸ ἐναντίον. οὔτε γὰρ τῷ λευκῷ εἰς ἄλλο τι καθὼς λευκὸν ἐστὶν ἡ μεταβολή, ἢ εἰς τὸ μέλαν ἢ τι τῶν μεταξὺ χρωμάτων, ὃ καὶ αὐτὸ κατὰ τὴν εἰς τοῦναντίον μεταβολὴν γίνεται, οὔτε τῷ θερμῷ εἰς ἄλλο τι ἢ τὸ ψυχρὸν, καὶ τῷ ψυχρῷ πάλιν εἰς ἐκεῖνο· ἀλλ' οὐδὲ τὸ γλυκὺ εἰς λευκὸν ἢ μέλαν ἢ εἰς ψυχρὸν ἢ θερμὸν μεταβάλλει καθὼς γλυκὺ, ἀλλ' εἰς τὸν ἐναντίον χυμόν. καὶ ἡ ἄπεπτος δὴ τροφή, εἰ διὰ τῆς πέψεως μεταβάλλουσα ὁμοία γίνεται τῷ τρεφομένῳ, πρὸ τῆς πέψεως τε καὶ μεταβολῆς εἴη ἂν ἐναντία αὐτῷ. διὸ δεῖ πᾶσαν τὴν τοιαύτην τροφήν πέττεσθαι δύνασθαι καὶ μεταβάλλειν εἰς τὸ τρεφόμενον ὑπ' αὐτῆς. οὕτως μὲν οὖν τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ τροφή.

de An.34

οὐ μὴν πᾶν· οὐ γὰρ πᾶν τὸ μεταβάλλον εἰς τὸ ἐναντίον ἤδη τρέφειν αὐτὸ δύναται. τὸ γοῦν ὀξύ εἰς τὸ βαρὺ μεταβάλλει καὶ τοῦτο εἰς ἐκεῖνο καὶ τὸ ἀσχημάτιστον εἰς τὸ ἐσχηματισμένον καὶ τὸ λευκὸν εἰς τὸ μέλαν, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἤδη τρέφεται καὶ αὐξεται ὧν ἡ μεταβολὴ γέγονεν εἰς τάναντία. ἀλλ' ἔστι ταῦτα τῶν ἐναντίων τροφή, ἃ μεταβάλλοντα εἰς τὰ ἐναντία αὖξιν δύναται τὰ εἰς ἃ ἡ μεταβολὴ γέγονεν αὐτοῖς. αὐξητικά δὲ τὰ σώματα· δεῖ ἄρα τὴν τροφήν ἐναντίον τε εἶναι καὶ σῶμα ἄλλο τοῦ τρεφομένου. οὐκ εἰ τὴν τροφήν δὲ δεῖ τοιαύτην εἶναι ὥς δύνασθαι συναύξειν, ἤδη καὶ πᾶν τὸ συναυξόν τι ὥς τροφή συναυξει. τὰ γοῦν ἀπλᾶ τῶν σωμάτων, ἃ στοιχεῖα καλοῦμεν, συναύζεται μὲν ὑπὸ τῶν εἰς αὐτὰ μεταβαλλόντων, οὐ μὴν ὥς ὑπὸ τροφῆς. κοινότερον γὰρ λέγεται τὸ ὕδωρ εἶναι τροφή τῷ πυρί· μόνα γὰρ κυρίως τρέφεται τὰ τὴν θρεπτικὴν ψυχὴν ἔχοντα· τὸ γὰρ τρέφειν ταύτης. διὸ τῶν ἀψύχων οὐδὲν τρέφεται, εἰ καὶ αὖξεται. καὶ οὕτως μὲν ἡ τροφή τὸ ἐναντίον. ἡ γὰρ πρώτη τοιαύτη. καθὼς δὲ καὶ τὸ προσκρινόμενον ἤδη τροφή, προσκρίνεται δὲ τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ, κατὰ τοῦτο πάλιν τὸ ὅμοιον τρέφει. τροφῆς γάρ, ὥς φασιν, τὸ τρέφον τροφή, τρέφον δὲ τὸ προσκρινόμενον, τοιοῦτον δὲ τὸ ὁμοιούμενον ἤδη τῷ τρεφομένῳ. ὅτι δὲ τὸ ἔχον τὴν θρεπτικὴν ψυχὴν τρέφεται καὶ οὐκ ἄλλο τι, δῆλον καὶ ἐκ τοῦ ἐν τῇ τῶν ὁμοίων συνθέσει τοῦ τρέφοντος καὶ τοῦ τρεφομένου μείζον μὲν ἐκάτερον αὐτῶν δύνασθαι λέγεσθαι γεγονέναι (ὁμοίων γὰρ ὄντων ἐκατέρων οὐδὲν μᾶλλον τόδε μείζον ἂν ἐν τῇ συνθέσει γεγονὸς εἴη), τεθράφθαι δὲ καὶ διὰ τροφῆς ηὔξῃσθαι τὸ μὲν ἐκ τῆς τροφῆς μεταβεβληκὸς μὴ δύνασθαι λέγεσθαι, ἐκεῖνο δὲ ᾧ τοῦτο προστίθεται διὰ τὸ καὶ τὴν τρέφουσαν ψυχὴν ἐκεῖνο ἔχειν, κάκεῖνο μὲν ἀμετάβλητον μένειν, τὴν δὲ τροφήν μεταβαλλομένην ὑπ' αὐτῆς τῆς δυνάμεως προσκρίνεσθαι τῷ ἐμψύχῳ τε καὶ μένοντι. Καὶ τοιοῦτον μὲν ἡ τροφή· ἡ δὲ κατὰ τὸ τρέφεσθαι ἐνέργεια γίνεται τῆς θρεπτικῆς ψυχῆς

μεταβαλλούσης τὴν ἔξωθεν προσενεχθεῖσαν τροφήν διὰ πέψεως καὶ ἐξομοιούσης καὶ προσκρινούσης τῷ σώματι, οὗ ἐστὶν εἶδος τε καὶ δύναμις αὕτη.

de An.35

ὄργανον δ' αὐτῇ πρὸς τὰς τοιαύτας ἐνεργείας τε καὶ μεταβολὰς τὸ θερμόν. διὸ καὶ τισιν ἔδοξεν ἤδη τοῦτ' εἶναι τὸ τρέφον τὴν τῆς ποιούσης ἀρχῆς δύναμιν ἐπὶ τὸ δι' οὗ ποιεῖ μεταφέρουσιν διὰ τὸ ὅρᾱν χωρὶς ταύτης μὴ δυνάμενον τρέφεσθαι τι. κινητικὸν μὲν γὰρ καὶ τὸ θερμόν, ἀλλ' οὔτε ὠρισμένη οὔτε τεταγμένη κίνησις, ἥς προηγουμένως ἀρχὴ τὸ θερμόν. τὸ δὲ τρεφόμενον τάξει τινὶ καὶ ὁδῷ πρόεισιν καὶ ὅρον ἔχει τινά, ἃ οἰκεῖα ψυχῆς, ἀλλ' οὐ πυρός. ὧ δὲ τρέφεται τὰ τρεφόμενα, τούτῳ καὶ αὖξεται, ὡς ἤδη προεῖρηται. οὐ μὴν ταυτόν ἐστὶν αὖξεσθαι τε καὶ τρέφεσθαι, οὐδὲ ἅμα γίνεται οὐδὲ ἐκατέρῳ αὐτῶν ὁ αὐτὸς σκοπός. τρέφεται μὲν γὰρ αἰεὶ τὸ ζῶον, ἔστ' ἂν ᾗ (διὸ καὶ συνεχεστάτῃ ἦδε τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν), αὖξεται δὲ οὐκ αἰεὶ τρεφόμενα, εἴ γε τρέφεται μὲν ἔστ' ἂν ᾗ, ἔστι δὲ καὶ τὰ γηράσκοντά τε καὶ μειούμενα. σκοπὸς δὲ τῷ μὲν τρέφοντι ἡ τοῦ τρεφομένου σωτηρία, τῷ δὲ αὖξοντι εἰς μέγεθος ἡ συντέλεια τῷ τρεφομένῳ. διὸ καὶ τῶν δυνάμεων ἡ μὲν τοῦ εἶναι τε καὶ τῆς οὐσίας ἐστὶ τηρητική (τοιαύτη γὰρ ἡ θεραπευτική), ἡ δὲ αὖξητική προηγουμένως ἐστὶ τῆς κατὰ τὸ ποσὸν ἐπιδόσεως ποιητική. ἔστι δὲ καὶ τὸ γεννᾶν τε καὶ ὅμοιον ἑαυτῷ καταλιπεῖν ἐπόμενον ταῖς προεῖρημέναις ἐνεργείαις ταῖς κατὰ τὸ αὖξεσθαι τε καὶ τρέφεσθαι, οὐ πᾶσιν μὲν ὑπάρχον οἷς κἀκείνων ἐκάτερον, τοῖς μέντοι μήτε πεπηρωμένοις μήτε ἀτελέσιν ἅπασιν, ὡς προεῖρηται. καὶ ἔστι τῶν τῆς θεραπευτικῆς ψυχῆς δυνάμεων ἡδε τελειοτάτη. τελεία γὰρ ἤδη ἡ κατὰ ταύτην ἐνέργεια οὕσα κατὰ φύσιν καὶ ἡδη τελείων. παντὶ γὰρ τῷ κατὰ φύσιν ἔχοντι τέλος ἐστίν, ὡς ἤδη προεῖρηται, τὸ γεννῆσαι οἶον αὐτό. καὶ αὗται μὲν αἱ τῆς φυτικῆς τε καὶ πρώτης ψυχῆς ἐνέργειαι· τρέφειν αὖξιν γεννᾶν. εἶεν δ' ἂν καὶ αἱ δυνάμεις ἀφ' ὧν αἶδε αἱ ἐνέργειαι φανεραί· ἡ μὲν θεραπευτικὴ δύναμις, οὕσα ἡ πρώτη ψυχῆς, σωστικὴ τοῦ ἔχοντος αὐτὴν διὰ τῆς οἰκείας ἐνεργείας, ἥτις ἐπὶ παρουσίᾳ τροφῆς γίνεται, ἡ δὲ αὖξητικὴ δύναμις ψυχῆς, διὰ τροφῆς αὖξητικὴ τοῦ ἔχοντος αὐτὴν σώματος διὰ τῆς οἰκείας ἐνεργείας, ἡ δὲ γεννητικὴ δύναμις ψυχῆς, γεννητικὴ ὁμοίου τῷ ἔχοντι αὐτὴν, ἡ καὶ αὐτὴ τροφὴ πῶς χρῆται, εἴ γε τὸ σπέρμα δι' οὗ ἡ γέννησις τῆς ἐσχάτης τροφῆς περίττωμα, ὡς ἐν ἄλλοις δέδεικται, τελειότερα τις οὕσα τῶν πρὸ αὐτῆς.

de An.36

οὐ γὰρ εἰς αὐτὸ καὶ τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν τε καὶ τελείωσιν συντελεῖ ἡ κατὰ τὴν γεννητικὴν δύναμιν ἐνέργεια, ἀλλὰ τοῖς ἤδη τελείοις οὕσιν αἰτία γίνεται τῆς ἄλλου ὁμοίου γενέσεως ἐφέσει ἀθανασίας ἐπισκευαστῆς τιнос, ὡς ἐνδέχεται τὸ θνητὸν ἀθανασίας μετέχειν οὕτως αὐτῷ χορηγούσης αὐτὸ τῆς φύσεως διὰ τῆςδε τῆς δυνάμεως. τριῶν δὲ ὄντων ἐξ ὧν τὸ τρέφεσθαι γίνεται, τοῦ τρέφοντος, τοῦ τρεφομένου, ὧ τρέφεται, τὸ μὲν τρέφον ἐστὶν ἡ θεραπευτικὴ τε καὶ πρώτη ψυχὴ, τὸ δὲ τρεφόμενον τὸ σῶμα, οὗ εἶδος ἡ προεῖρημένη δύναμις, τὸ δὲ ὧ τρέφεται ἡ τροφή. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ αὖξεσθαι τε καὶ γεννᾶν. ἐπεὶ δὲ πάντα ἀπὸ τοῦ τέλους καὶ ἀπὸ τοῦ τελειοτάτου τῶν ἐν αὐτοῖς δίκαιον ὀνομάζειν (διὰ τοῦτο γοῦν καὶ τὸν ἄνθρωπον λέγομεν λογικὸν καίτοι ὄντα καὶ αἰσθητικόν), τέλος δὲ τῆς πρώτης ψυχῆς ὡς ἐδείχθη τὸ γεννῆσαι ὅμοιον αὐτῷ, καὶ ἡ πρώτη ἂν ψυχὴ εὐλόγως καλοῖτο γεννητικὴ ὁμοιοῦσα τῷ ἔχοντι αὐτὴν, εἰ καὶ ὅτι μάλιστα ἐστὶ πρὸς τούτῳ καὶ θεραπευτικὴ καὶ αὖξητικὴ. ἔστι δ' ἡ θεραπευτικὴ ψυχὴ τε καὶ δύναμις αἰτία καὶ τῆς συστάσεως τὴν ἀρχὴν τῷ τοῦ ζώου σώματι, ὥσπερ οὖν καὶ τοῦ εἶναι τε καὶ τῆς ἐπιδόσεως τε καὶ αὖξήσεως. ταύτης γὰρ ἔργον τὸ ἐν ὧ ἂν ᾗ παρασκευάζειν αὐτὸ τρέφεσθαι τε δι' αὐτοῦ καὶ αὖξεσθαι δύνασθαι, ἥτις ἐν τῷ καταβαλλομένῳ σπέρματι ἐνυπάρχουσα, ὅταν ὕλης ἐπιτηδεῖον λάβηται, πρὸς τοῦτο συνίστησιν τε αὐτὴν οὕτως, ὡς ἐν τῇ τροφῇ τε καὶ τῇ αὖξήσει τὸ συνιστάμενον ἐξ αὐτῆς ὅμοιον γίνεσθαι τῷ προεμένῳ, καὶ τοῦ τρέφεσθαι τε αὐτὸ καὶ αὖξεσθαι παρούσης τῆς τροφῆς αἰτία γίνεται. καὶ κατὰ ταύτην μόνην τὴν ψυχικὴν δύναμιν ἐνεργεῖ τὸ κατὰ γαστρὸς ὃν ἐξ αὐτοῦ ἔχον μὲν καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων

ἀρχάς τε καὶ ἐπιτηδειότητας, ὧν τὰς ἔξεις εἶχεν καὶ τὸ γεννησαν αὐτό, οὐ μὴν ἤδη καὶ ἔχον αὐτὰς ἐνεργεία, τῷ μὴδὲ μόριά πως ἔχειν, δι' ὧν αἱ κατ' ἐκείνας τὰς δυνάμεις ἐνεργεῖαι.

de An.37

Αἰτίαν δὲ ἡγητέον καὶ τοῦ ἀπὸ μὲν τῶν φυτῶν ἀφαιρούμενά τινα μέρη ζῆν τε καὶ τελειοῦσθαι δύνασθαι, μηκέτι δὲ καὶ τῶν ζώων, ὅτι ταῦτα μὲν τὴν θρεπτικὴν μόνην ψυχὴν ἔχοντα, ἥτις ἐστὶν ἐν παντὶ τῷ σώματι, καὶ διὰ τοῦτο ὄντα ἀπλούστερά τε καὶ οὐ δεόμενα τοσούτων ὀργάνων, ὅτι ἂν μόριον αὐτῶν ἀφαιρεθὲν δυνηθῇ τὴν ἐν αὐτῷ δύναμιν θρεπτικὴν τηρῆσαι δι' εὐπορίαν τροφῆς, σώζεται τε καὶ ὁμοιον τῷ ὅλῳ γίνεται. καθ' ἣν γὰρ δύναμιν ἐνεργεῖ καὶ τὰ ἀπὸ σπέρματος γεννώμενα, κατὰ ταύτην ἐνεργεῖν καὶ ταῦτα οἶά τε, οὔσης αὐτοῖς ἐν ταύτῃ καὶ τῆς τελειότητος ἐπὶ δὲ τῶν ζώων οὐχ ὁμοίως ἐν παντὶ αὐτῷ παρεσπαρμέναι, διὸ οὐδὲ ἐν τῷ ἀφαιρουμένῳ μέρει. οὐ γὰρ ὁμοιομερὴς ἡ τῶνδε ψυχὴ, ὥσπερ ἡ τῶν φυτῶν, οὔτε δυνάμεις ἐστὶν ἐν αὐτοῖς ἐκείνων τινός, ὥσπερ ἐν τοῖς σπέρμασιν, τῷ τὴν ἀρχὴν τὰ μέρη ταῦτα μὴδὲ δεκτικὰ ἐκείνων αὐτῶν εἶναι τινος, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν τροφὴν αὐτὰ μὴδὲ ὡς ἔτυχεν δύνασθαι λαμβάνειν, ἀλλὰ διὰ τινων ἀφωρισμένων ὀργάνων, ἃ οὐχ οἷόν τέ ἐστι τοῖς μὴ ἀπὸ σπερματικῆς ἀρχῆς συνισταμένοις προσγενέσθαι, ὡς τὰς ρίζας τοῖς φυτοῖς. ἐκεῖναι μὲν γὰρ ῥαδίως τῇ τῆς τροφῆς παρουσίᾳ συνίστανται τε καὶ αὔξονται οὐ πολλῆς τῆς οἰκονομίας δεόμεναι.

de An.38

οὐδὲν δὲ τῶν ζώων οἷόν τε οὔτε χωρὶς τῶν ἀφωρισμένων πρὸς τὴν τροφὴν ὀργάνων τρέφεσθαι, οὔτε οἶά τε ταῦτα συστῆναι μὴ τοῦ σπέρματος τὰς δυνάμεις αὐτῶν ἔχοντος. διὸ καὶ κατὰ γαστρὸς ὄντα ἔτι ὡς μέρη τῆς φερούσης αὐτὰ τὴν τροφὴν λαμβάνει. τρέφεται μὲν γὰρ κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐν αὐτοῖς, δέχεται δὲ τὴν τροφὴν ὡς μέρη. διὸ οὔτε ζῶον ἤδη οὔτε ἀπλῶς ζῆν καὶ καθ' αὐτὰ λέγεται τὰ ἔτι κατὰ γαστρὸς ὄντα. ζῆ μέντοι καὶ τὰ τῶν ζώων μέρη πολλάκις διαιρεθέντων αὐτῶν ἐπὶ χρόνον τινά, εἰς ὅσον ἐπὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἔχειν οἶά τε τὰ μέρη ἐγκαταλείμματά τινα τῶν τε ἐνεργειῶν καὶ τῶν δυνάμεων ὧν εἶχον ὅτε ἦν ἡνωμένα τε καὶ συνεχῇ τῷ ὅλῳ. Καὶ τοιαύδε μὲν ἡ πρώτη τῆς ψυχῆς δύναμις, μετὰ δὲ τὴν ζωτικὴν τε καὶ φυτικὴν ψυχὴν, ἥ δέδεικται διὰ τῶν περὶ αὐτῆς λόγων εἶδος οὔσα τοῦ ἔχοντος αὐτὴν σώματος, ἥς δυνάμεις αἱ προειρημέναι ἢ τε θρεπτικὴ καὶ ἡ αὐξητικὴ καὶ ἡ γεννητικὴ, μετὰ δὲ τὸν περὶ ἐκείνης λόγον εἶη ἂν ἐπόμενον λέγειν περὶ τῆς αἰσθητικῆς. δευτέρα γὰρ ἦδε μετ' ἐκείνην. πάντα γὰρ τὰ ἄλλην τινα δύναμιν ἔχοντα ψυχικὴν ἀναγκαῖον, ὥσπερ ἔχει τὴν θρεπτικὴν, οὕτως δὲ ἔχει καὶ τὴν αἰσθητικὴν· καὶ ἔστιν ἡ δύναμις αὕτη, καθ' ἣν τὰ ζῶντα πρὸς τῷ ζῆν καὶ ζῳά ἐστὶν ἤδη. ἔστι μὲν οὖν ὁ περὶ αἰσθήσεως λόγος πλείων τε καὶ οἰκείας δεόμενος πραγματείας, ὡς δὲ συνελόντι καθόλου περὶ τῆς αἰσθητικῆς ψυχῆς εἰπεῖν, δυνάμεις ἐστὶ ψυχῆς, καθ' ἣν τὸ ἔχον αὐτὴν οἷόν τέ ἐστιν ὁμοιούμενον τοῖς δεκτοῖς αἰσθητοῖς διὰ τινος ἀλλοιώσεως τῇ πρὸς αὐτὰ ἐνεργείᾳ κρίνειν αὐτά.

de An.39

ὡς γὰρ ἡ θρεπτικὴ δύναμις τροφῆς ἐδεῖτο πρὸς τὸ ἐνεργεῖν (περὶ γὰρ ταύτην ἡ ἐνέργεια αὐτῆς), οὕτως καὶ ἡ αἰσθητικὴ τῶν αἰσθητῶν. περὶ γὰρ ταῦτα ἡ ἐνέργεια καὶ ταύτης καὶ τούτων ἐστὶν ἀντιληπτικὴ τε καὶ κριτικὴ. διὸ μὴ παρόντων αὐτῶν οὐκ ἐνεργεῖ, ἀλλ' ἔστιν δυνάμει αἴσθησις, ἀνάλογον ἔχουσα τοῖς ἔχουσι μὲν τινα ἐπιστήμην, μὴ ἐνεργοῦσι μέντοι κατ' αὐτήν. ὁμοίως γὰρ ἐκεῖνα τε δυνάμει ἐπιστήμονα καὶ ἡ ἀνενέργητος αἴσθησις δυνάμει αἴσθησις. ἐκτὸς δὲ τὰ αἰσθητά, ὅτι ἡ αἴσθησις ἐπὶ χρήσιμόν τι τὴν ἀναφορὰν ἔχει· ἡ γὰρ τοῦ λαβεῖν τι χάριν, ἡ τοῦ φυγεῖν, ἐκτὸς δὲ ταῦτα. ἔστι δὲ τὸ αἰσθητόν τε καὶ ἡ αἴσθησις πρὸ μὲν τῆς ἐνεργείας ἀνόμοια, ἐν δὲ τῇ ἐνεργείᾳ ὅμοια γίνεται. κατὰ ὁμοίωσιν γὰρ τινα γινομένην δι' ἀλλοιώσεως τὸ αἰσθάνεσθαι. τὸ γὰρ εἶδος τοῦ αἰσθητοῦ χωρὶς τῆς ὕλης γινόμενον ἐν τῷ αἰσθητικῷ ἢ κατ' ἐνέργειάν ἐστιν αἴσθησις. εἰ δὲ δι' ἀλλοιώσεως ἢ ὁμοίωσις, δῆλον ὡς πρὸ τῆς ἀλλοιώσεως ἑτέρα τε καὶ ἀνόμοια ἦν, ὡς ἐδείχθη καὶ ἐπὶ τῆς τροφῆς. διὸ καὶ εὐλόγως λέγεται ἔστι μὲν ὡς ὑπὸ τοῦ ὁμοίου πάσχειν τὴν αἴσθησιν, ἔστι δ' ὡς ὑπὸ τοῦ ἀνομοίου. παθοῦσα γὰρ ἐστὶν ὁμοία.

γίνεται δὲ τὸ πάθος τοῦτο ἐν τῷ πρώτῳ τὴν αἰσθητικὴν ψυχὴν ἔχοντι σώματι διὰ τινων ὀργάνων ὄντων ἄλλης φύσεως τῶν αἰσθητῶν οἷς διακονεῖται τῷ δύνανμιν ἔχειν πάσχειν ὑπ' αὐτῶν, ἃ ὅταν πάθῃ εἴτ' ἐκεῖνο τὸ πάθος διαδίδωσιν. ἔστι δὲ ἐκεῖνο ἰδρυμένον περὶ τὴν καρδίαν, ἔνθα καὶ ὅλως τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικόν, ὡς προΐων ὁ λόγος δείξει. ἐν ᾧ γὰρ μάλιστα τὸ εἶναι τῷ ζῳῷ, ἐν ἐκείνῳ εὐλογον εἶναι καὶ τὸ εἶδος τὸ κυριώτατον.

de An.40 ἐν θερμῷ δὲ καὶ ὑγρῷ τὸ εἶναι μάλιστα τῷ ζῳῷ. τοιοῦτος δὲ ὁ περὶ καρδίαν τόπος. ἀρχὴ γὰρ αὕτη καὶ πηγὴ τοῦ αἵματος, ᾧ τρεφόμεθα, καὶ τοῦ πνεύματος, ταῦτα δὲ ὑγρά τε καὶ θερμά. καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ κοινὸς τῆς αἰσθήσεως λόγος. ἐπεὶ δὲ ἔστι μέρη τῆς αἰσθήσεως πέντε, καὶ ἔχει ταῦτα πρὸς ἄλληλα ὁμοίως τοῖς τῆς <φυτικῆς> ψυχῆς μέρεσιν τὸ πρῶτόν τε καὶ ὕστερον (ἐν δὲ τοῖς οὕτως ἔχουσιν οὐκ ἦν ὁ κοινὸς λόγος γνωρίμως τὴν τοῦ προκειμένου πράγματος σημαίνων φύσιν, ἀλλ' ἔδει περὶ ἐκάστου αὐτῶν ἰδίᾳ ποιεῖσθαι τὸν λόγον τῷ βουλομένῳ περὶ αὐτῶν οἰκείως τε καὶ προσεχῶς λέγειν), δεῖ καὶ τὸν περὶ αἰσθήσεως λέγοντα ἰδίᾳ περὶ ἐκάστου μέρους εἰπεῖν. μέρη δὲ τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως ἀφή, γεῦσις, ὄσφρησις, ἀκοή, ὄρασις ἢ ὄψις. ὧν ἡ μὲν ἀφή τῶν ἄλλων χωρίζεται (ἔστι δὲ τρόπον τινὰ καὶ ἡ γεῦσις ἀφή)· ἔστι γοῦν τινα τῶν ζῳων, ἃ ταύτην τὴν αἴσθησιν ἔχει μόνην. τῶν δὲ ἄλλων τινὰ αἰσθήσεων ἀδύνατον παρεῖναι τινι χωρὶς ἀφῆς. οὐδὲ γὰρ τὴν ἀρχὴν οἶόν τε ζῶον εἶναι τι χωρὶς ταύτης τῆς αἰσθήσεως. μέλλοντας δὲ λέγειν περὶ τε τῶν αἰσθητικῶν δυνάμεων καὶ περὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν κατ' αὐτάς, ἐπεὶ αἱ ἐνεργεῖαι αὐτῶν ἐκάστης γίνονται περὶ οἰκείον τι αἰσθητόν, ἀναγκαῖον πρὸς τὴν δήλωσιν αὐτῶν πρῶτον ἐπ' ὀλίγον περὶ τῶν αἰσθητῶν διαλαβεῖν, ἐπεὶ ὁμοιώσει τούτων τὸ αἰσθάνεσθαι. Καθόλου δὴ τῶν αἰσθητῶν τὰ μὲν καθ' αὐτά ἐστὶν αἰσθητά, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός, καὶ τῶν καθ' αὐτά αἰσθητῶν τὰ μὲν ἰδίᾳ ἐκάστη αἰσθήσει ἐστὶν αἰσθητά (ἄλλα μὲν γὰρ ὄψεως ἴδια αἰσθητά, ὡς τὰ χρώματα, ἄλλα δὲ ἀκοῆς, ὡς ψόφοι, ἄλλα δὲ ὀσφρήσεως, ὁσμαι γάρ, ἄλλα δὲ γεύσεως, χυμοὶ γάρ, ἄλλα δὲ ἀφῆς, αἱ γὰρ ἅπται ἐναντιώσεις, ὧν θερμότητες, ψυχρότητες, ξηρότητες, ὑγρότητες, τραχύτητες, λειότητες· ἔστι γὰρ ἐκάστη αἰσθήσει αἰσθητά, ὧν οὐχ οἶόν τε αἰσθέσθαι ἄλλην τινὰ αἴσθησιν καθ' αὐτά), τὰ δὲ τινα τῶν καθ' αὐτά αἰσθητῶν ἐστὶ κοινά.

de An.41 ἔστι δὲ τοιαῦτα, ὅσα τὸ μὲν γνωρίζεσθαι δι' αἰσθήσεως ἔχει, πλείους μέντοι εἰσὶν αὐτῶν αἰσθήσεις διάκονοι. μεθ' ὧν γὰρ τὸ ἐκάστη αἰσθήσει ἴδιον αἰσθητόν ὑποπίπτει, μετὰ τούτων καὶ τὰ αἰσθητήρια τὴν ἐπὶ τὴν αἴσθησιν αὐτῶν ποιεῖται διάδοσιν. τοιαῦτα δὲ ἔστι κίνησις, ἡρεμία, ἀριθμός, σχῆμα, μέγεθος. κατὰ συμβεβηκός δὲ αἰσθητὰ τῷ συμβεβηκέναι τι αὐτοῖς αἰσθητόν αἰσθητὰ καὶ αὐτὰ καλοῦμεν, οἷον εἴ τις τὸν ἀφρόν αἰσθητόν εἶναι λέγοι, διότι συμβέβηκεν αὐτῷ λευκῷ εἶναι, τοῦτο δὲ αἰσθητόν. τὰ μὲν οὖν οὕτως λεγόμενα αἰσθητὰ οὐδὲ αἰσθητὰ τὴν ἀρχήν, ὅτι μὴδὲ πάσχει τι ἢ αἴσθησις ὑπ' αὐτῶν ἢ τοιαῦτα. τῶν δὲ καθ' αὐτά αἰσθητῶν περὶ μὲν τὰ κοινὰ συμβαίνει τὰς αἰσθήσεις ἀπατᾶσθαι, ὡς μὴ πάσχειν, ὡς ἔχει τὰ ὑποκείμενα. αὕτη γὰρ αἰσθήσεως διαμαρτία τὸ διὰ τινα περίστασιν ἄλλοιον αὐτῇ γίνεσθαι τὸ πάθος καὶ μὴ ὅμοιον τῷ ἀφ' οὗ γίνεται. περὶ δὲ τὰ ἴδια αἰσθητὰ ἀληθεύουσι μάλιστα, ὅταν αὐταῖς φυλάσσεται ταῦτα, μεθ' ὧν εἰσὶν αὐτῶν ἀντιληπτικά. ὧν πρῶτον μὲν ἂν εἴη τὸ ὑγιαίνειν τε καὶ κατὰ φύσιν ἔχειν τὰ αἰσθητήρια, δεύτερον δὲ ἡ θέσις τοῦ αἰσθητοῦ (οὐ γὰρ τοῦ ὀπισθεν κειμένου ἢ ὄψις ἀντιληπτική), τρίτον ἡ τοῦ διαστήματος συμμετρία. οὐ γὰρ ἀπὸ παντὸς διαστήματος τοῖς αἰσθητηρίοις ἢ τῶν αἰσθητῶν ἀντίληψις γίνεται. καὶ ἐπὶ τούτοις δεῖ τὸ μεταξύ, δι' οὗ ἢ τῶν αἰσθητῶν ἀντίληψις, ἐπιτηδείως ἔχειν πρὸς τὸ τοῖς αἰσθητηρίοις διακονεῖσθαι (οὐ γὰρ οἶόν τε ὁρᾶν μὴ ὄντος τοῦ διαφανοῦς πεφωτισμένου), ἔτι ὑπὸ μηδενὸς ἐνοχλεῖσθαι· οὐ γὰρ οἶόν τε ἀκούειν οὗ τις βούλεται, ὅταν ἐνοχλῶσιν ψόφοι μείζονες.

de An.42 Τῆς μὲν οὖν ὄψεως ἴδιά ἐστὶν αἰσθητὰ τὰ τε χρώματα καὶ ὅσα φωτὸς οὐχ ὀρώμενα σκότους ὀρᾶται, ἃ οὐκ ἂν εἴη χρώματα, ὅτι μὴ ὑποπίπτει τῷ τοῦ χρώματος ὀρισμῷ, εἴ γε χρώμα ἐστὶ τὸ

κινητικὸν τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς. ἔστι δὲ διαφανῆ μὲν ὃ τε ἀήρ καὶ τὸ ὕδωρ καὶ ὅσα τῶν στερεῶν οἰκείῳ οὐ κέχρηται χρώματι, κινούμενα δὲ πως ὑπὸ τῶν χρωμάτων διακονεῖσθαι τῇ ὅψει δύναται πρὸς τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν. ταῦτα δὲ κατ' ἐνέργειαν γίνεται διαφανῆ, ὅταν ᾗ πεφωτισμένα. οὕτως γὰρ ἐχόντων αὐτῶν κινητικὰ τὰ χρώματα. ὅτι γὰρ τὸ φῶς καὶ τὰ πεφωτισμένα τῶν διαφανῶν ὑπὸ τῶν χρωμάτων κινεῖται πως, δῆλον ἐκ τοῦ πολλοῖς τῶν χρωμάτων τῶν διὰ τοῦ φωτὸς ὀρωμένων ὁμόχροον ὁρᾶν γινόμενον αὐτὸ καὶ συναναφέρον αὐτῷ τὸ χρῶμα. ἀπὸ γὰρ χρυσοῦ χρυσοειδὲς καὶ αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ ἀλουργοῦς πορφυροειδές, καὶ ἀπὸ τῶν χλωρῶν ποῶδες. πολλάκις δὲ ἔστιν ἰδεῖν καὶ τοὺς καταντικρὺ τοίχους τοῦ τοιοῦτου χρώματος καὶ τὸ ἔδαφος ὥσπερ χρωonnύμενα τῷ ἐκείνων χρώματι, καὶ εἴ τινες δὲ παρεστῶτες τύχοιεν, ὡς τοῦ πεφωτισμένου τῷ πάσχειν ἀπ' αὐτῶν διαδιδόντος καὶ ἐπὶ ταῦτα τὸ τοιόνδε χρῶμα. γίνεται δὲ τὸ χρῶμα ἐν τῷ πεφωτισμένῳ τε καὶ φωτὶ οὕτως ὡς καὶ τὸ φῶς ἐν τῷ διαφανεῖ, οὔτε κατὰ ἀπόρροιάν τινα, οὔτε ὡς ὕλης ἢ τοῦ διαφανοῦς δεχομένου τὸ φῶς ἢ τοῦ φωτὸς τὸ χρῶμα (ἀπελθόντων γοῦν τῶν ταῦτα ἐμποιοῦντων εὐθὺς συναπέρχεται τὸ μὲν χρῶμα ἐκ τοῦ φωτός, εἰ τὰ χρωonnύντα αὐτὸ ἀπέλθοι, τὸ δὲ φῶς ἐκ τοῦ διαφανοῦς, εἰ τὸ φωτίζον αὐτὸ μὴ παρείη), ἀλλ' ἔστι τις ἢ ἀπ' ἀμφοτέρων κίνησις ἐν τοῖς δεχομένοις αὐτὰ γινομένη κατὰ παρουσίαν τε καὶ ποιὰν σχέσιν, ὡς γίνεται καὶ ἐν τοῖς κατόπτροις τὰ ἐν αὐτοῖς ὀρώμενα.

de An.43 ἔστιν οὖν κατ' ἐνέργειαν, ὥσπερ εἶπον, διαφανῆ τὰ πεφωτισμένα. ὅτε γὰρ δύναται διαφαίνεσθαι τι κατ' ἐνέργειαν δι' αὐτῶν, τότε ἔστι κυρίως τε καὶ κατ' ἐνέργειαν διαφανῆ τὴν τελειότητα καὶ τὸ οἰκεῖον εἶδος καθὼ ἔστι διαφανῆ παρὰ τοῦ φωτὸς λαμβάνοντα. ἔστι γὰρ φῶς ἐνέργεια καὶ τελειότης τοῦ διαφανοῦς καθὼ τοιοῦτον. γίνεται δὲ τότε τὸ φῶς ἐν τῷ διαφανεῖ παρουσίᾳ πυρὸς ἢ τοῦ θείου σώματος. κατὰ σχέσιν γὰρ τοῦ φωτίζειν δυναμένου πρὸς τὰ φωτίζεσθαι πεφυκότα τὸ φῶς. οὐ γὰρ σῶμα τὸ φῶς. διὸ καὶ ἀχρόνως γίνεται. εἰ δὲ τὸ χρῶμα ἐν φωτὶ ὁρατόν, καὶ τούτου κινητικόν. τῷ γὰρ τὸ κατ' ἐνέργειαν διαφανές, τοῦτο δ' ἔστι τὸ πεφωτισμένον, πρῶτον πάσχειν ὑπὸ τοῦ χρώματος (τούτου γὰρ τὸ χρῶμα κινητικόν), τὴν δὲ ὅψιν ὑπὸ τούτου, οὔσαν καὶ αὐτὴν διαφανῆ, τούτῳ ἢ τῶν χρωμάτων αἴσθησίς τε καὶ κρίσις γίνεται, ὡς δέδεικται ἐν τοῖς περὶ τοῦ πῶς ὀρώμεν ἐζητημένοις (ὥστε οὐκ ἂν εἴη χρώματα ὅσα ὁρᾶται σκότους· πῶς δὲ ταῦτα ὁρᾶται καὶ τίνος γινομένου, ἐν τοῖς περὶ τοῦ πῶς ὀρώμεν καὶ αὐτὸ εἴρηται). ἀφ' ἐκάστου γὰρ τῶν ὁρατῶν ἀνακεχρωσμένον τὸ φῶς κατ' εὐθυρίαν τεταγμένον ταῖς κατὰ τοῦτο οὔσαις ὀψεσιν. διαδίδωσιν τὸ ἴδιον πάθος, ὡς ἀπ' ἐκείνων ἔπαθεν αὐτό, λείαις τε οὔσαις καὶ διαφανέσιν καὶ αὐταῖς καὶ προσέτι δυναμέναις δέχεσθαι τὴν ἔμφασιν.

de An.44 ἐπεὶ δὲ τῷ δέξασθαι τὸ χρῶμα τὸ αἰσθητήριον καὶ ὁμοιωθῆναι αὐτῷ πως τὸ ὁρᾶν γίνεται, δεκτικὸν δὲ χρώματος τὸ ἢ μὴ ἔχον οἰκεῖον χρῶμα ἢ τοιοῦτον ὡς ὁρᾶσθαι μόγις (τοιοῦτον δὲ μάλιστα τὸ ὑγρόν τε καὶ ἀόριστον διαφανές, τοιαῦτα δὲ ὃ τε ἀήρ καὶ τὸ ὕδωρ), τὸ αἰσθητήριον, δι' οὗ ἢ τῶν χρωμάτων ἀντίληψις, ἐκ τοιούτων. ἐξ ὕδατος γὰρ ἢ κόρη, ἐπεὶ τοῦτο τῶν ἀορίστων διαφανῶν ἤδη καὶ στέγειν οἶόν τε τὸ πάθος τὸ ὑπὸ τοῦ χρώματος γινόμενον ἐν αὐτῷ διὰ παχύτητά τε καὶ σύστασιν· ὁ γὰρ ἀήρ οὐ τοιοῦτος. τὸ μὲν οὖν ὁρᾶν γίνεται διὰ τῆς περὶ τὰ ὁρατὰ ἐνεργείας διὰ τῶν ὁμμάτων τῆς ὁρατικῆς δυνάμεως κατὰ ὁμοίωσιν τὴν πρὸς αὐτά. ἢ δὲ ὁρατικὴ δύναμις ἔστι, καθ' ἣν τὸ ἔχον αὐτὴν οἶόν τέ ἐστιν ἀλλοιούμενον ὑπὸ τῶν ὁρατῶν διὰ τῆς περὶ αὐτὰ ἐνεργείας ἀντιλαμβάνεσθαι τε αὐτῶν καὶ κρίνειν αὐτά. τὸ μὲν οὖν φῶς, ὃ μάλιστα τέ ἐστιν ὁρατόν καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ὁρατοῖς αἴτιον τοῦ ὁρᾶσθαι γίνεται, τί ποτέ ἐστιν εἴρηται, ὅτι γὰρ ἐνέργεια τοῦ ἀορίστου διαφανοῦς ἢ διαφανές. λέγεται δὲ καὶ χρῶμα τοῦ διαφανοῦς ἢ διαφανές ὡς γὰρ ἐν τοῖς χρώμα ἔχουσιν τὸ χρῶμα, οὕτως ἐν τοῖς διαφανέσιν τὸ φῶς γινόμενον ἐν αὐτοῖς καὶ αἴτιον ὃν προειρήκαμεν τρόπον. τὸ δὲ χρῶμα, ὃ κινητικόν ἔστι

τοῦ οὕτως διαφανοῦς, ἔστι μὲν καὶ αὐτὸ ἐν διαφανεῖ, ἀλλὰ ἐν ὠρισμένῳ. πᾶν γὰρ σῶμα, ἐπεὶ χρώματός ἐστι δεκτικόν, ἢ μᾶλλον ἢ ἥττον κεκοινωνήκεν τῆς φύσεως ταύτης, ἣν διαφάνειαν καλοῦμεν. αὕτη γὰρ προσεχῆς ὕλη τῶν χρωμάτων· δεῖ γὰρ ὄντος χρώματος εἶναι καὶ τὴν φύσιν τὴν τούτου δεκτικὴν. τὸ μὲν οὖν ἀόριστον διαφανές, ὃ καὶ μάλιστα ἐστὶ τε καὶ καλεῖται διαφανές, τῷ τε τὸ φῶς, τουτέστι τὸ φῶς δέχεσθαι καὶ τῷ τοῖς ἄλλοις αἴτιον τοῦ φαίνεσθαι εἶναι ὑπὸ τινος ἐκτὸς ὄντος χρωματίζεται. τὸ γὰρ φῶς χρώμα πῶς γίνεται τοῦ οὕτως διαφανοῦς, ὡς προεῖρηται, ὃ ἐν αὐτῷ γίνεται παρουσίᾳ τοῦ φωτίζειν αὐτὸ πεφυκότος, τοιοῦτον δὲ τό τε πῦρ καὶ τὸ θεῖον σῶμα.

de An. 45

κατὰ γὰρ τὴν τούτων ποιὰν σχέσιν πρὸς αὐτὰ τὸ φῶς γίνεται. διὸ καὶ παρόντων μὲν αὐτῶν πεφώτισται, ἀπελθόντων δὲ συναπέρχεται καὶ τὸ φῶς. ἡ δὲ ἐν τοῖς στερεοῖς διαφάνεια ἐντὸς καὶ μεμιγμένον καὶ συνὸν ἔχει τὸ χρώμα. διὸ οὐ ποτὲ μὲν πάρεστιν αὐτῇ, ποτὲ δ' οὐ, ὡς τοῖς ἀορίστοις διαφανέσιν τὸ φῶς. ἔστι δὲ τῶν οὕτως διαφανῶν τὰ μὲν μᾶλλον, τὰ δ' ἥττον διαφανῆ, ὃ γίνεται ποσῇ μίξει τοῦ ἥκιστα διαφανοῦς σώματος. τοιοῦτον δὲ ἡ γῆ· αὕτη γὰρ ἐν οἷς ἂν μιχθῇ ἐμποδίζει τὴν διαφάνειαν αὐτῶν. παρ' ἣν αἰτίαν καὶ ἡ τῶν χρωμάτων γίνεται διαφορὰ. τὸ μὲν γὰρ χρώμα ἐν παντὶ διαφανεῖ γίνεται λευκοῦ τινος παρουσίᾳ, τοιοῦτον γὰρ καὶ τὸ πῦρ, ἀλλὰ ἢ ἐκτὸς ὄντος, ἢ μεμιγμένου αὐτῷ. ἡ δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον τε καὶ ἥττον τοῦ διαφανοῦς διαφορὰ καὶ τοῦ φωτίζειν αὐτὸ πεφυκότος πλείονος ἢ ἐλάττονος μίξις ποιεῖ τὰς τῶν χρωμάτων διαφορὰς. λευκὸν μὲν γὰρ καὶ φωτοειδές, ἐν οἷς καθαρώτερόν τε τὸ διαφανές καὶ πλεῖον τὸ χρωμνύον, ἔλαττον δὲ καὶ ὑφειμένον, ἥδη δὲ καὶ εἰς τὸ μέλαν ἀποκλῖνον, ἐν οἷς ἐπὶ τοσοῦτον καὶ τὸ διαφανές. ἐν οἷς μέντοι διαφανέσιν τὸ ἐνεργεῖα αὐτὰ ποιοῦν τοιοῦτον μέμικται, ταῦτα συνὸν ἔχει καὶ οἰκεῖον τὸ χρώμα, ὃ καὶ κυρίως καλεῖται χρώμα. τὸ γὰρ φῶς οὐ τοιοῦτον. καὶ ἔστι τὸ πέρας τῶν ὠρισμένων διαφανῶν καθὸ ἐστὶ διαφανῆ τὸ χρώμα. καθὸ μὲν γὰρ σῶμα, πέρας αὐτῶν ἐπιφάνεια, καθὸ δὲ διαφανῆ, τὸ χρώμα. διὸ καὶ σύνεστιν τῇ ἐπιφανείᾳ τὸ χρώμα. ἐν ταύτῃ γὰρ ἡ φαντασία τῶν χρωμάτων. μόνον τε γὰρ τῶν σωμάτων τὸ πέρας φανερόν, καὶ τὸ χρώμα φανερόν τε καὶ φαινόμενον· καθὸ μὲν γὰρ ὁρατὰ τὰ σώματα, κατὰ τοῦτο καὶ κέχρωσται· κατὰ δὲ τὸ πέρας ὁρατά. διὸ εὐλόγως τὸ χρώμα λέγεται εἶναι πέρας τοῦ ἐν ὠρισμένῳ διαφανοῦς ἢ διαφανές.

de An. 46

ἥτις δὲ ἐν τῷ πυρὶ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τοῖς φωτὸς ποιητικοῖς ἐνοῦσα δύναμις αὐτὰ τε μάλιστα ὁρατὰ ποιεῖ, καὶ τοῖς ἄλλοις χρώμασιν αἴτια τοῦ ὁρᾶσθαι, τῷ φωτὸς αὐτὰ εἶναι ποιητικά, δι' οὗ ὁρᾶται τὰ ὁρώμενα, ταύτην ἡγητέον τὴν φύσιν καὶ ἐν τοῖς ὠρισμένοις διαφανέσιν μεμιγμένην ἢ μᾶλλον ἢ ἔλαττον τῆς τε τῶν χρωμάτων γενέσεως καὶ τῆς διαφορᾶς αὐτοῖς αἰτίαν εἶναι. τοῦ δὲ εἶναι τὸ χρώμα πέρας τοῦ διαφανοῦς, ἢ διαφανές, σημεῖον τὸ καὶ τῶν διαφανῶν ὅσα μὲν οἰκεῖον πέρας οὐκ ἔχει, τοιαῦτα δὲ τὰ ἀόριστα, ταῦτα δὲ μὴδὲ χρώμα ἔχειν οἰκεῖον. τῷ γὰρ πέρατι τοῦ σώματος σύνεστι καὶ τὸ ὡς διαφανοῦς αὐτοῦ πέρας. ὡς γὰρ ὑπὸ τινος ἔξωθεν περατοῦται τε καὶ σχηματίζεται, οὕτω δὲ καὶ χρωμνυται. ὣν γὰρ ὡς σωμάτων τὸ πέρας ἀόριστον, τούτων καὶ ὡς διαφανῶν. ὣν δὲ ὠρισταί τὸ πέρας διαφανῶν, ταῦτα καὶ χρώμα οἰκεῖον ἔχει ὡς συνημμένου τοῦ τε πέρατος καὶ τοῦ χρώματος. συνηπται μὲν οὖν, οὐ μὴν ταυτόν ἐστιν. τοῦ μὲν γὰρ ἐνὸς κατ' ἀριθμὸν σώματος μία κατ' ἀριθμὸν καὶ ἐπιφάνεια, οὐ μὴν, εἰ μία κατ' ἀριθμὸν ἐπιφάνεια, καὶ ἐν χρώμα κατ' ἀριθμόν. ἐνδέχεται γὰρ τὴν αὐτὴν ἐπιφάνειαν καὶ τὰ ἐναντία ἔχειν ἐν αὐτῇ χρώματα. καὶ τὰ ὀρισταῖ διαφανῆ πέρας μὲν ἔχει, ἂν τε ἢ πεφωτισμένα ἂν τε μὴ, χρώμα δὲ ἔχει τότε μόνον, ὅτε καὶ πεφώτισται. Ἡ δὲ γε ἀκοή ἐστὶ μὲν τῶν κατ' ἐνέργειαν ψόφων ἀντιληπτική τε καὶ κριτική, γίνεται δὲ ὁ κατ' ἐνέργειαν ψόφος ὑπὸ πληγῆς. ἡ δὲ πληγὴ ὑπὸ τέ τινος καὶ πρὸς τι καὶ διὰ τινος. ὑπὸ μὲν τινος, τοῦ γὰρ πλήσσοντος· πρὸς τι δέ, πρὸς γὰρ τὸ πλησσόμενον· διὰ τινος δέ, δι' οὗ ἡ πληγὴ. ἡ γὰρ πληγὴ κίνησις τίς ἐστι κατὰ τόπον· πᾶσα δὲ ἡ τοιαύτη κίνησις διὰ τινος· ὥστε καὶ ἡ πληγὴ μὲν διὰ τινος, οὐ μὴν τοῦ

τυχόντος. οὔτε γὰρ διὰ στερεοῦ, ὅτι μὴ οἶόν τε διὰ τοιούτου κίνησιν γενέσθαι, οὔτε διὰ κενοῦ, ὅτι μηδὲ τὴν ἀρχὴν τὸ κενόν ἐστί τι.

de An. 47

ἀλλὰ μάλιστα μὲν ἐν ἀέρι καὶ δι' ἀέρος ὁ ψόφος, ἤδη δὲ καὶ δι' ὕδατος. οὔτε τὸ πλήσσον δὲ οὔτε τὸ πλησσόμενον τὰ τυχόντα ὄντα ψόφον ποιεῖ, ἀλλὰ δεῖ στερεῶν γενέσθαι πληγὴν πρὸς ἄλληλα. οὐ γὰρ πάντα τὰ πλησσόμενα οἶά τε ψοφεῖν. ἢ γοῦν τῶν ἐρίων πρὸς ἄλληλα πληγὴ οὐ ποιεῖ ψόφον. οὐδὲ τὰ στερεὰ δὲ πάντα τὰ ψοφητικά ποιεῖ ψόφον. αἱ γοῦν βελόναι οὔτε πλήσσουσαι ἀλλήλας, οὔτε πλησσόμεναι ὑπ' ἀλλήλων ποιοῦσι ψόφον. ὁ γὰρ ἀήρ ἀθρόος ἀπολαμβάνομενος πρὸς τῷ πλησσομένῳ λείψῃ ἢ κοίλῳ ὄντι ὑπὸ τοῦ πλήσσοντος ὄντος καὶ αὐτοῦ τοιούτου ψοφεῖ. τὸ μὲν οὖν λείον τυπτόμενον ψόφον ποιεῖ διὰ τὸ ἀθρόον ὑπὸ τοῦ τύπτοντος πρὸς τῷ τοιούτῳ σώματι ἀπολαμβάνεσθαι τὸν ἀέρα. τὸ δὲ κοῖλον, ὅτι ὁ ἀήρ ἐν τούτοις ἀδυνατῶν ἐξελθεῖν ὁ πρῶτος πληγεὶς διὰ τὴν κοιλότητα τοῦ περιέχοντος αὐτὸν ἄλλοτε πρὸς ἄλλα μέρη αὐτοῦ φερόμενος καὶ ἀνακλώμενός τε καὶ ἐνείλουμένος βιαίως ἐπὶ πολὺ ἤχει, ἅτε διὰ τῶν ἀνακλάσεων πλείους πληγὰς ποιῶν. δεῖ δέ, εἰ μέλλοι ψόφος ἔσσεσθαι, τὴν πληγὴν ταχυτέραν γίνεσθαι τῆς τοῦ ἀέρος θρύψεως τε καὶ χύσεως τοῦ μεταξὺ ὄντος τοῦ τε πλήσσοντος καὶ πλησσομένου. οὕτως γὰρ ὑπομένων καὶ ἀθρόος προσπίπτων τῷ πλησσομένῳ ποιεῖ τὸν ψόφον. ἤδη δὲ καὶ μόνος ὁ ἀήρ πληγεὶς πως ψόφον ποιεῖ διὰ τὴν τῆς πληγῆς ταχυτήτα ὡς στερεὸς ἀντιτυπῶν τῷ πλήσσοντι φθάνοντι διὰ τὴν ταχυτήτα τῆς πληγῆς τὴν οἰκείαν αὐτοῦ διαίρεσίν τε καὶ θρύψιν, ὡς ἐπὶ τῶν μαστίγων γίνεται. ὡς εἴ γε μὴ γίνοιτο θάττον ἢ ἀπὸ τῆς πληγῆς κίνησις τῆς θρύψεως τοῦ ἀέρος, οὐκ ἂν ψόφος γίνοιτο, ὥσπερ οὐδ' ἐὰν εἰς σωρὸν ἄμμου τύπη τις φερόμενον ταχὺ μὴ φθάνων τὴν θρύψιν αὐτοῦ καὶ φθορὰν τῇ πληγῇ. Καὶ ἡ ἡχώ δὲ γίνεται κατ' ἀνάκλασιν ἀέρος. ὅταν γὰρ ὁ πληγεὶς ἀήρ εἰς μείνας ἐνεχθεὶς ἐπὶ τι στερεὸν ἔχον τινὰ κοιλότητα ὑπὸ τοῦ ἀέρος τοῦ ὄντος ἐν τῷ κοίλῳ τούτῳ ἡνωμένου διὰ τὸ περιέχεσθαι καὶ μὴ θρυπτομένου ἀλλ' ἐνὸς μένοντος ἀπωσθῇ, διὰ τὴν βίαν ἐπὶ ταῦτόν φέρεται ὅθεν ἡνέχθη.

de An. 48

οὐ γὰρ κενῷ τῷ ἀγγεῖῳ προσπίπτει, ἀλλὰ ἀέρος πλήρει, ὅφ' οὗ διὰ τὸ συνέχεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἀγγείου κωλυθεὶς εἰς τὸ πρόσω ἐνεχθῆναι ἢ θρυβῆναι, ἀπωσθεὶς εἰς τοῦπίσω πάλιν φέρεται ταχέως ἅτε εὐκίνητος ὢν τὸν αὐτὸν ἔτι φυλάσσων ψόφον. δύναται δὲ λέγεσθαι καὶ ὅτι οὐχ ὁ πρῶτος ἀήρ πληγεὶς φέρεται ἐπὶ τὸ κοῖλον σῶμα καὶ τὸν ἐν τούτῳ ἀπειλημμένον ἀέρα καὶ πάλιν ἀπὸ τούτων εἰς ταῦτόν ἀνακάμπει (οὕτως γὰρ ἀντιπερίστασις ἂν γίνοιτο διπλῇ τοῦ μετὰ τὸν πεπληγότα ἀέρα καὶ φερόμενον αὐτῷ ἐπὶ τὸν κοῖλον τόπον ὑποχωροῦντος καὶ πάλιν ἀναστρέφοντος), ἀλλ' ὁ μὲν πρῶτος ἀήρ πληγεὶς διὰ τὸ τάχος τῆς πληγῆς συνεχῆς καὶ ἀδιαίρετος μείνας τὸν μετ' αὐτὸν σχηματίζει ἂν τῇ ὁμοίᾳ πληγῇ, καὶ οὗτος τὸν μετ' αὐτόν, καὶ οὕτως κατὰ συνέχειαν μέχρι τοῦ ἀγγείου ἢ πρόοδος τοῦ ψόφου κατὰ διάδοσιν γίνοιτ' ἂν, ὁ δὲ τελευταῖος ὁ πρὸς τῷ ἀγγεῖῳ πληγεὶς τε καὶ σχηματισθεὶς κωλυθεὶς εἰς τὸ πρόσω διαδοῦναι τὴν πληγὴν ὑπὸ τοῦ ἀγγείου, ἀνάπαλιν ὑπὸ τῆς τοῦ στερεοῦ ἀντιτυπίας ἀπωσθεὶς, ὡς σφαῖρα ἀπὸ στερεοῦ τινος, τὸν ἐπὶ τάδε αὐτοῦ πλήσσει τε ἂν καὶ σχηματίζει πάλιν, καὶ οὗτος πάλιν τὸν πρὸ αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἡ διάδοσις ἐπὶ ταῦτ' ἀ γίνεται τῆς τε πληγῆς καὶ τοῦ ψόφου ὅθεν ἥρξατο τὴν ἀρχὴν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν κατόπτρων τὸ ὁρᾶν αὐτοὺς γίνεται. ἐπεὶ δὲ ὁ ἀήρ δοκεῖ κενὸς εἶναι, οὗτος δὲ τοῦ ἀκούειν αἴτιος (διὰ γὰρ ἀέρος τὸ ἀκούειν, ὁ γὰρ ἐν τοῖς ὤσιν ἀήρ ἐγκατωκοδομημένος ὄργανον τοῦ ἀκούειν), διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν εὐλόγως δοκεῖ λέγεσθαι εὖ ὑπὸ τινων τὸ ἀκούειν ἡμᾶς τῷ κενῷ.

de An. 49

ἡ δὲ φωνὴ εἰδὸς ἐστὶ ψόφου. ὁ γὰρ ὑπὸ τοῦ ζώου ὡς ζώου γινόμενος ψόφος φωνή· ἐστὶ δὲ ὑπὸ ζώου ὡς ὑπὸ ζώου γινόμενα τὰ κατὰ φαντασίαν τινὰ καὶ καθ' ὁρμὴν γινόμενα. τῶν γὰρ ἀψύχων ὅσα φωνεῖν λέγεται, κατὰ μεταφορὰν λέγεται. ἐπεὶ γὰρ τὸ μέλος καὶ ἡ διάλεκτος ἐμψύχου ψόφοι, ὅσα δοκεῖ ταῦτα μιμεῖσθαι, ὡς αὐλοὶ τε καὶ κιθάραι καὶ σάλπιγγες καὶ λύραι,

ταῦτα λέγεται διὰ τοῦτο φωνεῖν. φωνὴν δὲ προΐεται τῶν ζώων τὰ ἀναπνέοντα. ἔστι γὰρ ἡ φωνὴ πληγὴ τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος ὑπὸ τῆς ἐν τοῖς φωνητικοῖς ὀργάνοις δυνάμεως ψυχικῆς διὰ τούτων γινομένη πρὸς τὴν καλουμένην ἀρτηρίαν κατὰ φαντασίαν τινά. τῷ γὰρ ἀναπνεομένῳ ἀέρι καταχρῆται ἡ φύσις ἐπὶ δύο ἔργα, πρὸς τε τὴν ἔμψυξιν τοῦ πλεονάζοντος θερμοῦ περὶ τε τὸν πλεύμονα καὶ τὴν καρδίαν καὶ πρὸς τὴν φωνήν, ὥσπερ γε καὶ τῇ γλώττῃ πρὸς τε τὴν χυμῶν διάκρισιν καὶ πρὸς τὴν διάλεκτον. αὕτη γὰρ τὸ φωνητικὸν ὄργανον, δι' οὗ ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν ἀρτηρίαν καὶ τὸν ἐν ταύτῃ ἀέρα τὸν ἀναπνεόμενον ἀέρα πλήσσει. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῆς γλώττης τὸ μὲν κατὰ τὴν γεῦσιν τε καὶ τὴν τῶν χυμῶν διάκρισιν ἔργον αὐτῆς ἀναγκαῖον τῷ ἔχοντι αὐτήν, ἐπεὶ μὴ ἔστι ζῆν μὴ τρεφομένοις, τὸ δὲ κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ βελτίονός τε καὶ τοῦ εὖ ἔνεκεν, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ ἀναπνεομένου πνεύματος τὸ μὲν πρὸς τὴν τοῦ ἐντὸς θερμοῦ κατάψυξιν γινόμενον ἔργον δι' αὐτοῦ ἀναγκαῖον (ἡ γὰρ ἔμψυξις ἡ ἀπ' αὐτοῦ γινομένη τοῖς περὶ τὸν θώρακα μέρεσιν εἰς τὸ εἶναι συντελεῖ τοῖς ἀναπνεύουσιν), τὸ δὲ πρὸς τὴν φωνήν τοῦ εὖ χάριν. ὁ γὰρ λόγος καὶ ἡ μήνυσις τῶν τῆς ψυχῆς νοημάτων, γινόμενα διὰ τούτων, εἰς τὴν ἀρίστην συντελεῖ τῷ ἀνθρώπῳ κοινωνίαν. ὅτι δὲ τῷ ἀναπνεομένῳ ἀέρι χρῆται τὰ φωνοῦντα δῆλον ἐκ τοῦ μήτ' ἀναπνέοντας αὐτὸν μήτε ἐκπνέοντας φωνεῖν δύνασθαι, ἀλλὰ μόνον κατέχοντας.

de An.50

οὐ γὰρ ἐκπνεόμενος πλήσσεται, ἀλλὰ πλησσομένης κατὰ μόρια ἐκπνέεται. διὸ καὶ μετὰ τὴν φωνὴν ἀναπνέομεν ἀλλ' οὐκ ἐκπνέομεν. οὐχ ἡγήτεον δὲ πάντα ψόφον ὑπὸ ζώου γινόμενον φωνὴν εἶναι, ἀλλὰ μόνον τὸν οὕτως γινόμενον ὡς προεῖρηται. διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ὁ τοῦ βήτηντος ψόφος φωνή· καίτοι πληγὴ καὶ αὐτός ἐστιν ὑπὸ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων γινομένη· ἀλλ' ὅτι μὴ κατὰ φαντασίαν μηδὲ καθ' ὁρμὴν γίνεται, οὐκ ἔστι φωνή. τὸ μὲν οὖν ἀκουστὸν τοιοῦτον, τὸ δὲ ἀκούειν ἐν τῇ περὶ τοῦτο ἐνεργείᾳ τῆς ἀκουστικῆς ψυχῆς. ἡ δὲ ἀκουστικὴ ψυχὴ δύναμις, καθ' ἣν τὸ ἔχον αὐτὴν ἀντιληπτικόν τε καὶ κριτικόν ἐστι τῶν ἀκουστῶν διὰ τινος ἀλλοιώσεως γινομένης ἐν αὐτῷ. γίνεται δὲ τὸ ἀκούειν τόνδε τὸν τρόπον· ὁ ἐναπειλημμένος τε καὶ ὡς φησιν Ἀριστοτέλης ἐγκαταφυγοδομημένος τοῖς ὤσιν ἀὴρ κινούμενος ὑπὸ τοῦ ἐπεισιόντος ἔξωθεν καὶ ὑπὸ τῆς πληγῆς ἐσχηματισμένου πως ἀέρος, ἄθρυπτος μένων διὰ τὸ πάντοθεν περιέχεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς δεχόμενος τὰ τοῦ κινούντος αὐτὸν σχήματα, παραπέμπων ταῦτα μέχρι τοῦ πρώτου αἰσθητικοῦ διὰ τῶν ἀπ' αὐτοῦ μέχρι τῶν ὥτων διατεινόντων πόρων, αἴτιος γίνεται τῇ ἐν ἐκείνῳ αἰσθητικῇ ψυχῇ τῆς ἀντιλήψεως τε καὶ κρίσεως τῶν ψόφων. συναισθάνεται δὲ τὸ πρῶτον αἰσθητικὸν καὶ τοῦ διαστήματος μετροῦν αὐτὸ τῇ σφοδρότητί τε καὶ τῇ ἀνέσει τῆς πληγῆς. εἰ μὲν γὰρ σφοδρὰ ἡ ἐν τῷ ἀέρι τῷ ἐν τοῖς ὤσιν ἡ πληγὴ ὑπὸ τοῦ ἐκτὸς γίνοιτο, ὡς ἐγγύς που τῆς πληγῆς γεγονυίας συνήσθετο, εἰ δὲ ἡρεμαία, ὡς πόρρω. καὶ ἔστιν ἡ τοῦ διαστήματος ἀντίληψις τῇ ἀκοῇ γινομένη διὰ τῆς σφοδρᾶς ἢ ἡρεμαίας τοῦ ἐν τοῖς ὤσιν ἀπειλημμένου ἀέρος πληγῆς. ὁμοίως δὲ τῇ ἀκοῇ καὶ τὴν ὄψιν ὑποληπτέον τοῦ διαστήματος ἀντιλαμβάνεσθαι. τὰ μὲν γὰρ ἐναργέστερον ὁρώμενα ἐγγυτέρω αὐτῇ εἶναι φαίνεται, τὰ δὲ ἀμαυρότερον πορρωτέρω. ὁ πάθος τῆς ὄψεως τηρήσαντες οἱ γραφεῖς τῶν ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ σχημάτων τὰ μὲν ὡς ἐγγυτέρω ὄντα φαίνεσθαι παρασκευάζουσιν αὐτῇ, τὰ δ' ὡς πορρωτέρω τῇ τῶν χρωμάτων παρ' ἄλληλα θέσει τῶν τε μᾶλλον κινούντων καὶ τῶν ἥττον τὴν τοιαύτην ἀπάτην παρασκευάζοντες αὐτῇ· ἐπεὶ γὰρ τὰ ἐγγυτέρω ὄντα μᾶλλον ὁρᾷ τῶν ἀπὸ πλείονος διαστήματος, καὶ ἂ μᾶλλον ὁρᾷ ταῦτα ἐγγυτέρω εἶναι φαντάζεται πρὸς τὴν ἀντιστροφὴν οὐ προσηκόντως γινομένην ἀπατωμένην.

de An.51

Ὅμοίως δὲ ταύταις καὶ ἡ ὁσφρησις ἀντιλαμβάνοιτ' ἂν τοῦ διαστήματος. ἔστι δὲ ἡ ὁσφρησις ἀντίληψις τε καὶ κρίσις τῶν ὁσφραντῶν. ὁσφραντὰ δὲ αἱ ὁσμαί. οὐχ ὁμοίως δὲ γνώριμα ἡμῖν τὰ ὁσφραντὰ τοῖς τε ἀκουστοῖς καὶ τοῖς ὁρατοῖς, καὶ πολὺ πλεον ἔτι τοῖς ἀπτοῖς τε καὶ γευστοῖς. τὸ δ' αἴτιον, ὅτι μὴδὲ τὴν αἴσθησιν ταύτην ἔχομεν ἀκριβῆ. φαυλότερον γὰρ πολλῶν ζώων

ἄνθρωπος ὁσμάται. μόνων γοῦν αἰσθάνεται τῶν λυπηρῶν τε καὶ ἡδέων ὁσμῶν οὐχ οὕτως ὁρῶν οὐδὲ ἀκούων. ἐπὶ γὰρ ἐκείνων οὐ τῶν ἡδέων τε καὶ λυπηρῶν μόνων ἡ ἀντίληψις. ἀκούομεν γὰρ καὶ ὁρῶμεν καὶ τὰ μῆτε λυπηρὰ μῆτε ἡδέα. ἔοικε μὲν γὰρ τὰ ὁσφραντὰ ὁμοίως ἔχειν τοῖς γευστοῖς, ὥς εἶναι τὰ εἶδη τῶν ὁσφραντῶν ἀνάλογον τοῖς τῶν χυμῶν εἶδεσιν. ἀπ' ἐκείνων γὰρ πως καὶ ἡ γένεσις αὐτοῖς, εἴ γέ ἐστιν ὁ μὲν χυμός, ὥς φησιν ἐν τῷ περὶ αἰσθήσεών τε καὶ αἰσθητῶν Ἀριστοτέλης, τὸ ἐν τῷ ὕδατι γινόμενον πάθος ὑπὸ τοῦ γεώδους ξηροῦ διὰ τινος θερμότητός τε καὶ πέψεως τῆς κατὰ δύναμιν γεύσεως μεταβλητικὸν εἰς ἐνέργειαν, ὁσφραντὸν δὲ τὸ ἐν τῷ ὑγρῷ γινόμενον πάθος ὑπὸ τῆς ἐγχύμου ξηρότητος. τὸ γὰρ δίοσμον πλυντικὸν ὄν καὶ ῥυπτικὸν ἐγχύμου ξηρότητος, ὅταν τοῦτο δέξηται τὸ πάθος, ὁσφραντὸν κατ' ἐνέργειαν γίνεται. ἀνάλογον μὲν οὖν διὰ τοῦτο τῷ χυμῷ τὸ ὁσφραντὸν. διὸ καὶ ὡς τῶν χυμῶν οἱ μὲν εἰσι γλυκεῖς, οἱ δὲ πικροί, καὶ οἱ μὲν λιπαροί, οἱ δὲ ἀλμυροί, καὶ πρὸς τούτοις οἱ μὲν αὐστηροί, οἱ δὲ ὀξεῖς, οἱ δὲ στρυφνοί, οἱ δὲ δριμεῖς, οὕτως δὲ καὶ αἱ τῶν ὁσφραντῶν ἔχουσι διαφοραί. ἀλλ' ἐπεὶ τὴν μὲν γεῦσιν ἀκριβεστάτην αἴσθησιν ἔχομεν, ὅτι καὶ τὴν ἀφήν (ἀφή γάρ τις καὶ ἡ γεῦσις· κατὰ γὰρ τὴν ἀφήν διαφερόντως ὁ ἄνθρωπος αἰσθητικός· τῷ γὰρ εὐκρατον μάλιστα εἶναι τὸ σῶμα αὐτῷ, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ἐντελέχειά τε καὶ ἡ τελειότης αὐτοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἡ ψυχὴ, τῶν ἄλλων ἀπάντων ζῶων ἀμείνων τε καὶ τελειότερα, τούτῳ καὶ τὴν ἀφήν ἀκριβεστάτην ἔχει γινομένην σχεδὸν διὰ παντὸς τοῦ σώματος τοῦ τὴν προειρημένην εὐκρασίαν ἔχοντος· διὸ καὶ σημεῖον τοῖς ἀνθρώποις εὐφυΐας εἶναι δοκεῖ ἡ ἐκ φύσεως κατὰ τὴν ἀφήν εὐαίσθησίαι), κατὰ δὲ τὴν ὁσφρησιν ἀπολειπόμεθα τῆς ἀκριβείας.

de An.52

οὔτε γὰρ πάσας τῶν ὁσφρητῶν τὰς διαφορὰς γνωρίζομεν οὔτε ἀπὸ τῆς οἰκείας αὐτὰ διαφορᾶς ὀνομάζομεν, ἀλλὰ συνάπτοντες αὐτὰς τοῖς χυμοῖς τὰς μὲν τῶν γλυκέων χυμῶν ὁσμάς καὶ αὐτὰς γλυκεΐας λέγομεν, τὰς δὲ τῶν δριμέων δριμεΐας. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ὥσπερ δὲ ἡ τε ἀκοὴ καὶ ἡ ὄψις οὐ μόνον ἡ μὲν τῶν ἀκουστῶν ἡ δὲ τῶν ὁρατῶν κριτικά, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντικειμένων αὐταῖς στερήσεων (ἀκοῆς γὰρ τὸ ἀνήκουστον οὕτως κρῖναι καὶ ὀψεως τὸ ἀόρατον· τοῦ γὰρ σκότους οὐκ ἄλλη τις ἢ ὄψις ἐστὶ κριτική), οὕτως δὲ καὶ ἡ ὁσφρησις τοῦ τε ὁσφρητοῦ καὶ ἀνοσφρήτου τοῦ κατὰ στερήσιν. πᾶσα γὰρ αἴσθησις κριτικὴ καὶ τῆς ἀντικειμένης τῷ αἰσθητῷ αὐτῷ στερήσεως ἔχει δὲ καὶ τοῦτο ἡ ὁσφρησις παραπλήσιον τῇ τε ὄψει καὶ τῇ ἀκοῇ τὸ διὰ μέσου τε καὶ ἐκτὸς ὄντος γίνεσθαι ἀέρος ἢ ὕδατος, ἃ ἐστὶν, ὥσπερ διαφανῆ καὶ δίηχα, οὕτως δὲ καὶ δίοσμα κατὰ δύναμιν τινα οἰκείαν οὔσαν ἐν αὐτοῖς ἐκάστῳ αὐτῶν διακονούμενα. καὶ γὰρ τὰ ἐνυδρα ὁσμῆς αἰσθάνεται· πόρρωθεν γοῦν ἐπὶ τὴν τροφὴν ἀπαντᾷ ὑποσμα γινόμενα. γίνεται δὲ τοῖς μὲν ἀνθρώποις τε καὶ ὅλως τοῖς ἀναπνεύουσιν διὰ τοῦ ἀναπνεῖν ἡ ὁσφρησις, διὰ τῆς ἀναπνοῆς ἀποκαλυπτομένου καὶ ἀνευρυνομένου τοῦ τῆς ὁσφρήσεως ὀργάνου, τέως ἐπικεκαλυμμένου τε καὶ μεμυκότες, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν γίνεται τοῖς ἔχουσι βλέφαρα. τοῖς δὲ μὴ ἀναπνεύουσιν οὐχ οὕτω γίνεται τῷ τοῦ ὁσφρητικῶν πόρους ἔχειν αὐτὰ ἀσκεπεῖς, ὥς ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχει ἐν τοῖς σκληροφθάλμοις τῶν ζώων.

de An.53

ὥσπερ δὲ χυμὸς ὑγροῦ ἐστὶ καὶ ἐν ὑγρῷ (οὐ γὰρ οἶόν τε ἀντίληψιν χυμοῦ γενέσθαι μὴ πρῶτον διυγρανθέντος τοῦ ἐν ᾧ ἐστὶν εἰ ξηρὸν εἶη), οὕτως καὶ ἡ ὁσμὴ τοῦ ξηροῦ τε καὶ ἐν ξηρῷ. ἡ γὰρ φύσις ἡ τῶν ὁσμῶν δεκτικὴ, ἣν δίοσμον καλοῦμεν, οὔσα ἐν ἀέρι τε καὶ ὕδατι, πλυντικὴ τε καὶ ῥυπτικὴ ἐστὶν ἐγχύμου ξηρότητος, ἣν ἐγχυμον ξηρότητα δεξαμένη γίνεται κατ' ἐνέργειαν ὁσφραντή, ὡς προεῖρηται. οὐδὲν γὰρ τῶν μὴ ἐγχύμων ὁσφραντὸν. οὔτε γὰρ πῦρ οὔτε ἀήρ οὔτε ὕδωρ οὔτε γῆ καθ' αὐτὰ ὁσφραντὰ, ὅτι ἄχυμα. ἡ δὲ θάλαττα ὁσμὴν ἔχει. ἥδη γὰρ προσείληφεν χυμόν τινα καὶ ξηρότητα. καὶ οἱ μὲν λίθοι ἄοσμοι διότι ἄχυμοι. τὰ δὲ ζύλα ὁσμώδη, ὅτι καὶ ἔγχυμα. ὡς γὰρ ὁ χυμὸς γίνεται τῆς γεώδους ξηρότητος ἐναποπλυνομένης ἐν τῷ ὕδατι καὶ πεσσομένης διὰ τινος θερμότητος (αὕτη γὰρ γένεσις καὶ τῶν ἐν τοῖς καρποῖς χυμῶν ὡς ῥηθήσεται), οὕτως καὶ αἱ ὁσμαὶ γίνονται ἐν τῷ ἀέρι τε καὶ ὕδατι ἐναποπλυνομένης ἐν αὐτοῖς

τῆς ἐγγύμου ξηρότητος καθό ἐστι δίοςμα. τὸ μὲν γὰρ γεῶδες ξηρὸν μηδέπω χυμὸν ἔχον ἐν αὐτῷ, μινύμενον καὶ ἐναποπλυνόμενον πως τῷ ὕδατι διὰ τινος πέψεως τοὺς χυμοὺς ποιεῖ, τὰς δὲ ὁσμάς οὐκέτι τὸ ἄχυμον ξηρὸν ποιεῖ, ἀλλὰ τὸ μεμιγμένον ἤδη τῷ ὕδατι καὶ χυμὸν ἔχον. ὅτι γὰρ αἱ ὁσμαὶ ὑπὸ τῆς ἐγγύμου ὑγρότητός τε καὶ ξηρότητος (ἄμφω γὰρ ἐν τῷ χυμῷ), δηλὸν ἐκ τοῦ πάντα τὰ ὁσφραντὰ καὶ χυμὸν ἔχειν τινά. διὰ τοῦν τῆς ὁσφρήσεως πολλάκις καὶ τῶν σηπομένων καὶ τῶν προσκαιομένων χυμῶν καὶ τῶν εἰς ὀξύτητα μεταβαλλόντων τινὰς γνωρίζομεν, ὡς ἐκ τῶν χυμῶν τὴν γένεσιν τῶν ὁσφρητῶν ἐχόντων καὶ διὰ τοῦτο ἐπομένων τῇ ἐκείνων μεταβολῇ. διὸ εἴη ἂν ὁσφραντὸν τὸ ἐγγινόμενον ὑπὸ τοῦ ἐγγύμου ξηροῦ καθὸ τοιοῦτόν ἐστι πάθος ἐν τῷ ὑγρῷ. ἐπὶ πλεόν δὲ εἴρηται περὶ τούτων ἐν τῷ περὶ αἰσθητῶν τε καὶ αἰσθήσεων. τὸ μὲν οὖν ὁσφραντὸν τοιοῦτον, ὁσφραντικὸν δέ ἐστιν τὸ δύναμιν ἔχον ψυχῆς, καθ' ἣν δι' ἀλλοιώσεως τε καὶ ὁμοιώσεως τῷ ὁσφραντῷ ἀντιληπτικὸν τε αὐτοῦ καὶ κριτικὸν ἐστιν. Ἡ δὲ γευστικὴ αἴσθησίς τε καὶ δύναμις ἐστι μὲν ἀντιληπτικὴ τε καὶ κριτικὴ τῶν γευστῶν, ἅπερ εἰσὶν οἱ χυμοί, τὸ δὲ γευστὸν ἀπτὸν τι, διὰ γὰρ ἀφῆς ἢ ἀντίληψις αὐτοῦ.

de An.54

διὸ οὐκ ἔστι διὰ τινος μεταξύ, ὄντος σώματος ἄλλου παρὰ τὸ γευστικὸν καὶ τὸ γευστόν, ἢ γεῦσις γινομένη, διότι μηδὲ ἡ ἀφή. τὸ μὲν γὰρ γευστὸν χυμός, ὁ δὲ χυμὸς ὑγρόν, τὸ δὲ ὑγρὸν ἀπτὸν (ἀφή γὰρ αἴσθησις ὑγροῦ), ὥστε τὸ γευστὸν ἀπτὸν. ὑγρὸν δὲ ὁ χυμός, ὅτι ὕλη τῇ ποιότητι ταύτῃ τὸ ὑγρὸν ὕδωρ γίνεται. οὐδὲν γὰρ γευστὸν ἄνευ ὑγρότητος. τὸ γὰρ ὕδωρ ἄχυμον ὃν καθ' αὐτό, πάσχον καθ' ὃ ὑγρὸν ἐστιν ὑπὸ τῆς ἐν τῇ γῇ ξηρότητος οὔσης ἐναντίας αὐτῷ, ὅταν ἐν αὐτῇ ἦ καὶ δι' αὐτῆς ῥέη, προσγινομένης τινὸς αὐτῷ διὰ θερμότητος πέψεως ἔγχυμον γίνεται. γένεσις γὰρ χυμοῦ ἢ τοῦ ὑγροῦ διὰ τοῦ γεώδους ξηροῦ διήθησις προσλαβοῦσα πέψιν τινὰ καὶ σύστασιν διὰ τινος θερμότητος. κατ' ἰδίαν μὲν γὰρ ἐκάτερον αὐτῶν ἄχυμον, ὅτι καὶ πᾶν ἀπλοῦν σῶμα. ἡ δὲ κατὰ τὸν προειρημένον τρόπον μίξις αὐτῶν γινομένη χυμῶν γεννητικὴ. καὶ γὰρ οἱ ἐν τῇ γῇ δοκοῦντες εἶναι χυμοὶ κατὰ μίξιν ὑγροῦ καὶ σύστασιν ὑπὸ θερμότητος γινομένην τὴν γένεσιν ἔχουσιν. εἰσὶ γὰρ ἐν τῇ γῇ ἐγκαταμεμιγμένοι καὶ ὑγρότητες καὶ θερμότητες. διὸ καὶ ὠρίσατο τὸν χυμὸν Ἀριστοτέλης πάθος τὸ ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ γῇ ξηροῦ γινόμενον ἐν τῷ ὑγρῷ τῆς γεύσεως τῆς κατὰ δύναμιν ἀλλοιωτικὸν εἰς ἐνέργειαν. ἐπεὶ δὲ τὸ γευστὸν ὑγρὸν, ἀνάγκη τὸ τῶν χυμῶν ἀντιληπτικὸν ὄργανον μῆτε ἐντελεχεῖα ὑγρὸν εἶναι μῆτε ἀδύνατον ὑγραίνεσθαι, εἴ γε δι' ὁμοιώσεως μὲν ἢ αἰσθητικὴ ἀντίληψις, ἢ δὲ ὁμοίωσις δι' ἀλλοιώσεως, ἢ δὲ ἀλλοίωσις μεταβολή· τὸ γὰρ εἰς τὸ ὁμοῖον τινι μεταβάλλον ἐξ ἀνομοίου ποιεῖται τὴν μεταβολήν. τοιοῦτον δὲ ἡ γλῶττα· οὔτε γὰρ αὐτὴ καθ' αὐτὴν ὑγρά (οὐ γὰρ ἂν ἔτι τῆς ἀλλοτρίας ὑγρότητος ἡσθάνετο μὴ πάσχουσα ὑπ' αὐτῆς δι' ὁμοιότητα, μὴ αἰσθανομένη δὲ τοῦ ὑγροῦ οὐδ' ἂν τοῦ ἐν αὐτῷ χυμοῦ ἡσθάνετο, εἴ γε διὰ τῆς τοῦ ὑγροῦ ἀντιλήψεως ἢ τῶν ἐν αὐτῷ χυμῶν αἴσθησις γίνεται), οὔτ' αὖ πάλιν ἐστὶ τοιαύτη, ὡς μὴ ῥαδίως ὑγραίνεσθαι.

de An.55

καὶ ἔστιν ὡς ἐπὶ τῶν κατὰ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις αἰσθητηρίων τὸ αἰσθητήριον δυνάμει μὲν ὅμοιον τῷ αἰσθητῷ, ἐνεργείᾳ δὲ ἀνόμοιον, οὕτω δὲ καὶ τὸ τῆς γεύσεως ὄργανον ἡ γλῶττα. τὰ δὲ εἶδη τῶν χυμῶν, ἀφ' ὧν κατὰ μεταφορὰν καὶ τὰ ἐπὶ τῶν ὁσφραντῶν ἐλέγετο, ὡς ἐπὶ τῶν χρωμάτων ἔχει. ὡς γὰρ ἐπ' ἐκείνων ἀπλᾶ μὲν τὸ λευκὸν καὶ μέλαν, τὰ δ' ἄλλα ἐκ τούτων μικτά, οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν χυμῶν ἀπλοῦς μὲν ὁ γλυκὺς καὶ ὁ πικρὸς, ἐκ δὲ τῆς μίξεως τούτων ἐγγυτέρω μὲν τοῦ γλυκέος ὁ λιπαρός, τοῦ δὲ πικροῦ ὁ ἀλμυρός, μεταξύ δὲ τούτων ἐκ τῆς τούτων πάλιν μίξεως ὃ τε δριμύς καὶ αὐστηρὸς καὶ στρυφνὸς καὶ ὀξύς. τὸ μὲν οὖν γευστόν ἐστι τὸ ποιοῦν ἐντελεχεῖα ὅμοιον αὐτῷ τὸ γεύμενον αὐτοῦ, γευστικὸν δὲ τὸ ἔχον δύναμιν ἀντιληπτικὴν τε καὶ κριτικὴν τοῦ τοιούτου διὰ τῆς πρὸς αὐτὸ κατ' ἀλλοίωσιν ὁμοιότητος. Λοιπὸς δὲ τοῦ περὶ αἰσθήσεων ὁ περὶ ἀφῆς λόγος. ἔστι δὲ καὶ ἡ ἀφή ἀντίληψις τε καὶ κρίσις τῶν ἀπτῶν, ἢ γίνεται τοῦ τὴν ἀπτικήν δύναμιν ἔχοντος ὁμοιουμένου τῷ ἀπτῷ. ἀμφισβήτησιν δὲ ἔχει, μήποτε οὐ μία αἴσθησίς ἐστιν ἡ ἀφή, ἀλλὰ πλείους καὶ τοσαῦται, ὅσαι καὶ αἱ ἀπταὶ

ἐναντιώσεις. δοκεῖ γὰρ ἐκάστη αἴσθησις μιᾶς ἐναντιώσεως εἶναι κριτική, ὅψις μὲν λευκοῦ καὶ μέλανος καὶ τῶν τούτων μεταξύ, ἀκοὴ δὲ βαρέος καὶ ὀξέος καὶ γεῦσις πικροῦ καὶ γλυκέος. ἐν δὲ τοῖς ἀπτοῖς πλείους εἰσὶν ἐναντιώσεις· θερμότης γὰρ καὶ ψυχρότης καὶ ὑγρότης καὶ ξηρότης καὶ σκληρότης καὶ μαλακότης καὶ λειότης καὶ τραχύτης καὶ βαρύτης καὶ κουφότης, ἐναντιώσεις ἕτεραί τε ἀλλήλων καὶ διαφέρουσαι, ὥστ', εἰ καθ' ἐκάστην ἐναντίωσιν ἐστὶ τις ἀφῆ ἰδίως ἐκείνης τῆς ἐναντιώσεως κριτική, εἶεν ἂν πλείους ἀφαί. ἢ ἔστι καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων εὐρεῖν πλειόνων ἐναντιώσεων τὴν αὐτὴν αἴσθησιν κριτικήν. ἐν γοῦν φωνῇ οὖση ἀκουστῇ οὐ μόνον ἐστὶν ἐναντίωσις ὀξύτης καὶ βαρύτης, ἀλλὰ καὶ μέγεθος καὶ μικρότης καὶ λειότης καὶ τραχύτης καὶ τινες ἄλλαι τοιαῦται, ὁμοίως δὲ καὶ περὶ χρῶμα ἔστιν εὐρεῖν διαφορὰς τοιαύτας.

de An.56

ἢ οὐκ εἰσὶν αὐταὶ αἱ ἐναντιώσεις, τὸ μέγεθος καὶ ἡ μικρότης καὶ ἡ λειότης καὶ ἡ τραχύτης, ἴδια αἰσθητὰ φωνῆς. κοινὰ γὰρ ταῦτα αἰσθητά. εἰ δὲ τοῦτο, μένοι ἂν τὸ ἠπορημένον, καὶ ἐκεῖνο δὲ διαφέρον ἔχει τὰ ἀπτὰ πρὸς τὰ ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσιν αἰσθητά, ὅτι ἐκείνων μὲν ἐκάστη ἐν τί ἐστι τὸ ὑποκείμενον οἰκεῖον ἔχον ὄνομα (τῇ μὲν γὰρ ἀκοῇ ψόφος τὸ ὑποκείμενον, τῇ δὲ ὄψει χρῶμα, χυμὸς δὲ γεύσει, ὁσφρήσει δὲ ὀσμῇ), τῇ δὲ ἀφῇ, ὅτι ἐν τὸ ὑποκείμενον, περὶ δ' αἱ ἀπταὶ εἰσὶν ἐναντιώσεις, οὐκ ἔστι δηλόν. οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ ἀπτόν ὄνομα τοῦ ὑποκειμένου, ἀλλὰ τῆς σχέσεως, ὡς τὸ ὁρατόν, ὡς τὸ ἀκουστόν, ὀνόματα δὲ ἐκείνων μὲν τὸ χρῶμα καὶ ὁ ψόφος, τοῦ δὲ ἀπτοῦ οὐδὲν ἐστὶν ἐν ὄνομα οἰκεῖον. ἢ οὐδὲ ἐπὶ τῶν ὁρατῶν ἐνὶ οἴῳ τε ὀνόματι περιλαβεῖν αὐτά, εἴ γέ ἐστιν ὁρατὰ χρώματα καὶ ὁ λόγῳ μὲν ἐστὶν εἰπεῖν, ἀνώνυμον δὲ τυγχάνει ὄν, ὡς εἴρηκεν Ἀριστοτέλης τοιαῦτα γὰρ τὰ σκότους στίλβοντά τε καὶ ὀρώμενα. ἀπορήσαι δ' ἂν τις καὶ τοῦτο περὶ τῆς ἀφῆς, πότερον ἢ σὰρξ ἐστὶν ἡ τῶν ἀπτῶν ἀντιλαμβανομένη καὶ τὴν ἀπτικήν δύναμιν ἔχουσα ἐν αὐτῇ, ἢ ἐντός τί ἐστιν ἄλλο τὸ τῶν ἀπτῶν ἀντιληπτικόν; οὐ γὰρ ἱκανὸν σημεῖον τοῦ ἐν τῇ σαρκὶ εἶναι τὴν ἀπτικήν δύναμιν τὸ εὐθὺ τῷ ἄψασθαι τὸ ἀπτόν τῆς σαρκὸς τὴν αἴσθησιν γίνεσθαι. καὶ γὰρ εἰ ὑμένας τις ἐξῶθεν περιτείνειεν τῇ σαρκί, εὐθὺς ἂν ἀψαμένῳ ἡ αἴσθησις γίνοιτο, καίτοι οὐκ ὄντος τοῦ ὑμένος μέρους τῆς σαρκὸς οὐδὲ ἔχοντος δύναμιν ἀντιληπτικήν. ἔτι δ' ἂν μᾶλλον εὐθὺς αἰσθανοίμεθα διὰ τοῦ ὑμένος, εἰ συμφυῆς ἡμῖν οὗτος ὁ ὑμὴν γένοιτο, ὥσπερ ἐστὶ καὶ ἡ σὰρξ συμφυῆς. ὥστ' οὐ δόξει ἱκανὸν σημεῖον εἶναι τοῦ εἶναι τὴν σάρκα τὴν αἰσθανομένην τὸ εὐθὺς αὐτῇ ἀψαμένῳ τινὸς αἰσθάνεσθαι.

de An.57

μήποτ' οὖν ἀληθέστερον μήτε ἐν τῇ σαρκὶ λέγειν τὴν αἴσθησιν εἶναι τὴν ἀπτικήν, μήτ' αὖ μέσην οὕτως εἶναι τὴν σάρκα ὡς τὸν ἀέρα ἢ τὸ ὕδωρ, ἀλλ' εἶναι τὴν μὲν σάρκα τὸ αἰσθητήριον ἀνάλογον οὕσαν τοῖς τε ὡσὶ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τῇ ῥινί, ἔνδον δὲ εἶναι τὸ τὴν αἰσθητικήν δύναμιν ἔχον σῶμα τῶν ἀπτῶν, τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ ὑποκείμενον ἐν πάσαις ὃν ταῖς αἰσθήσεσιν. ὥσπερ γὰρ ἐπ' ἐκείνων ἡ αἴσθησις ἐγίνετο πάσχοντός τι ὑπὸ τοῦ αἰσθητηρίου <τοῦ> ἐν ᾧ πρῶτῳ τὸ αἰσθητικόν, οὕτως δὲ καὶ ὑπὸ τῆς σαρκὸς πάσχον τι τῶν ἐν ἡμῖν αἴτιον τῆς αἰσθήσεως γίνεται. ἀλλ' ἡ μὲν σὰρξ ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ πάσχει ἀπτομένου αὐτῆς, ὁ δὲ ὀφθαλμὸς οὐχ ἀπτόμενος αὐτὸς τοῦ αἰσθητοῦ πάσχει, ἀλλὰ διὰ τοῦ μεταξύ διαφανοῦς. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἐκάστη. ἅμα δὲ τῷ τῆς σαρκὸς πάθει ἡ κατὰ τὴν ἀφῆν αἴσθησις, ὡς καὶ ἅμα τῷ τῶν ὀφθαλμῶν ὑπὸ τοῦ διαφανοῦς πάθει ἡ ὄψις. ἅμα γὰρ τῷ πάθει τῶν ὀργάνων ἡ αἴσθησις. οὐκ εἰ τῆς σαρκὸς δὲ παθούσης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ αἰσθητοῦ ἡ κατὰ τὴν ἀφῆν αἴσθησις, ἥδη γίνεται αὐτῷ τῷ αἰσθητικῷ ἐπιτιθέμενα τὰ ἀπτὰ ἐν τῇ αἰσθήσει. κεῖται γὰρ τὸ μὴ εἶναι ἐν τῇ σαρκὶ τὴν αἰσθητικήν δύναμιν, ἀλλ' εἶναι ταύτην ὄργανον, διαφέροι δ' ἂν ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων αἰσθήσεων οὐδὲ τοῖς αἰσθητικοῖς ὀργάνοις ἐπιτιθεμένων τῶν αἰσθητῶν ἡ αἴσθησις ἐγίνετο (ἐδεῖτο γὰρ τινος ἄλλου μεταξύ), ἐπὶ δὲ τῆς ἀφῆς αὐτῷ μὲν τῷ αἰσθητικῷ οὐχ οἴῳ τε ἐπιτίθεσθαι τὰ ἀπτά, τῷ μέντοι ὀργάνῳ τῇ σαρκὶ ἐπιτιθεμένων ἡ αἴσθησις γίνεται, ὅτι μηδενὸς ἥδε ἡ αἴσθησις ἐδεῖτο ἄλλου μεταξύ.

ἢ ἐστὶ τι καὶ ἐπὶ τῆς ἀφῆς ἄλλο παρὰ τὴν σάρκα τὸ αἰσθητήριον, ἀνάλογον ὃν τῷ ὀφθαλμῷ τῷ τῆς ὄψεως αἰσθητηρίῳ; δοκεῖ γάρ τι τοιοῦτον ὑπ' Ἀριστοτέλους λέγεσθαι. τοῦ δὲ τὸ μεταξύ, δι' οὗ μέσου ἢ τῶν ἀπτῶν ἀντίληψις γίνεται, ἐπὶ μὲν τῆς ἀφῆς προσπεφυκέναι τῷ αἰσθανομένῳ (τοιοῦτον γὰρ ἢ σὰρξ), ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἐκτὸς εἶναι κεχωρισμένον, αἴτιον ἂν εἴη, ὅτι ἐπὶ μὲν ἐκείνων τὰ ἐκείναις αἰσθητὰ ταῖς αἰσθήσεσιν κινητικὰ ἐστὶ μεταξύ τινος κεχωρισμένου σώματος (αὐτοῖς γοῦν τοῖς αἰσθητηρίοις ἐπιτιθέμενα οὐκ ἔστιν αὐτῶν κινητικὰ, καίτοι συγγενῶν ὄντων τῶν αἰσθητηρίων τοῖς ἐκτός, δι' ὧν ἢ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν κίνησις ἐν αὐτοῖς γίνεται), τὰ δὲ τῇ ἀφῇ αἰσθητὰ αὐτοῦ τοῦ αἰσθητηρίου τοῦ συμφυοῦς ἡμῖν ἐστὶ κινητικὰ. ταύτης δὲ τῆς διαφορᾶς πάλιν αἴτιον, ὅτι ἔδει μὲν τὰ τελειότερα τῶν ζώων μὴ μόνον αἰσθάνεσθαι τῶν παρόντων τε καὶ ἀπτομένων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀφεστώτων. τῶν μὲν οὖν παρόντων ἢ ἀφῇ ἀντιληπτική, τῶν δὲ ἀφεστώτων οὐκέτι δι' ἀφῆς ἢ ἀντίληψις. παρῇν γὰρ ἂν καὶ ταῦτα. τὸ γὰρ ἄπτεσθαι παρόντων. διὰ τινος οὖν μεταξύ ἢ ἀπὸ τούτων κίνησις. οὕτως γὰρ μόνως οἷόν τε ἦν τῶν μὴ παρόντων αἰσθάνεσθαι. ἔτι δὲ δι' ὧν ἐκείνων αἱ αἰσθήσεις γίνονται ἀδύνατον ἐκ τούτων τὸ τοῦ ζώου σῶμα συνεστάναι. δι' ἀπλῶν γὰρ αἱ ἐκείνων ἀντίληψεις. ἢ γὰρ δι' ὕδατος ἢ δι' ἀέρος, καὶ οὐχ οἷόν τε ἄλλως, ὥς ἐν τῷ περὶ αἰσθήσεως τε καὶ αἰσθητῶν δέδεικται. οὔτε δὲ ἐξ ἀέρος οὔτε ἐξ ὕδατος οἷόν τε τὴν ζῶον εἶναι· στερεὸν γὰρ τὸ τοῦ ζώου σῶμα καὶ μικτὸν καὶ τοιοῦτον ὁποῖόν ἐστιν ἢ σὰρξ ἢ τὸ ἀνάλογον τῇ σαρκί. ἢ δὲ τῶν ἀπτῶν ἀντίληψις διὰ τοιούτου σώματος γίνεται. ἀπταὶ μὲν οὖν εἰσιν αἱ τῶν σωμάτων ἢ σώματα διαφοραί. αὗται δὲ εἰσι ξηρότητες καὶ ὑγρότητες, θερμότητες, ψυχρότητες. ταύταις γὰρ ὀρίζεται τὰ πρῶτα σώματα. καὶ αἱ ἄλλαι δὲ αἱ ἀπταὶ ἐναντιώσεις εἰς πρῶτας ταύτας ἂν ἀνάγοιντο, ὥς ἐν τοῖς περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς Ἀριστοτέλης ἔδειξεν.

τὸ δ' αἰσθητήριον αὐτῶν, ἐν ᾧ ἢ δύναμις αὕτη, τὸ μόνιον ἐστίν, ὃ τῷ τὴν τοιαύτην ἔχειν δύναμιν οἷόν τε ἐστὶ διὰ τοῦ ὁμοιοῦσθαι αὐτοῖς τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν ποιεῖσθαι. ἐπεὶ δὲ διὰ τοῦ πάσχειν καὶ ἢ ἀφῇ, ἀπαθὲς δὲ τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου, δεῖ δὲ τινος τῶν ἀπτῶν ἐναντιώσεων ἔχειν τὸ ἀπτικὸν σῶμα ὃν γε σῶμα, τῶν μὲν ὁμοίως ἐχόντων αὐτῷ τῶν ἀπτῶν τινος ἐναντιώσεων οὐκ αἰσθάνεται, τῶν δὲ ἐλλειπόντων ἢ ὑπερβαλλόντων. ἥδη γὰρ ὑπὸ τούτων ὥς ὑπὸ ἀνομοίων πείσεται τε καὶ ἀλλοιωθήσεται. διὸ καὶ εὐλόγως ἂν τις μεσότητα τὴν αἴσθησιν λέγοι τῆς ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐναντιώσεως· τὸ γὰρ μέσον ἐκατέρου τῶν ἄκρων κριτικὸν γινόμενον πρὸς ἑκάτερον αὐτῶν τὸ ἕτερον τῶν ἄκρων καὶ ἐναντίον, καὶ διὰ τοῦτο μεταβάλλον εἰς αὐτό. εἰς γὰρ τὰ ἐναντία ἢ μεταβολή. ἐπὶ μὲν οὖν τῆς ἀφῆς τοῦτο ἀναγκαῖον, ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων οὐχ ὁμοίως τῷ μηκέτι τὰ ἐκείνων αἰσθητήρια ἐξ ἀνάγκης ἔχειν ἐν τῇ οὐσίᾳ τούτων τι, ὧν ἐστὶ διακονητικά τε καὶ μηνυτικά. οὔτε γὰρ τὴν κόρην ὕδατος οὔσαν ἀναγκαῖον ἔχειν οἰκείον τι χρῶμα, οὔτε τὴν ἀκοὴν ἀέρος πάλιν οὔσαν ἀναγκαῖον εἶναι μετὰ ψόφου, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ὄσφρησιν ἀνάγκη σύμφυτον ἔχειν ὁσμὴν τινα. εἰ δὲ καὶ αὗται ἔχοιεν τινα ἐν αὐταῖς ὧν ἀντιλαμβάνονται, εἴεν ἂν μεσότητες καὶ αὗται ὁμοίως τῇ ἀφῇ. τῶν μὲν γὰρ ὁμοίων οἷς ἔχουσιν οὐκ ἀντιλήψονται, ἀντιλήψονται δὲ τῶν ὑπερβολῶν τε αὐτῶν καὶ ἐνδειῶν. τῶν δὲ αἰσθήσεων ἀναγκαιοτάτη ἢ ἀφῇ τε καὶ γεῦσις. οὐ γὰρ οἷόν τε ἄνευ τούτων ζῶον εἶναι. αἱ δ' ἄλλαι οὐχ οὕτως εἰς τὸ εἶναι ὥς εἰς τὸ πῶς εἶναι συντελοῦσι τοῖς ἔχουσιν αὐτάς. δῆλον δὲ ἔκ τε τοῦ πολλὰ τῶν ζώων μὴ ἔχειν τούτων τινὰ τῶν αἰσθήσεων, καὶ ἐκ τοῦ καὶ τὰ ἔχοντα αὐτάς στερηθέντα αὐτῶν ζῆν δύνασθαι. τίς μὲν οὖν ἐστὶν ἐκάστη τῶν πέντε αἰσθήσεων, καὶ τίνος ἐκάστη, καὶ πῶς ἢ καθ' ἐκάστην αὐτῶν τοῦ οἰκείου αἰσθητοῦ ἀντίληψις τε καὶ κρίσις γίνεται, εἴρηται τύπῳ· καθόλου δὲ συλλαβόντι περὶ αἰσθήσεως ἀληθές ἐστιν εἰπεῖν τὸ εἶναι αὐτὴν δύναμιν ψυχῆς δι' αἰσθητηρίων τινῶν δεκτικὴν τε καὶ κριτικὴν τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν χωρὶς τῆς ὑποκειμένης αὐτοῖς ὕλης.

τὸ δὲ πρῶτον αἰσθητήριον, ἐν ᾧ ἡ τοιαύτη δύναμις τῆς ψυχῆς, σῶμα μὲν ἐστίν, οὐ μὴν καθὼς σῶμα αἰσθητικόν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δύναμιν ἣν ἔχει. ἡ γὰρ αἴσθησις οὐ τὸ μέγεθος, ἀλλὰ ὁ λόγος καὶ τὸ εἶδος τοῦ μεγέθους τοῦ τοιούτου. αἱ δὲ τῶν αἰσθητῶν ὑπερβολαὶ φθείρουσι τὰς αἰσθήσεις· διὸ φθείρουσι τὴν συμμετρίαν τοῦ σώματος, οὗ αἱ αἰσθητικαὶ δυνάμεις εἶδη. φθειρομένης δὲ τῆς ἐν ἐκείνῳ συμμετρίας, φθείρεται καὶ τὸ εἶδος τὸ ἐπ' αὐτῇ. φθείρεται δὲ καὶ ἡ συμμετρία αὐτῶν ὑπὸ τῆς σφοδροτέρας κινήσεως, ὥσπερ καὶ ἡ τῶν χορδῶν ἀρμονία ὑπὸ τῆς βιαιοτέρας πληγῆς τε καὶ κινήσεως. ἐκάστη μὲν οὖν αἴσθησις τοῦ ὑποκειμένου αὐτῇ αἰσθητοῦ ἐστίν αἴσθησις, οὕσα ἐν τῷ αἰσθητηρίῳ οὐχ ἢ σῶμα ἐκείνο, ἀλλ' ἢ ἔχει τὴν τοιάνδε δύναμιν, ὡς εἶπον, καὶ κρίνει τὰς τοῦ ὑποκειμένου αὐτῇ αἰσθητοῦ διαφοράς. οὐ γὰρ ἄλλη τις κριτικὴ τῶν ἐν χρώμασι διαφορῶν παρὰ τὴν ὄψιν, οὐδὲ ἄλλη τῶν ἐν ψόφοις παρὰ τὴν ἀκοήν, ὁ δ' αὐτὸς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων λόγος. ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ ταῖς διαφορούσαις αἰσθήσεσιν αἰσθητὰ κρίνομεν πρὸς ἄλληλα καὶ τῶν διαφορῶν αὐτῶν αἰσθανόμεθα (τίνι γὰρ γλυκὺ λευκοῦ διαφέρει, αἰσθήσεως κρίναι, αἰσθητὰ γὰρ ἄμφω), ἐπιζητήσαι τις ἄν, τί ποτέ ἐστι τὸ τὰς τούτων κρίνον διαφοράς. οὔτε γὰρ κεχωρισμένα ἔσται τὰ κρίνοντα τὰς τῶν ταῖς διαφορούσαις αἰσθήσεσιν αἰσθητῶν διαφοράς (ἄμφοτερά γὰρ ἐνί τινι εἶναι δεῖ δηλαῶς· οὕτως γὰρ εἴσεται τις ὅτι ἕτερον τὸ γλυκὺ τοῦ λευκοῦ, ὅμοιον γὰρ τὸ λέγειν κεχωρισμένα καὶ διαφέροντα εἶναι τὰ αἰσθανόμενα αὐτῶν ἐκάστου καὶ τὰς οἰκείας ἐκάστου αὐτῶν γνωρίζοντα διαφορὰς τῷ λέγειν· εἰ δύο ὄντων τῶν αἰσθητῶν τοῦ μὲν σὺ αἰσθοιο, τοῦ δὲ ἐγώ, γνωρίζειν ἐκάτερον ἡμῶν τὴν διαφορὰν οὗ αὐτὸς ἦσθετο πρὸς τὴν τοῦ οὗ οὐκ αὐτός, ἀλλ' ἕτερος ἦσθετο· δεῖ γὰρ ἐν τι εἶναι τὸ λέγον τόδε τοῦδε ἕτερον εἶναι.

de An. 61

καὶ γὰρ τὴν τῶν αἰσθητῶν πρὸς τὰ νοητὰ διαφορὰν τὸ κρίνον ἐν· ὁ γὰρ νοῦς πάντα γὰρ οὗτος νοεῖ καὶ κρίνει, ἐν τίνι ἐκάστῳ τῶν ὄντων τὸ εἶναι. ὡς μὲν γὰρ αἰσθητῶν τῶν αἰσθητῶν τὰς διαφορὰς αἰσθήσεως κρίναι, τὴν δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῶν διαφορὰν πρὸς ἄλληλά τε καὶ τὰ τῇ αὐτῶν φύσει νοητὰ ὁ νοῦς αὐτὰ νοῦς κρίνει), οὔτε οὖν ὑπὸ κεχωρισμένων καὶ διαφορουσῶν αἰσθήσεων οἷόν τε τὰς τῶν ἀνομοειδῶν αἰσθητῶν κρίνεσθαι διαφοράς, ἀλλ' οὐδὲ ἐν διαφέροντι χρόνῳ οἷόν τε τὰς διαφορὰς αὐτῶν γνωρίζεσθαι, ὡς νῦν μὲν γνωρίζειν ὅτι ἕτερον τὸ γλυκὺ τοῦ λευκοῦ, αἰσθανόμενον νῦν τοῦ γλυκέος, μετὰ ταῦτα δὲ ὅτι τὸ λευκὸν τοῦ γλυκέος, πάλιν αἰσθανόμενον τότε τοῦ λευκοῦ, ὡς εἶναι τὸ αὐτὸ μὲν τῶν διαφερόντων αἰσθητῶν ἀντιληπτικόν, τοῦ τε γλυκέος καὶ τοῦ λευκοῦ, οὐχ ἅμα δέ, ἀλλ' ἐν μέρει. ὡς γὰρ ἐν τι δεῖ εἶναι τὸ λέγον ἕτερα εἶναι τὸ γλυκὺ καὶ λευκόν, οὕτως καὶ ὅτε τὸ ἕτερον τοῦ ἐτέρου διαφέρειν λέγοι, τότε καὶ τὸ ἕτερον τοῦ ἐτέρου, καὶ οὐ λέγειν μόνον ὅτι διαφέρει ταῦτα ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ ὅτι νῦν διαφέρει· νῦν γὰρ λέγει, ὅτι νῦν διαφέρει. τὸ γὰρ λέγειν ἐστὶν αὐτῷ τὸ αἰσθάνεσθαι. ἀλλ' εἰ τοῦτο, καὶ ἅμα αὐτῶν αἰσθήσεται καὶ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ. ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον δοκεῖ τὸ αὐτό τι ὃν κατ' ἀριθμὸν ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἀδιαιρέτῳ χρόνῳ πλείους τε καὶ διαφορούσας, ἔτι τε ἐναντίας κινήσεις κινεῖσθαι καὶ ἅμα πλείοσιν ὁμοιοῦσθαι. τοῦτο δ' ἂν γίνοιτο, εἰ οὕτως μὲν ἡ αἴσθησις ὡς προεῖρηται γίνεται, αἱ δ' ἀπὸ τῶν ἐναντίων αἰσθητῶν γινόμεναι κινήσεις ἐναντίαι γίνεται τε οὕτως οὐ μόνον ἄπορον τὸ τῶν διαφερόντων κατ' εἶδος αἰσθητῶν μίαν εἶναι κριτικὴν αἴσθησιν, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρότερον ἐπὶ τῶν μιᾷ αἰσθήσει ὑποκειμένων, οἷον ἐν χρώμασιν, ὧν ἡ ὄψις ἀντιληπτική, πῶς ἡ ὄψις δυνήσεται τὰς τοῦ λευκοῦ τε καὶ μέλανος γνωρίζειν διαφοράς, εἴ γε δεῖ μὲν αὐτὴν ἅμα αὐτῶν ποιεῖσθαι τὴν ἀντίληψιν, ἡ δὲ ἀντίληψις διὰ τῆς πρὸς τὰ αἰσθητὰ ὁμοιώσεως, ἀδύνατον δὲ ἅμα τὸ αὐτὸ τοῖς ἐναντίοις ὁμοιοῦσθαι; ἢ εἰ μὲν οὕτως κινεῖτο, ὡς πάσχειν τε καὶ δέχεσθαι τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, ἅμα ἂν ἀναλαμβάνοι τὰ ἐναντία, ὃ ἐστὶν ἀδύνατον, εἰ δ' ἄλλος ὁ τρόπος τῆς ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν κινήσεως τῇ αἰσθήσει καὶ οὐχ ὡς ὕλη τῶν αἰσθητῶν τὰ πάθη δέχεται τὰ αἰσθητήρια, οὐκέτ' ἂν ὁμοίως ἄπορον εἴη.

ὅτι γὰρ οὐχ ὡς ὕλη δέχεται τὰ πάθη ἢ ὄψις ἐναργές. ὁρῶμεν γὰρ ὅτι οὐ γίνεται ἢ ὄψις μέλαινα καὶ λευκή, ὅταν ἐκείνων αἰσθάνηται. ἀλλ' οὐδὲ ὁ πεφωτισμένος ἀήρ, καίτοι διακονούμενος τῇ ὄψει πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν χρωμάτων διὰ τοῦ αὐτοῦ ὑπ' αὐτῶν πρῶτος κινεῖσθαι καὶ μέλας αὐτὸς ἢ λευκὸς γίνεσθαι τοῦτο ποιεῖ. οὐδὲν γοῦν κωλύει διὰ τοῦ αὐτοῦ τὸν μὲν μέλανος ἀντιλαμβάνεσθαι τὸν δὲ λευκοῦ, ὅταν κειμένων τοῦ τε λευκοῦ καὶ τοῦ μέλανος ἐπ' εὐθείας τῶν ὁρῶντων αὐτὰ μὴ τὸ κατ' αὐτὸν ἐκάτερος αὐτῶν κείμενον χρῶμα βλέπη, ἀλλὰ τὸ κατὰ τὸν ἕτερον. ἀλλ' οὐδ' εἰ μέλας καὶ λευκὸς ἀλλήλους ὁρῶεν, κεκώλυται ὁ μεταξὺ ἀήρ ἀμφοτέροις αὐτοῖς ἅμα διακονεῖσθαι τῷ μὴ παθητικῶς μηδὲ ὡς ὕλη γινόμενος αὐτῶν ὑπ' αὐτῶν κινεῖσθαι. οὐδὲ τὰ ἐν τοῖς κατόπτροις δὲ ἢ ἐν τοῖς ὕδασιν ἐμφαινόμενα χρώματα τοιαῦτα αὐτὰ ποιεῖ ὅποιά ἐστιν αὐτά. συμπαύεται γοῦν ἐκάστου τούτων ἢ ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ κινήσεις ἐν αὐτοῖς γινομένη, ὅταν μηκέτι ἢ παρὸν τὸ αἰσθητόν. εἰ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων οὕτως γίνοιτο τὰ πάθη ἐν τῷ τὴν αἴσθησιν ἔχοντι σώματι, δυνήσεται κατὰ τὴν πάροδον αὐτῶν ἢ δύνამις ἢ αἰσθητικὴ πάντων μὲν τῶν αἰσθητῶν ἀντιλαμβανομένη, οὐ μὴν πάντων διὰ τῶν αὐτῶν ὀργάνων, ἦν καὶ κοινὴν αἴσθησιν καλοῦσιν, κρίνειν τε ἕκαστον αὐτῶν καὶ γνωρίζειν αὐτῶν τὰς πρὸς ἄλληλα διαφορὰς μὴ ἐν διηρημένῳ χρόνῳ, ἀλλὰ ἐν ἐνί τε καὶ συνεχεῖ. ἔτι δοκεῖ τὸ μετὰ ψυχικῆς δυνάμεως οὕτως κινούμενον σώζειν τι καὶ ἀπελθόντος τοῦ αἰσθητοῦ ἵχνος τῆς ἀπ' αὐτοῦ κινήσεως διὰ τῆς φαντασίας καίτοι μηκέτι τοῦ αἰσθητοῦ παρόντος.

οἱ γοῦν τῶν σφόδρα λευκῶν αἰσθανόμενοι ἔχουσί τινα ἐγκαταλείμματα ἐν τῇ ὄψει τῆς ἀπ' αὐτῶν κινήσεως καίτοι μηκέτ' ἐκείνων παρόντων· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ κίνησις ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν τοῖς τε ἀψύχοις καὶ τοῖς ἐμψύχοις σώμασιν. ἢ δυνήσεται οὕτως ἡ κοινὴ αἴσθησις ἅμα τὰς διαφορὰς γνωρίζειν τῶν διαφόρων αἰσθητῶν, εἰ πῇ μὲν ἐν εἴῃ τὸ αἰσθητικόν, πῇ δὲ πλείῳ τε καὶ διαιρούμενον. ὥς γὰρ ἐπὶ κύκλου αἰ ἀπὸ τῆς περιφερείας αὐτοῦ ἐπὶ τὸ κέντρον ἐπιζευγνύμεναι οὔσαι πολλαὶ πᾶσαι κατὰ τὸ πέρας εἰσὶν αἱ αὐταὶ τῷ τὰ τε πέρατα αὐτῶν ἐφαρμόζειν τῷ τοῦ κύκλου κέντρῳ καὶ ἔστι τὸ πέρας τοῦτο ἐν τε καὶ πολλά, καθόσον μὲν πολλῶν ἔστι καὶ διαφερόντων πέρας, πολλά, καθόσον δὲ πάντα ἀλλήλοις ἐφήρμοσεν, ἐν, οὕτως ἔχειν ὑποληπτέον καὶ τὴν κοινὴν αἴσθησιν τὸ ἐν τε καὶ πολλά. τῷ μὲν γὰρ ἐκάστης τῶν διὰ τῶν αἰσθητηρίων γινομένων κινήσεων ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐν τῷ ἐσχάτῳ αἰσθητηρίῳ πέρας εἶναι τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν (μέχρι γὰρ ἐκείνου καὶ ἐπ' ἐκεῖνο ἢ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν διὰ τῶν αἰσθητηρίων διάδοσις) πολλὰ ἔσται, πολλῶν καὶ διαφόρων κινήσεων γινομένη πέρας, τῷ δὲ δύνამις ἀσώματος εἶναι ὁμοίως ἢ αὐτὴ παντός τε οὔσα τοῦ ἐσχάτου αἰσθητηρίου καὶ ἐκάστου μέρους αὐτοῦ, ἀδιαίρετός τε ἔσται καὶ μία. ἐν δὴ καὶ οὐχ ἐν ἡ δύνამις ἢ αἰσθητική. ἢ μὲν οὖν οὐχ ἐν, ἀλλὰ πλείῳ, ταύτῃ καὶ πλειόνων ἅμα αἰσθήσεται καὶ διαφερόντων τῷ καθ' ἕκαστον μέρος τοῦ αἰσθητηρίου πάσχοντος αἰσθάνεσθαι τοῦ πάθους διὰ τὸ εἶναι δύνάμιν τε καὶ πέρας ἐκάστου, ἢ δὲ πάντα τὰ πέρατα ἐν τί ἐστιν καὶ ταυτόν (ῥ' γὰρ τὸ τῆς ἀφ' ἐνὸς αἰσθητηρίου γινομένης κινήσεως ἐφαρμόζει πέρατι, τούτῳ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ὁμοίως), ταύτῃ δὲ ὡς ἐνὶ τὰς πάντων αὐτῶν κρίνει διαφορὰς, ὅταν ἅμα αἰ ἀπ' αὐτῶν κινήσεις γένωνται, οὕτως τε δυνήσεται ἐν τι ὃν καὶ ἀδιαίρετον ἐν ἀδιαίρετῳ τε καὶ συνεχεῖ χρόνῳ γνωρίζειν τὰς τῶν ἀνομογενῶν αἰσθητῶν διαφορὰς. ὥς δὲ ἐπὶ τῶν ἀνομογενῶν αἰσθητῶν οὕτως ἅμα τὰ διαφέροντα κρίνει τῷ ἅμα αὐτὴν ἔχειν τὰ πάντων εἶδη πέρας οὔσαν τῶν αἰσθητηρίων τῶν τὰ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν πάθη διαγγελλόντων αὐτῇ, οὕτως κρίνει καὶ τὰς τῶν ἐναντίων διαφορὰς, ὧν ἡ αἴσθησις γίνεται δι' ἐνὸς αἰσθητηρίου.

καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων τὸ αἰσθητήριον ἔσται κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο μέρος αὐτοῦ ἅμα τὰ πάθη τῶν ἐναντίων αἰσθητῶν δεχόμενον, ἐπεὶ μὴ οἷόν τε ἅμα τὰ ἐναντία ἐν τῷ αὐτῷ γενέσθαι πάθη. πάσχοντος δὲ τούτου κατὰ διαφέροντα μόρια ὑπὸ τῶν ἐναντίων αἰσθητῶν καὶ ὡς πάσχει οὕτως διαδιδόντος ἐπὶ τὸ ἔσχατον αἰσθητήριον τὰ πάθη κάκεινου παραπλησίως κατὰ μόρια παθόντος,

ἡ δύναμις ἡ αὐτὴ καὶ μία οὖσα ἐκ παντός τε τοῦ αἰσθητηρίου καὶ ἐκάστου τῶν μερῶν αὐτοῦ ἅμα αἰσθάνεται τε καὶ κρίνει τὰ ἐναντία. οὐ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ πάσχειν ἀδύνατον συνυπάρξαι τῷ αὐτῷ τὰ ἐναντία, οὕτως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ τῆς κρίσεως αὐτῶν. οὐ γὰρ ἐναντία κρίσις ἡ περὶ τῶν ἐναντίων κρίνουσα τὰ ἐναντία, ἦν δὲ ἀδύνατον τὰ ἐναντία ἅμα περὶ τῷ αὐτῷ γενέσθαι. ἐν κρίσει γὰρ ἐναντία οὐ τὸ τὰ ἐναντία ἐναντία λέγειν, ἀλλὰ τὸ τὸ αὐτὸ ἅμα εἶναι τὰναντία. διὸ τοῦτο μὲν ἀδύνατον συνυπάρξαι τῷ κρίνοντι ὡς ἅμα ταυτὸν εἰπεῖν λευκόν τε καὶ μέλαν, τὸ δὲ τὰ ἐναντία κρίναι ὅτι ἐναντία οὐκ ἀδύνατον. κρίνει δὴ ἡ δύναμις ἡ αἰσθητικὴ ἅμα τὰ ἐναντία ὅτι ἐναντία, τοῦ ἐσχάτου αἰσθητηρίου οὗ δύναμις ἐστὶν αὐτὴ κατὰ διαφέροντα μόρια πάσχοντός τε καὶ τὰ εἶδη τῶν ἐναντίων αἰσθητῶν διαγγέλλοντος αὐτῇ. ἡ γὰρ αὐτὴ δύναμις ἂν μὲν κατὰ ἓν τι αἰσθητὸν καὶ ἅφ' ἑνὸς τὸ αἰσθητήριον πάθῃ, τοῦτο κρίνει, ἂν δὲ κατὰ πλείω, ταῦτα. ὧν γὰρ ἅμα τὸ αἰσθητήριον τὰ εἶδη λαμβάνει, τούτων ἅμα τὰς κρίσεις ἐκείνῃ ποιεῖται· πῶς δὲ οἶόν τε ἅμα τὸ αἰσθητήριον τὰ τε διαφέροντα εἶδη λαμβάνειν καὶ τὰ ἐναντία, προεῖρηται.

de An. 65 τῇ κοινῇ δὲ αἰσθήσει ταύτῃ καὶ ὁρώντων αὐτῶν αἰσθανόμεθα καὶ ἀκουόντων καὶ καθ' ἐκάστην αἴσθησιν αἰσθανομένων. ὁ γὰρ ὁρῶν αἰσθάνεται αὐτοῦ ὁρῶντος καὶ ἀκούων ἀκούοντος. οὐ γὰρ δὴ ἄλλῃ τινὶ δυνάμει παρὰ τὴν <κοινήν> αἴσθησιν αὐτῶν αἰσθανομένων αἰσθανόμεθα. οὐ γὰρ ὁρῶμεν ὅτι ὁρῶμεν οὐδὲ ἀκούομεν ὅτι ἀκούομεν. οὔτε γὰρ τὸ ὁρᾶν ὁρατὸν οὔτε τὸ ἀκούειν ἀκουστόν, ἀλλ' ἔστιν αὕτη ἡ ἐνέργεια τῆς πρώτης τε καὶ κυρίας αἰσθήσεως καὶ κοινῆς λεγομένης, καθ' ἣν γίνεται συναίσθησις τοῖς αἰσθανομένοις τοῦ αἰσθάνεσθαι. καὶ τῶν κοινῶν δὲ καλουμένων αἰσθητῶν διὰ ταύτης ἡ ἀντίληψις. συναναφέρεται μὲν γὰρ ἕκαστον αὐτῶν τοῖς ἰδίους ἐκάστης αἰσθήσεως αἰσθητοῖς διὰ τῶν οἰκείων αὐτοῖς ὀργάνων. κινεῖται γὰρ ἡ ὄψις ὑπὸ χρώματος ὄντος μετὰ μεγέθους, μετὰ σχήματος, μετὰ ἡρεμίας ἢ κινήσεως, μετὰ ἀριθμοῦ, μετὰ ἀποστήματος· μεθ' ὧν οὖν ὃν τὸ χρῶμα ἐκίνησεν αὐτήν, καὶ τὰς ἀπὸ τούτων κινήσεις συναναφέρει τοῖς χρώμασιν. οὐ μὴν ἡ τῶν χρωμάτων κριτικὴ δύναμις καὶ περὶ τῶνδε κρίνει, ἀλλ' ἔστι καὶ ἡ τούτων κρίσις τῆς κοινῆς ἔργον αἰσθήσεως· ὅτι γὰρ οὐχ ἡ ὄψις, δῆλον ἐκ τοῦ μὴ μόνον αὐτὰ τοῖς χρώμασιν παρυφίστασθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ψόφοις καὶ τοῖς ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσιν αἰσθητοῖς. διὸ ἐλέγχεται οὔτε ὁρατὰ ὄντα οὔτε ἀκουστά οὔτε τινὸς τῶν ἄλλων αἰσθήσεων τῶν ταύταις ἀντιδιηρημένων ἴδια αἰσθητά. τὸ δὲ εἶναι μόνας τὰς πέντε αἰσθήσεις, περὶ ὧν προειρήκαμεν, καὶ μηδεμίαν παρὰ ταύτας ἄλλην, δεικνύοιτο μὲν ἂν καὶ ἐκ τοῦ μηδὲν αἰσθητήριον οἶόν τε εἶναι παρὰ τὰ ὄντα ἐν τοῖς τελείοις ζώοις.

de An. 66 ἔδει δέ, εἰ αἴσθησίς τις ἔλειπεν, καὶ αἰσθητήριόν τι λείπειν, ὥς ἔδειξεν Ἀριστοτέλης ἐν τῷ τρίτῳ Περὶ ψυχῆς. δεικνύοιτο δ' ἂν καὶ διὰ τοῦ πᾶσαν μὲν αἴσθησιν ἐν ζῳῷ εἶναι, μηδὲν δὲ ζῶον ἔχειν ἄλλην τινὰ παρὰ τὰς προειρημένας. ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ τελειοτάτην μὲν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων εἶναι τὴν λογικὴν, ἐπὶ δὲ ταῖς πρώταις τετελεσμέναις αἱ τελειότεραι, ὥστε ἐν οἷς ἡ λογικὴ, ἐν τούτοις πρῶτον πᾶσα ἡ αἰσθητικὴ. Ἡ δὲ φανταστικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς ἐστὶ μὲν κριτικὴ καὶ αὐτὴ, ἡ τούτων μία οἷς ἀληθεύειν ἢ ψεύδεσθαι λεγόμεθα. ἔστι γὰρ καὶ ἀληθὴς καὶ ψευδὴς φαντασία, ὥσπερ καὶ αἴσθησις, καὶ πολλὰ κατὰ φαντασίαν καὶ ποιεῖ καὶ πάσχει τὰ ζῶα. λεγόμεθα δὲ ἀληθεύειν αἰσθήσει, δόξῃ, ἐπιστήμῃ, νῷ. ὧν αἴσθησις μὲν ἐστὶν, ὥς εἴρηται, δύναμις δεκτικὴ τε καὶ κριτικὴ τῶν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς εἰδῶν χωρὶς τῆς ὑποκειμένης αὐτοῖς ὕλης, ἐν τοῖς ἰδίους ἀληθεύουσα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δόξα δὲ ὑπόληψις περὶ τὰ ἐνδεχόμενα καὶ ἄλλως ἔχειν, ἐπιστήμη δὲ συλλογισμὸς ἀποδεικτικὸς ἢ γνώσις τῆς τοῦ ἐπιστητοῦ αἰτίας, ὅτι ἐκείνου ἐστὶ καὶ ἀδύνατον αὐτὸ ἄλλως ἔχειν, νοῦς δὲ δύναμις τῶν ἀύλων εἰδῶν ληπτική, ἡ δύναμις ἣ ἀληθεύομεν περὶ τὰς ἀναποδείκτους ἀρχάς. οὐ μὴν τούτων ἐστὶν τι ἢ φαντασία ἢ αὐτὴ, εἰ τὴν ἰδίως τις καὶ κυρίως λεγομένην φαντασίαν λέγοι. αὕτη δὲ ἐστὶ κίνησίς τις, καθ' ἣν λέγομεν φάντασμά τι ἡμῖν ἐν τῇ ψυχῇ γίνεσθαι, ἐπεὶ κατὰ μεταφοράν γε κατὰ πάντων τῶν

προειρημένων τῇ φαντασίᾳ χρώμεθα πολλάκις. καὶ γὰρ κατὰ αἰσθήσεως καὶ κατὰ δόξης καὶ κατὰ ἐπιστήμης καὶ νοῦ τὴν φαντασίαν κατηγοροῦμεν. τῆς μὲν οὖν αἰσθήσεως χωρίζεται ἡ τοιαύτη φαντασία τῷ τὴν μὲν αἴσθησιν παρόντων εἶναι τῶν αἰσθητῶν, φαντασίαν δὲ γίνεσθαι καὶ μὴ παρόντων, καὶ αἴσθησιν μὲν ἐγρηγορότων γίνεσθαι, φαντασίαν δὲ καὶ κοιμωμένων. ἔτι αἴσθησις μὲν οὐκ ἐφ' ἡμῖν (οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν μὴ παρόντων τῶν αἰσθητῶν αἰσθάνεσθαι), φαντασία δὲ καὶ ἐφ' ἡμῖν· ἐφ' ἡμῖν γὰρ φαντασίαν τινὸς καὶ μὴ παρόντος λαβεῖν.

de An. 67

καὶ αἰσθήσεως μὲν πάντα μετέχει τὰ ζῶα, φαντασίας δὲ οὐ δοκεῖ, ὥς τὰ τε ὀστρεώδη τῶν θαλασσίων καὶ οἱ σκώληκες. καὶ ἡ μὲν αἴσθησις αἰετῶν ἰδίων ἀληθείας ἐστὶ, τῶν δὲ φαντασιῶν αἰετῶν πλεῖσται ψευδεῖς. ὅτι δὲ μὴ ταῦτόν αἴσθησις καὶ φαντασία, δῆλον καὶ ἐκ τοῦ ὅταν μὲν ἀκριβῶς αἰσθανώμεθα τινος μὴ λέγεσθαι ἡμᾶς φαντασίαν ἔχειν αὐτοῦ, ἀμαυρῶς δὲ τινος αἰσθανόμενοι φαίνεσθαι ἡμῖν ἐκεῖνο λέγομεν. καίτοι, εἰ ἦν ταῦτά, ἔδει τὴν μᾶλλον αἴσθησιν μᾶλλον φαντασίαν εἶναι, καὶ τὴν ἀκριβεστέραν αἴσθησιν καὶ φαντασίαν ἀκριβεστέραν. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἐπιστήμη οὐδὲ νῶν ταῦτόν ἡ φαντασία, ὅτι ἐπιστήμη μὲν καὶ νοῦς αἰετῶν ἀληθῆ, τῶν δὲ φαντασιῶν αἰετῶν πλεῖσται ψευδεῖς. ἔτι ἐπιστήμη μὲν καὶ νοῦς, ὥσπερ οὖν καὶ φρόνησις, ἐν μόνοις τοῖς λόγον ἔχουσιν, φαντασία δὲ καὶ ἐν ἀλόγοις. δόξα δ' ἂν κατὰ τὸ ἀληθές καὶ ψευδὴς γίνεσθαι φαντασία ἢ αὐτὴ εἶναι τῇ δόξῃ. καὶ γὰρ τῶν δοξῶν αἰετῶν ἀληθεῖς εἰσιν, αἰετῶν δὲ ψευδεῖς. οὐ μὴν οὐδὲ οὕτως ἔχει. τῇ μὲν γὰρ πάντως πίστις ἔπεται (ὁ γὰρ δοξάζων περὶ τινος πάντως καὶ συγκατατίθεται ὥς οὕτως ἔχοντι· ἡ γὰρ περὶ τινος δόξα συγκατάθεσις ἐκείνῳ ὥς οὕτως ἔχοντι· ἡ δὲ συγκατάθεσις μετὰ πίστεως, λογικὴ γὰρ συγκατάθεσις ἡ δόξα καὶ μετὰ κρίσεως), οὐ πᾶσα δὲ φαντασία μετὰ πίστεως. τῶν γοῦν ἀλόγων ζῶων φαντασίαν μὲν ἔχει πολλά, πίστιν δὲ οὐδέν. εἰ δὲ μὴ πίστιν, οὐδὲ τὴν μετὰ κρίσεως συγκατάθεσιν. ἔτι πᾶσα μὲν δόξα ἐν συνθέσει (ἡ γὰρ καταφατικὴ ἢ ἀποφατικὴ), οὐ πᾶσα δὲ φαντασία τοιαύτη. διὸ οὐδὲ τὸ ἀληθές τε καὶ ψεῦδος ἐν ἀμφοτέραις ὁμοίως, ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἐν αἰσθήσει τε καὶ δόξῃ. εἰ δὲ μηδὲν τούτων ἐστὶν ἡ φαντασία τῷ μήτε τὰ τῇ αἰσθήσει ἐπόμενα μήτε τὰ τῇ δόξῃ μήτε τὰ τῇ ἐπιστήμῃ μήτε τὰ τῷ νῶν ἔπεσθαι αὐτῇ, δῆλον ὥς οὐδὲ ἐκ συνθέσεως εἴη ἂν αἰσθήσεώς τε καὶ δόξης, ὥς δοκεῖ τισιν. ἦν γὰρ ἂν τὰ ἐκατέρω τούτων ἐπόμενα καὶ τῇ φαντασίᾳ τῷ τὸ συγκείμενον ἔκ τινων σωζομένων ἐν αὐτῷ τῶν ἐξ ὧν σύγκειται οὕτως εἶναι ἐξ αὐτῶν.

de An. 68

οὐ γὰρ ταῦτόν ἡ σύνθεσις τῇ κράσει. τὸ μὲν γὰρ κεκραμένον ἔκ τινων ἐστὶ μὲν ἐξ ἐκείνων, οὐ μὴν ἐκεῖνα, τὸ δὲ συγκείμενον ἐκεῖνά ἐστὶ μετὰ τινος θέσεώς τε καὶ τάξεως. τί τοίνυν ἐστὶν ἡ φαντασία, ὥδε ἂν γνωρίσαιμεν· δεῖ νοεῖν γίνεσθαι ἐν ἡμῖν ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν τῶν περὶ τὰ αἰσθητὰ οἷον τύπον τινὰ καὶ ἀναζωγράφημα ἐν τῷ πρώτῳ αἰσθητηρίῳ (τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ σῶμα, ἐν ᾧ ἡ αἰσθητικὴ τῆς ψυχῆς δύναμις ἐστὶ), ἐγκατάλειμμά τι ὃν τῆς ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ γινομένης κινήσεως, ὃ καὶ μηκέτι τοῦ αἰσθητοῦ παρόντος ὑπομένει τε καὶ σώζεται, ὃν ὥσπερ εἰκὼν τις αὐτοῦ, ὃ καὶ τῆς μνήμης ἡμῖν σωζόμενον αἴτιον γίνεται. τὸ τοιοῦτον ἐγκατάλειμμα καὶ τὸν τοιοῦτον ὥσπερ τύπον φαντασίαν καλοῦσιν. διὸ καὶ ὀρίζονται τὴν φαντασίαν τύπωσιν ἐν ψυχῇ καὶ τύπωσιν ἐν ἡγεμονικῷ. μήποτε δὲ οὐχ ὁ τύπος αὐτὸς ἡ φαντασία, ἀλλὰ ἡ περὶ τὸν τύπον τοῦτον τῆς φανταστικῆς δυνάμεως ἐνέργεια. εἰ γὰρ ἦν αὐτὸς ὁ τύπος ἡ φαντασία, ἦμεν ἂν ἐν φαντασίᾳ καὶ μὴ ἐνεργοῦντες περὶ αὐτόν, ἔχοντες δὲ αὐτόν, καὶ ἅμα ἂν ἐν πλείοσιν ἦμεν φαντασίαις καὶ τοσαύταις ὅσων τὸν τύπον σώζομεν. ἔτι ἥτοι τὴν γινομένην τύπωσιν φαντασίαν λέγουσιν ἢ τὴν γεγονυῖαν ἤδη καὶ οὔσαν. ἀλλ' εἰ μὲν τὴν γινομένην, τὴν αἴσθησιν ἂν λέγοιεν τὴν κατ' ἐνέργειαν φαντασίαν. αὕτη γὰρ ἡ γένεσις τοῦ τύπου, ἀλλὰ γίνονται φαντασίαι καὶ χωρὶς τῆς κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἐνεργείας. εἰ δὲ τὴν γεγονυῖαν καὶ σωζομένην, τὴν μνήμην ἂν λέγοιεν φαντασίαν. ἀλλὰ εἴη ἂν ὥς ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως. ὥς γὰρ ἐπ' ἐκείνης ἐστὶ μὲν τι αἰσθητόν, ἐστὶ δὲ τις καὶ δύναμις αἰσθητικὴ, ἐστὶ καὶ ἐνέργεια τῆς δυνάμεως περὶ τὸ αἰσθητόν, ἦν αἴσθησιν καλοῦμεν (ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς νοήσεως νοητόν μὲν τὸ πρᾶγμα, νοῦς

δὲ ἡ δύναμις, νόησις δὲ ἡ τοῦ νοῦ περὶ τὸ νοητὸν ἐνέργεια), οὕτως δὲ ὑποληπτέον ἔχειν καὶ ἐπὶ τῆς φαντασίας τὸ μὲν τι εἶναι φανταστόν (τοῦτο δ' ἂν εἴη τὸ ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως γινόμενον ἐγκατάλειμμα, ἀνάλογον ὃν τῷ αἰσθητῷ τε καὶ νοητῷ), τὸ δὲ φανταστικόν, ἀνάλογον ὃν καὶ αὐτὸ τῷ αἰσθητικῷ τε καὶ τῷ νῷ, τὸ δὲ φαντασίαν, οὕσαν καὶ αὐτὴν ἀνάλογον τῇ αἰσθήσει καὶ τῇ νοήσει, ἐνέργειαν οὕσαν τῆς φανταστικῆς δυνάμεως περὶ τὰ φανταστά. ὑπόκειται γὰρ τῇ φανταστικῇ δυνάμει τὰ ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως γινόμενα ἐγκαταλείμματα ὡς ὄντα τινὰ αἰσθητὰ ἐντός, ὡς τῇ αἰσθητικῇ τὰ αἰσθητὰ ὄντα ἐκτός.

de An. 69

καλεῖται δὲ τὰ τοιαῦτα ἐγκαταλείμματα κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις, ὅτι τῆς ἐνεργείας τῆς αἰσθητικῆς ταῦτ' ἐστὶν ἔργα. καὶ τὸ κατ' ἐνέργειαν αἰσθῆσθαι ἐστὶ τὸν τύπον τοῦτον σχεῖν ἐν αὐτῷ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐκτός ὄντων· ἡ δὲ φανταστικὴ δυνάμις ἐστὶν ἡ αὐτὴ μὲν κατὰ τὸ ὑποκείμενον τῇ αἰσθητικῇ, τῷ λόγῳ μέντοι διαφέρουσα. αἰσθητικὴ μὲν γάρ ἐστι, καθόσον τῶν αἰσθητῶν κεχωρισμένων τε τοῦ ἔχοντος αὐτὴν καὶ παρόντων ἐστὶν ἀντιληπτικὴ μόνων, φανταστικὴ δέ, καθόσον ὡς ἐκείνη περὶ τὰ αἰσθητὰ ἐκτός ὄντα ἐνεργεῖ, οὕτως αὕτη περὶ τὰ φανταστά ὄντα ἐν τῷ ἔχοντι αὐτὴν σώματι ὥσπερ αἰσθητὰ αὐτῇ, εἰ καὶ μὴ παρείη ἔτι τὰ αἰσθητά. ὅταν μὲν γὰρ παρόντων τῶν αἰσθητῶν ἡ ἐνέργεια αὐτῇ γίνηται, αἴσθησις γίνεται. ἡ γὰρ περὶ τὴν διὰ τοῦ αἰσθητηρίου <κίνησιν> παρόντος τοῦ αἰσθητοῦ ἐν τῷ αἰσθητικῷ γινομένη ἐνέργεια τῆς αἰσθητικῆς ψυχῆς αἴσθησις ἐστὶ. διὸ καὶ ταῦτόν εἶναι δοκεῖ ἢ τε αἴσθησις καὶ ἡ φαντασία. ὅταν δὲ μηκέτι τοῦ αἰσθητοῦ παρόντος ἡ ἐνέργεια τῇ αἰσθητικῇ ψυχῇ περὶ τὸ γενόμενον ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως ἐγκατάλειμμα γίνηται ὡς αἰσθητόν τι, φαντασία τότε. ἡ γὰρ περὶ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐνέργεια, ὅταν μὴ ἀπλῶς ὡς περὶ τοιοῦτον γίνηται, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπ' ἄλλου τινὸς ἐγγενόμενον, τὸ μὲν μνήμη, τὸ δὲ ἀνάμνησις ἐστὶν. ὣν περὶ τῆς διαφορᾶς ἐν ἄλλοις εἴρηται, νῦν δὲ περὶ τῆς φαντασίας λέγωμεν. ἐπεὶ γὰρ ἐνδέχεται τι ὑπ' ἄλλου κεκινημένον αὐτὸ πάλιν ἄλλο κινῆσαι (ἡ γοῦν βακτηρία κινεῖ τὸν λίθον ὑπ' ἄλλου κεκινημένη), καὶ τὸ πρῶτον αἰσθητήριον κινήθην ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν διὰ τῆς περὶ αὐτὰ ἐνεργείας αὐτὸ πάλιν διὰ τῆς ὑπ' ἐκείνων γενομένης ἐν αὐτῷ κινήσεως κινεῖ τὴν φανταστικὴν ψυχὴν ὡς τὰ αἰσθητὰ τὴν αἰσθητικὴν, παραπλησίως δὲ τούτοις καὶ τὰ κατὰ ἀναζωγράφησιν ἐν ἡμῖν γινόμενα καὶ τὰ ἀπὸ μὴ παρόντων κινεῖ. καὶ γὰρ ταῦτα γίνεται τῷ γεγονέναι τινὰ αὐτῶν αἴσθησιν.

de An. 70

ὥστε καὶ ταῦτα ὡς ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως γινόμενα κινεῖ. διὸ καὶ εἴη ἂν τῆς φαντασίας λόγος κίνησις ὑπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως. τὸ γὰρ λέγειν τύπωσιν ἐν ἡγεμονικῷ, ἐν τῷ ἐγκαταλείμματι, οὐκ ἐν τῇ περὶ αὐτὸ ἐνεργείᾳ τὴν φαντασίαν τιθεμένων ἐστίν. ἡ μὲν οὖν περὶ τὸ ἐγκατάλειμμα τὸ ἀπὸ τοῦ καθ' αὐτὸ αἰσθητοῦ σωζόμενον γινομένη ἐνέργειά τε καὶ φαντασία ὁμοίως τὸ ἀληθές τε καὶ τὸ ψεῦδος ἔξει τῇ αἰσθήσει ἐφ' ἣ γίνεται. διὸ αἱ πλεῖσται τῶν τοιούτων καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα φαντασιῶν ἀληθεῖς, αἱ δὲ περὶ τὰ ἐγκαταλείμματα ἀπὸ τῶν κοινῶν τε αἰσθητῶν καὶ κατὰ συμβεβηκὸς πολὺ τὸ ψεῦδος ἔχουσιν τῷ καὶ τὰς αἰσθήσεις διαψεύδεσθαι περὶ τὰ τοιαῦτα, ἐφ' αἷς αἱ γινόμεναι φαντασίαι εἰκότως καὶ αὐταὶ τὸ ψεῦδος ἔχουσι πολὺ. αἱ δὲ γινόμεναι μὲν ἀπὸ τῶν ἐγκαταλειμμάτων, μὴ πάντῃ δὲ σωζομένων, ἀλλὰ τῆς φαντασίας προσανατυπούσης αὐτά, πολὺ τὸ ψεῦδος ἔχουσιν. καὶ γὰρ ἐν τοῖς καθ' αὐτά αἰσθητοῖς γίνονται ψευδεῖς αἱ γινόμεναι τοῦτον τὸν τρόπον τῷ τὴν φανταστικὴν δυνάμιν κινεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἐγκαταλειμμάτων καὶ ὡς ἀπὸ παρόντων τῶν οὐ παρόντων καὶ οὐχ ὡς ἀπὸ τοιούτων ὅποιά ἐστίν, οἷα εἰσιν αἱ τε τῶν κοιμωμένων καὶ ὅσαι γίνονται, ὡς εἶπον, κατὰ ἀναζωγράφησιν τινὰ ἐν αὐτοῖς. τοιαῦται καὶ αἱ τῶν παρακοπτόντων. ἀρχὴ μὲν γὰρ καὶ ταύταις ἀπὸ τινος ἐγκαταλείμματος ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως γενομένου· τῆς δὲ περὶ τὴν ἐνέργειαν τὴν περὶ αὐτὸ γινομένης διαμαρτίας αἰτία ἢ παρὰ τὸ σχῆμα ἢ παρὰ τὸ μέγεθος ἢ παρὰ τὸ χρῶμα ἢ τινὰ ἄλλην ποιότητα, ἢ τὴν κίνησιν ἢ τὸν τόπον,

ἢ τὸ πλῆθος, ἢ τὴν σύνθεσιν. ἀληθὴς μὲν οὖν φαντασία ἢ περὶ τοιοῦτον ἐγκατάλειμμα ἐνεργοῦσα, ὃ ἀπὸ ὄντος τε γέγονεν καὶ ὅποιον ἐκεῖνο καὶ ὡς ἔχει γινομένη περὶ αὐτό, ψευδὴς δὲ ἢ τε περὶ τὰ ἀπὸ μὴ ὄντος, ὅποια κατὰ τοὺς ὕπνους αἰ γινόμεναι ὡς ἀπὸ παρόντων τῶν αἰσθητῶν τῶν οὐ παρόντων, ἀλλὰ καὶ αἰ ἀπὸ παρόντων μὲν, μὴ οἷα δέ ἐστι.

de An. 71

ψευδὴς γὰρ φαντασία, ἥ οὐ συμφωνεῖ τὸ φαινόμενον, ὡς καὶ δόξα, ἥ ἀντιμαρτυρεῖ τὸ οὐ ἢ δόξα. καὶ ἔστιν ἢ τε ἀληθὴς καὶ ἡ ψευδὴς φαντασία κατὰ τὴν πρὸς τὸ οὐ εἰσι σχέσιν. τῶν δὲ φαντασιῶν αἰ μὲν εἰσιν ἀμυδραί, αἰ δὲ σφοδραί, ὥσπερ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων. ἀμυδραὶ μὲν αἰ ἐπιπόλαιοι καὶ μηδὲν ἔχουσαι καταληπτικόν, μηδὲ τρανῶς τὰς διαφορὰς τοῦ φανταστοῦ μηνύουσαι, σφοδραὶ δὲ αἰ ἐναντίως ἔχουσαι. γίνονται δὲ τοιαῦται ὁμοίως καὶ ἀληθεῖς καὶ ψευδεῖς, οὔτε γὰρ τῆς ἀληθοῦς ἴδιον τὸ σφοδρόν, οὔτε τῆς ψευδοῦς τὸ ἀμυδρόν, ἀλλὰ ἐναλλάττουσιν αὐτῶν αἰ διαφοραί. τὰς δὲ ἀληθεῖς τῶν φαντασιῶν καὶ σφοδρὰς εἰώθαμεν λέγειν καὶ καταληπτικὰς τῷ κατάληψιν εἶναι τὴν ταῖς τοιαύταις φαντασίαις συγκατάθεσιν, ἀκατάληπτον δὲ φαντασίαν καλοῦμεν τὴν τε ψευδὴ καὶ τῶν ἀληθῶν τὰς ἀμυδράς. ἐναργὴς δὲ φαντασία λέγεται ποτὲ μὲν ἢ τε ἀληθὴς καὶ σφοδρά (τουτέστιν ἢ καταληπτική), ποτὲ δὲ ἢ σφοδρὰ μόνον ἢ τῇ ἀμυδρᾷ ἀντιτιθεμένη. ἔπεται δὲ τῇ σφοδρᾷ φαντασίᾳ συγκατάθεσις, εἰ μὴ εἴη δι' ἄλλων τινῶν πεφωραμένη ψευδὴς οὖσα, ὡς ἐπὶ τῆς φαντασίας τῆς τοῦ μὴ κινεῖσθαι τοὺς ἀστέρας πάσχομεν, καὶ ἐπὶ τῶν γραφῶν κατὰ τὰς εἰσοχὰς τε καὶ ἐξοχὰς, καὶ ἐπὶ τῶν ἐμφαινομένων τοῖς κατόπτροις. οὐ γὰρ διότι μὴ εἰσι σφοδραὶ ἀπιστοῦμεν αὐταῖς, ἀλλ' ὅτι διαβέβληται δι' ἄλλων· καὶ γὰρ ἀληθέσι τισὶ καὶ σφοδραῖς πολλάκις ἀπιστοῦμεν, ἂν ὦμεν προδιαβεβλημένοι. τῇ δὲ τῆς φαντασίας συγκαταθέσει ἔπεται ἐνέργεια πρακτική. διὸ τὰ τε ἄλογα ζῶα κατὰ τὰς φαντασίας, ἃ ποιεῖ, ποιεῖ καὶ ταῖς ἐπὶ ταύταις συγκαταθέσεσιν τῷ μὴ ἔχειν λόγον. καὶ οἱ ἄνθρωποι δὲ ταῖς φαντασίαις ἔπονται πολλάκις διὰ τὸ ἐπικεκαλύφθαι τὸν νοῦν αὐτῶν ἢ ὑπὸ πάθους τινὸς ἢ ὑπὸ νόσου ἢ ὑπὸ ὕπνου· ἔχει γὰρ τὸ ζῶον παρὰ τῆς φύσεως τὴν ψυχὴν τὴν φανταστικὴν, ὥσπερ οὖν καὶ τὴν αἰσθητικὴν, ὑποβάθραν καὶ ἀρχὴν πρὸς τὴν ἐπίκρισιν τε καὶ γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν μὲν αἴρεσιν, τῶν δὲ φυγὴν.

de An. 72

ὡς γὰρ ἡ δόξα ἄλλου τινὸς χάριν ἐστίν (τοῦ γὰρ ὧδε ἢ ὧδε δοξάσαντος ἢ συνθέσθαι τῷ δοξαζομένῳ ἢ ἀποστραφῆναι αὐτό), οὕτως δὲ καὶ ἡ αἴσθησις τε καὶ ἡ ἐπ' αὐτῇ φαντασία. κρίσεως γὰρ καὶ αἰρέσεως ἢ φυγῆς αὐτῶν ταῦτα ἀρχαί. χρή δὲ τοῦ τύπου κοινότερον ἐπὶ τῆς φαντασίας ἀκούειν. κυρίως μὲν γὰρ τύπος τὸ κατ' εἰσοχὴν τε καὶ ἐξοχὴν, ἢ τὸ τοῦ τυποῦντος ἐν τῷ τυπουμένῳ σχῆμα γινόμενον, ὡς ὁρῶμεν τὰ ἐπὶ τῶν σφραγίδων ἔχοντα. οὐχ οὕτως δὲ τὰ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐγκαταλείμματα ἐν ἡμῖν γίνεται. οὐδὲ γὰρ τὴν ἀρχὴν κατὰ σχῆμα τι ἢ τῶν αἰσθητῶν ἀντίληψις. ποῖον γὰρ σχῆμα τὸ λευκὸν ἢ ὅλως τὸ χρῶμα; ἢ ποῖον σχῆμα ἡ ὁσμή; ἀλλὰ δι' ἀπορίαν κυρίου τινὸς ὀνόματος τὸ ἵχνος καὶ ἐγκατάλειμμα τὸ ὑπομένον ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐν ἡμῖν τύπον καλοῦμεν μεταφέροντες τοῦνομα. ἔπεται μὲν οὖν τῇ φαντασίᾳ συγκατάθεσις, οὐ μὴν πάση, ὥσπερ οὖν καὶ τῇ συγκαταθέσει ὁρμή, οὐδὲ ταύτη δὲ πάση. ἀλλ' οὐδὲ τῇ ὁρμῇ ἐξ ἀνάγκης πρᾶξις. καὶ ἔστιν ἐφεξῆς ταῦτα ἐν τῷ ζῳῳ τὴν τάξιν ἔχοντα· αἴσθησις φαντασία συγκατάθεσις ὁρμὴ πρᾶξις. ἀλλ' οὔτε πάση αἰσθήσει δοκεῖ φαντασία ἔπεσθαι, εἰ δοθείη τὸ μὴ πάντα τὰ ζῶα φαντασίας μετέχειν, οὔτε πάση φαντασίᾳ συγκατάθεσις (οὐ γὰρ τῷ τὸν ἥλιον ποδιαῖον εἶναι συγκατατιθέμεθα καίτοι ταύτην φαντασίαν περὶ αὐτοῦ λαμβάνοντες· ὁμοίως οὐδ' ἄλλω τινὶ τῶν ἀδήλων), οὔτε πάση συγκαταθέσει ὁρμὴ· οὐ γὰρ ὁ συγκαταθέμενός τινι ὡς λευκῷ ἤδη καὶ ὁρμᾷ ἐπ' αὐτό, ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ ταῖς τῶν μαθηματικῶν συγκαταθέσεσιν. ἢ γὰρ συγκατάθεσις τῷ τὴν διάμετρον ἀσύμμετρον εἶναι τῇ πλευρᾷ οὐκ ἔστιν ὁρμῆς κινητική. ἢ αἰ μὲν τοιαῦται συγκαταθέσεις οὐκ ἐπὶ φαντασίαις· οὐ γὰρ καὶ αἰ ἐπιστῆμαι φαντασίαι, ἀλλὰ τῷ Σωκράτῃ εἶναι τὸν προσιόντα συγκαταθέμενος οὐκ δήπου καὶ ὁρμῶμεν ἐπὶ τι πάντως. ἢ γὰρ ἐπὶ τισὶ συγκατάθεσις οὐ παροῦσιν ὡς αἰρετοῖς ὁρμῇ, τὸ δ' αὐτὸ καὶ ὄρεξις.

ἔστι δὲ ἐφ' ὧν καὶ ὀρμήσαντες οὐκ ἐπράξαμεν, μηκέτι τῆς βουλήσεως συνδραμούσης. τὸ δὲ ὄνομα τῇ φαντασίᾳ ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως, ἀφ' ἧς καὶ τὸ εἶναι. ἐπεὶ γὰρ κυριωτάτη τῶν αἰσθήσεων ἡ ὄψις εἶναι δοκεῖ, ταύτης δὲ ἡ ἐνέργεια διὰ φωτός (ἄνευ γὰρ φωτὸς ἀδύνατον τὴν κατ' ἐνέργειαν ὄψιν γενέσθαι), ἀπὸ τοῦ τῇ κυριωτάτη τῶν αἰσθήσεων αἰτίου τῆς ἐνεργείας, ὅπερ ἔστι τὸ φῶς, ἀπὸ τούτου τῇ φαντασίᾳ τοῦνομα. ἔστι δὲ ἡ συγκατάθεσις ἡ μὲν ἐπὶ τοῖς ἀπλοῖς καὶ ἐν τῷ εἶναί τι ἢ μὴ εἶναι γινομένη οὐκ ἐφ' ἡμῖν (ἔπεται γὰρ τῇ τε αἰσθήσει καὶ τῇ φαντασίᾳ ἢ τοιάδε συγκατάθεσις), ἡ δὲ ἐπὶ τοῖς πρακτέοις ἢ μὴ πρακτέοις γινομένη, ὧν συγκαταθέσεων ὁ λόγος αἴτιος, ἐφ' ἡμῖν. τὸ γὰρ διὰ τοῦ βουλευσασθαι προκρίναι τι καὶ τούτῳ συγκαταθέσθαι ἐφ' ἡμῖν. ἥτις συγκατάθεσις οὐκέτ' ἂν ἐπὶ φαντασίᾳ γίνεσθαι λέγοιτο. Αἱ μὲν οὖν κριτικάι δυνάμεις τῆς ἀλόγου ψυχῆς τίνες εἰσὶν εἴρηται (τοιαῦται γὰρ ἢ τε αἰσθητικὴ καὶ ἡ φανταστική· ἡ γὰρ λογικὴ τε καὶ διανοητικὴ δυνάμεις, οὓσα καὶ αὕτη κριτικὴ, ἰδίος ἐστὶν ἀνθρώπου· διὸ περὶ μὲν ταύτης ὕστερον ἐροῦμεν), ἀκόλουθον δὲ ἐστὶ τοῖς προειρημένοις περὶ τῆς ὀρμητικῆς εἰπεῖν. αὕτη γὰρ τοῖς ζῳοῖς ἀρχὴ καὶ αἰτία πράξεώς τε καὶ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως, ὅσα γε αὐτῶν τοῦτον κινεῖται τὸν τρόπον, καὶ ἔχει τὴν τάξιν μετὰ τὴν φανταστικὴν. δοκεῖ γὰρ ἔπεσθαι μετὰ τὴν ἐπὶ ταῖς φαντασίαις συγκατάθεσιν ὀρμὴ ὥσπερ οὓσα τέλος αὐτῆς, οὐκέτ' οὓσα κριτικὴ, ἀλλὰ τοῦ ἐτέρου μέρους τῆς ψυχῆς, τοῦ πρακτικοῦ. κριτικῶ γὰρ καὶ πρακτικῶ ἡ τῶν ζῳῶν ψυχὴ διήρηται, τοῦ οὕτως κριτικοῦ τε καὶ γνωστικοῦ τὴν ἀναφορὰν ὡς ἐπὶ τέλος τὴν πράξιν ἔχοντος, καὶ ἔστιν ἐκότερον αὐτῶν ἀρχὴ τοῦ ἐτέρου, ἀλλὰ τὸ μὲν αἰσθητικὸν τοῦ πρακτικοῦ ὡς ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, τὸ δὲ πρακτικὸν τοῦ αἰσθητικοῦ ὡς οὗ ἕνεκα καὶ τέλος. τὸ δ' ὀρμητικὸν συνέζευκται τῷ ὀρεκτικῷ· αὕτη γὰρ ἡ δυνάμεις τῆς κατὰ τόπον ἐξ αὐτῶν κινήσεως τοῖς ζῳοῖς ἀρχὴ τε καὶ αἰτία. ἡ γὰρ ὀρεγόμενά τινος ἐπὶ τὸ λαβεῖν αὐτὸ ὀρμᾶ τε καὶ κινεῖται, ἢ ἀποστρεφόμενα ἐπὶ τὸ ἐκκλῖναι τε καὶ φυγεῖν.

ὀρμὴ γάρ τις καὶ ἡ ὄρεξις. ἔστι δὲ τῆς ὀρέξεως τὸ μὲν ἐπιθυμία, τὸ δὲ θυμός, τὸ δὲ βούλησις. ἡ μὲν γὰρ τῶν ἡδέων ὄρεξις ἐπιθυμία, ἥτις ἐν πᾶσιν ἐστὶ τοῖς μετέχουσιν αἰσθήσεως, ἡ δὲ τοῦ τιμωρήσασθαι τινα ὡς ὀλιγωροῦντα ὄρεξις θυμὸς καλεῖται, οὐκέθ' ἡ ὄρεξις ἡ τοιαύτη ἐν πᾶσιν τοῖς ἔχουσιν αἴσθησιν. οὐ γὰρ καὶ ἐν σκώληξιν τε καὶ ὀστρέοις, ἀλλ' ἐν τελειότεροις ἤδη. ἡ δὲ γε τῶν ἀγαθῶν ὄρεξις γινομένη μετὰ κρίσεώς τε καὶ βουλῆς βούλησις καλεῖται, ἥτις ἐν ἀνθρώποις γίνεται μόνοις. ἡ γὰρ βούλησις ὄρεξις λογικὴ. λογικὴ δὲ οὐχ ὡς τῆς λογικῆς οὓσα ψυχῆς ἐνέργεια, ἀλλ' ὡς ἐπὶ ταῖς ἐκείνης ἐνεργείαις γινομένη. τὸ γὰρ ὀρεκτικὸν τῷ ὑποτάσσεσθαι τῷ λόγῳ δύνασθαι καὶ πείθεσθαι, ὅταν ὀρέγηται τῶν ὑπὸ τοῦ λόγου κριθέντων, ἡ τοιάδε ὄρεξις αὐτοῦ βούλησις καλεῖται. ἡ γὰρ βούλησις μετὰ βουλῆς, ἡ δὲ βούλη καὶ τὸ βουλευέσθαι τοῦ λόγον ἔχοντος. ὅτι δὲ ἐτέρα δυνάμεις ψυχῆς ἡ ὀρμητικὴ, ἀλλὰ καὶ ὅτι αἱ προειρημέναι οὐ μόνον τῆς ὀρεκτικῆς, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλων διαφέρουσιν, ἐκ τῶνδε ἂν τις γνωρίσαι. τοῦ μὲν γὰρ φυτικοῦ τὸ αἰσθητικὸν χωρίζεται τῷ τε τὸ μὲν ὑπάρχειν ἐν τοῖς φυτοῖς αὐτῶν, τὸ δὲ μὴ. εἰ γὰρ ἦν τὰ αὐτά, ἐν ᾧ τὸ ἕτερόν ἐστιν αὐτῶν, ἐν τούτῳ ἂν ἦν καὶ θάτερον. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ζῳῶν τὸ μὲν θρεπτικὸν ἀπὸ τῆς πρώτης συστάσεως αὐτοῖς ἐνυπάρχει (τρέφεται γὰρ εὐθὺς γινόμενον ἔτι τὸ ζῶον, καὶ κατὰ γαστρὸς ὃν ζῇ κατὰ μόνην τήνδε τὴν δυνάμιν ἐνεργοῦν), ἡ δὲ αἰσθητικὴ ψυχὴ ἐγγίνεται αὐτοῖς ὕστερον ἀποτεχθεῖσιν. αἱ γὰρ συστολαὶ τε καὶ αἱ ἐκτάσεις μερῶν τινῶν, ἃς ποιεῖται κατὰ γαστρὸς ὃν, οὐ γίνονται κατ' οἰκείαν αἴσθησιν αὐτῷ, ἀλλ' ὡς ἐμψύχου μέρος κατὰ ταῦτα κινεῖται. ἔτι τῇ μὲν θρεπτικῇ δυνάμει ἀεὶ ἐνεργοῦμεν (διὰ παντὸς γὰρ τρεφόμεθα καὶ μάλιστα δοκεῖ κοιμωμένων ἢ κατὰ τὴν δυνάμιν ταύτην ἐνέργεια γίνεσθαι), οὐκ ἀεὶ δὲ τῇ αἰσθητικῇ. ὁ γοῦν ὕπνος ἐν τῇ τῶν αἰσθήσεων ἐστὶν ἀργία τε καὶ ἡσυχία· διὸ καὶ ἡ μὲν τῶν αἰσθήσεων ἀνενεργησία ὕπνος, ἡ δὲ τῆς θρεπτικῆς δυνάμεως θάνατος. καὶ τὸ μὲν θρεπτικὸν ποιητικόν ἐστὶ, τὸ δὲ αἰσθητικὸν κριτικόν τε καὶ

γνωστικόν. ἔτι τοῦ μὲν θρεπτικοῦ πάντα τὰ μόρια τῶν ζώων μετέχει, εἴ γε πάντα τρέφεται, οὐ πάντα δὲ τοῦ αἰσθητικοῦ, εἴ γε ἀναίσθητοι τρίχες τε καὶ ὀστέα καὶ ὄνυχες.

de An.75

αὐταὶ μὲν οὖν αἱ δυνάμεις οὐ μόνον κατὰ τὸν λόγον διαφέρουσιν ἀλλήλων, ἀλλ' ἡδὴ χωρίζεσθαι δύνανται καὶ κατὰ τὸ ὑποκείμενον καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν. κατὰ μὲν γὰρ τὸν λόγον ἡ ἐτερότης αὐτῶν, ὅτι μὴ ταῦτόν τὸ θρεπτικῷ εἶναι καὶ τὸ αἰσθητικῷ (ἄλλος γὰρ ὁ ἐκατέρου λόγος καθὼς ἐστὶ τοιαῦτα), κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν, ὅτι μή, ὅτε τὸ θρεπτικὸν ἐνεργεῖ, τότε πάντως καὶ τὸ αἰσθητικόν (τὸ μὲν γὰρ ἀεὶ, τὸ δὲ αἰσθητικὸν ἀνενέργητον κοιμωμένων), κατὰ δὲ τὸ ὑποκείμενον, ὅτι τὸ μὲν θρεπτικὸν ἐν ἅπαντι μορίῳ, τὸ δὲ αἰσθητικὸν οὐ. καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς τὸ μὲν θρεπτικόν ἐστὶ, τὸ δὲ αἰσθητικὸν οὐκέτι. τὸ δὲ ὀρμητικόν τε καὶ ὀρεκτικὸν τοῦ μὲν θρεπτικοῦ διοίσει σχεδὸν τοῖς αὐτοῖς, οἷς καὶ τὸ αἰσθητικόν. μόνῳ γὰρ παραλλάξει τῷ τὸ μὲν αἰσθητικὸν διαφέρειν τοῦ θρεπτικοῦ τῷ αὐτὸ μὲν κριτικὸν εἶναι, ἐκεῖνο δὲ ποιητικόν. οὐκ ἔστι γὰρ καὶ τὸ ὀρεκτικὸν ὁμοίως τῷ αἰσθητικῷ κριτικόν· ποιητικὸν γὰρ καὶ αὐτὸ καὶ πρακτικόν, εἴ γε αὐτὸ τῆς τοῦ ζώου κινήσεως αἴτιον. τοῦ δὲ αἰσθητικοῦ τὸ ὀρεκτικὸν ἕτερον τῇ τε τάξει καὶ τῷ χρόνῳ τῶν ἐνεργειῶν. πρῶτα γὰρ αἱ κατὰ τὴν αἴσθησιν τε καὶ τὴν ἐπομένην αὐτῇ φαντασίαν ἐνέργειαι τῶν κατὰ τὴν ὄρεξιν. ἐπ' ἐκείναις γὰρ καὶ μετ' ἐκείνας αἶδε. τέλος γὰρ ἡ ὄρεξις τινων αἰσθητικῶν ἐνεργειῶν. καὶ πάντως μὲν πρὸ τῆς ὀρέξεως αἴσθησις, οὐ πάντως δὲ μετὰ τὴν αἴσθησιν ὄρεξις. εἰ δὲ τοῦτο, οὐχ ὅτε ἡ ἑτέρα αὐτῶν ἐστίν, πάντως ἐστὶ καὶ ἡ ἑτέρα. ἔτι, ὥς ἡδὴ προεῖρηται, ἡ μὲν αἴσθησις γνώσεως καὶ κρίσεως αἰτία τοῖς ζώοις, ἡ δὲ ὁρμή τε καὶ ὄρεξις πράξεως. καὶ ἡ μὲν αἴσθησις ἐν τῷ πάσχειν, ἡ δὲ ὁρμή τε καὶ ὄρεξις δραστικά μᾶλλον καὶ ποιητικά. ἔχουσιν δὲ οὕτως αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις πρὸς ἀλλήλας, ἐν οἷς εἰσὶν πᾶσαι, ὥς τὰς πρώτας τῶν ὑστέρων εἶναι χάριν καὶ πρὸς ταύτας συντελεῖν τι, ἀνάλογον ἔχουσαι τοῖς μέρεσιν τοῦ ἐμψύχου σώματος. ὥς γὰρ ἐν ἐκείνῳ ἄλλο ἄλλου χάριν γέγονέ τε καὶ ἔστι (ἀλλὰ καὶ τὰ πλεῖστα μέρη τοῦ σώματος τῶν κατὰ ψυχὴν ἐνεργειῶν, εἴ γε ὀργανικὸν τὸ ἔμψυχον σῶμα, πᾶν δὲ ὄργανον ἐκείνου χάριν ᾧ ὑπηρετεῖται), οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τὰ πρῶτα τῶν δευτέρων χάριν ἐστίν. ἡ μὲν γὰρ φυτικὴ ψυχὴ ἐστὶν ἐν τοῖς ζώοις σωτηρίας τε καὶ τοῦ εἶναι χάριν, ὣν χωρὶς οὐδ' ἂν τὸ αἰσθητικὸν ἦν.

de An.76

τὸ δὲ αἰσθητικὸν καὶ οὕτως κριτικὸν τοῦ πρακτικοῦ τε καὶ ὀρμητικοῦ χάριν, ὥς προεῖρηται. ἀλλὰ καὶ τὸ πρακτικόν τε καὶ ὀρμητικὸν πάλιν τοῦ κριτικοῦ χάριν. οὐ μὴν τοῦ αἰσθητικοῦ κριτικοῦ, ἀλλὰ τοῦ νοῦ τε καὶ τῆς κατὰ τοῦτον ἐνεργείας, ἐν οἷς τῶν ζώων καὶ ἡδε ἡ δυνάμις ἐστίν, ὥς ἐν τοῖς περὶ τούτων λεγομένοις δείκνυται. καὶ αἱ τοῦ ὀρμητικοῦ δὲ καὶ ὀρεκτικοῦ δυνάμεις, ὅτι πλείους τέ εἰσιν καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων καὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῷ περὶ ᾧ τε καὶ ὣν ἐστίν, εἴρηται. προεῖρηται δέ, ὅτι καὶ τῶν γνωστικῶν τε καὶ κριτικῶν δυνάμεων ἐστὶ διαφορά. ἡ μὲν γὰρ τίς ἐστι δυνάμις ὑπηρετικὴ κριτικὴ (τοιαύτη γὰρ ἡ τε αἴσθησις καὶ φαντασία), τὸ δέ τι τῆς ψυχῆς ἡγεμονικόν ἐστὶ κριτικόν (τοιοῦτον γὰρ τὸ λογιστικόν), ὃ διανοητικόν τέ ἐστὶ καὶ νοητικόν. τὸ γὰρ αἰσθητικὸν ἐπὶ τὸ διανοητικὸν ἔχει τὴν ἀναφοράν, ἐν οἷς ἐστὶν ἄμφω, ὅπως γὰρ εἰσαγγέλλῃ καὶ μηνύῃ τὰς τῶν αἰσθητῶν αὐτῷ διαφοράς. ὥς δὲ ἐν τῷ κριτικῷ τὸ μὲν ἐστὶν ἡγεμονικόν, τὸ δὲ ὑπηρετικόν, οὕτως ἐστὶ καὶ ἐν τῷ πρακτικῷ τὸ μὲν ἡγεμονικόν, ὃ ὀρμητικόν τε καὶ ὀρεκτικὸν καλοῦμεν, τὸ δέ τί ἐστὶν ἐν τοῖς νεύροις. δυνάμις γὰρ ἐστὶ καὶ ἐν τούτοις, καθ' ἣν ὑπηρετεῖται τὸ σῶμα ταῖς καθ' ὁρμὴν ἐνεργείαις. ἐπεὶ γὰρ τὰ κατ' ὄρεξιν πραττόμενα πάθους τινὸς ἐγγενομένου πράττεται, ὣν παθῶν τὰ μὲν ἀνίσιν τε τὸ σῶμα καὶ αὔξησιν αὐτοῖς ἐμποιεῖ διὰ θερμότητα εὐκρατον, τὰ δὲ καταψύχει τε καὶ συστέλλει (αἱ γὰρ φαντασῖαι καὶ αἰσθήσεις καὶ ἔννοιαι τῶν πραγμάτων κατὰ ὁμοιώσιν τινα αὐτῶν γινόμεναι ὥς ἐπὶ παροῦσιν ἐκείνοις ἢ ἀνιᾶσιν τὸ σῶμα ἢ συστέλλεσθαι τε καὶ φρίττειν ποιοῦσιν), ὣν γινομένων συστολῶν τε καὶ ἐκτάσεων περὶ τὸ σύμφυτον πνεῦμα καὶ ἀπὸ τούτου διαδιδομένων ἐπὶ τὰ νεῦρα,

κινεῖσθαι ταῦτα δύναται τὰς καθ' ὁρμὴν ἐνεργείας τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως παρὰ τῆς ὁρέξεως λαμβάνοντα.

de An.77

μικρὰ γὰρ μεταβολὴ περὶ τὴν ἀρχὴν γενομένη μεγάλων καὶ πολλῶν διαφορῶν αἰτία γίγνεται. τοῦ γοῦν οἶακος ἀκαριαῖον μεθισταμένου πολλὴ ἢ τῆς πρώρας γίνεται μετάστασις, καὶ περὶ τὴν καρδίαν ἤδη καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῇ, ὅταν ἀλλοιώσῃς τις γένηται διὰ αἰσθήσεις τινῶν ἢ νοήσεις, αἷς ἔπεται κινήσεις τις καὶ πάθος, εἰ καὶ ἐν ἀναισθήτῳ μορίῳ γένοιτο ἐν αὐτῇ ἢ τοιαύτη τροπὴ, τῷ ἀρχὴν τοῦ ζώου τὴν καρδίαν εἶναι πολλὴν ποιεῖ τοῦ σώματος παντὸς διαφορὰν ἐρυθίμασιν, ὡχρότησιν, θερμότησιν, ψύξεσιν, φρίκαις τε καὶ τρόμοις. ἀρχὴ μὲν οὖν τῆς κινήσεως τὸ ἐν τῷ πρακτῷ διωκτὸν τε καὶ φευκτὸν. ἔστι γὰρ ὁρμὴ κίνησις ἐμψύχου γινομένη κατὰ φαντασίαν διωκτοῦ τινος ἢ φευκτοῦ. ἐξ ἀνάγκης δὲ ἀκολουθεῖ τῇ νοήσει καὶ τῇ φαντασίᾳ αὐτῶν θερμότης καὶ ψύξις. ἔστι γὰρ τὰ λυπηρὰ καὶ ἡδέα πάντα σχεδὸν μετὰ ψύξεώς τινος καὶ θερμότητος. ὧν γινομένων περὶ ἡμᾶς ὁρῶμεν ποτὲ μὲν μόρια τινὰ κινούμενα ἐν ἡμῖν, ὡς ἐν τοῖς ὀνειρωγμοῖς, ὅτε δὲ καὶ ὅλον τὸ σῶμα. ἃ πάθη γινόμενα καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τῶν ὀργανικῶν μορίων πρὸς τὰς ἐνεργείας αὐτὰ καὶ τὰς ὑπηρεσίας ἄγει τῇ ὀρμητικῇ δυνάμει, ἅφ' ἧς καὶ τὴν ἀρχὴν ἐγγίνεται. πᾶσαι γὰρ αἱ τοιαῦται πράξεις ἐνεργοῦνται διὰ τῆς τῶν σωματικῶν μορίων ἐνεργείας.

de An.78

καὶ τίνα μὲν τὰ μόρια τῆς κοινῆς τῶν ζώων ψυχῆς, καὶ τίνες αὐτῶν αἱ πρὸς ἀλλήλας διαφοραί, γινώριμον ἐκ τῶν εἰρημένων. εἰσὶ δὲ καὶ αἱ οἰκεῖαι ἐκάστου τούτων ἐνέργειαι αἶδε. τὸ μὲν ζῆν ἐνέργεια τοῦ θρεπτικοῦ, κοινὸν δὲ ζῶου καὶ φυτοῦ. ζωὴ δὲ ἐστίν, ὡς ἐρρήθη, ἡ δι' αὐτοῦ τροφὴ τε καὶ αὔξησις. τὸ δὲ αἰσθάνεσθαι, ὅπερ ἴδιόν ἐστι τοῦ ζώου μετὰ τὸ ζῆν ὄν, τῆς αἰσθητικῆς ἐστὶ ψυχῆς ἐνέργεια, γινομένη διὰ τῆς τῶν εἰδῶν τῶν αἰσθητῶν διὰ τῶν αἰσθητηρίων λήψεως χωρὶς ὕλης, ἧς τὸ μὲν ὁρᾶν τῆς ὁράσεως, τὸ δὲ ἀκούειν τῆς ἀκοῆς καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως, αὐτὸ δὲ τὸ αἰσθάνεσθαι τῆς κοινῆς αἰσθήσεως. ὡς δὲ ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως τὰ μὲν καθέκαστα αἰσθητὰ διὰ τῶν καθέκαστα αἰσθητηρίων κρίνομεν, καθόλου δὲ τὰ αἰσθητὰ τῇ κοινῇ αἰσθήσει, ὡς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ μὲν γινομένης πάσης αἰσθήσεως, κατ' ἄλλο μέντοι καὶ ἄλλο, οὕτως πάλιν, ἐπεὶ κρίσις μὲν τις καὶ ἡ αἴσθησις, εἰσὶν δὲ καὶ ἄλλαι κρίσεις, ὡς τὸ φαντασιοῦσθαι, συγκατατίθεσθαι, ἀντιλαμβάνεσθαι, ὑπολαμβάνειν, δοξάζειν, ἐπίστασθαι, λογίζεσθαι, διανοεῖσθαι, νοεῖν, ὑποληπτέον πάσας μὲν τὰς κρίσεις ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τινος καὶ κοινοῦ γίνεσθαι (τοῦ γὰρ κριτικοῦ), ἐκάστην δὲ κρίσιν κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην ὑπ' αὐτοῦ γίνεσθαι δύναμιν, ὡς εἶχεν καὶ ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως. τοῦ γὰρ κριτικοῦ τό τε φαντασιοῦσθαι καὶ τὸ συγκατατίθεσθαι καὶ τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ τὸ ὑπολαμβάνειν καὶ τὸ δοξάζειν καὶ τὸ καταλαμβάνειν, ὧν τὰς διαφορὰς κρίνομεν τῷ κοινῷ κριτικῷ. ὡς δὲ ἐστὶ τι κοινὸν κριτικόν, οὕτως πάλιν ἐστὶ καὶ κοινὸν ὀρμητικόν τε καὶ ὀρεκτικόν. ἡ γὰρ ὄρεξις ὁρμὴ ἐπὶ τι, ἧς τὸ μὲν ἐπιθυμία, τὸ δὲ θυμός, τὸ δὲ βούλησις. κινεῖ δὲ ἡ ὀρμητικὴ τε καὶ ὀρεκτικὴ ψυχὴ τὸ ζῶον οὐκ αὐτὴ κινουμένη, ὡς προεῖρηται. ἀκίνητος γὰρ καθ' αὐτὴν πᾶσα ἐντελέχεια. καὶ ἡ ψυχὴ δὲ ἐδείχθη οὔσα ἐντελέχεια. διὸ οὐδὲ κυρίως λέγεται κινεῖσθαι τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ψυχῆς. τοῦτο γὰρ λέγεται, ἐφ' ὧν κεχώρισται τό τε κινεῖν καὶ τὸ κινούμενον, ὡς οἱ βοῦς οἱ κινεῖντες τὴν ἄμαξαν, ἀλλ' ἐπεὶ κοινότερον λέγεται ὑπὸ τινος κινεῖσθαι καὶ τὸ κατ' αὐτὸ κινούμενον (οὕτως γὰρ ὁ τεχνίτης ὑπὸ τῆς τέχνης, ὅτι κατ' αὐτήν, καὶ οὕτως ὑπὸ τῆς κουφότητος τὸ πῦρ), οὕτως λέγεται καὶ τὸ ζῶον ὑπὸ τῆς ψυχῆς κινεῖσθαι, ὅτι κατὰ ταύτην.

de An.79

κατὰ γὰρ τὸ ἔμψυχον εἶναι ἢ τοιάδε αὐτῷ κινήσις γίνεται, οὐ κατὰ τὸ βαρὺ ἢ κοῦφον ἢ λευκὸν ἢ μέλαν ἢ θερμὸν ἢ ψυχρόν. οὐ γὰρ πάντα τὰ κινεῖν λεγόμενα ὁμοίως κινεῖ. τὰ μὲν γὰρ οὕτως κινεῖ ὡς λέγομεν τὸ ὀρεκτὸν τε καὶ ἐφετὸν κινεῖν· κινεῖ γὰρ πᾶν τὸ ἐρώμενον τὸν ἐραστὴν τῇ ἐφέσει αὐτοῦ ἐκτός τε ὃν αὐτοῦ καὶ μὴ κινούμενον. διὸ οὐδὲν ὑπὸ τοῦ οὕτως κινητικοῦ τῶν ἀψύχων κινεῖται. ἡ δὲ ψυχὴ κινεῖ τὸ ζῶον τῷ κατὰ τὴν ὄρεξιν τε καὶ ὁρμὴν τὴν διὰ ταύτην

οὐσαν ἐν αὐτῷ διὰ τι ὧν ἥσθετο ἢ ἐνόησεν κινεῖσθαι αὐτὸ ἢ λήψεως χάριν ἢ φυγῆς. τὰ δέ γε ἄψυχα κινεῖ ἐμπεσόντα τούτοις, ἃ κινεῖ, καὶ βία κεχωρισμένοις οὖσιν αὐτῶν. ἡ μὲν οὖν τοιαύτη κίνησις ὑπὸ κινουμένων καὶ αὐτῶν τῶν κινούντων γίνεται. αἱ δὲ πρὸ ταύτης εἰρημέναι οὐ τοῦτον τὸν τρόπον. οὔτε γὰρ τὸ τῷ νοεῖσθαι κινεῖν κινούμενον κινεῖ, οὐθ' ὁ τῷ νοεῖν τι καὶ ὀρέγεσθαι αὐτοῦ καὶ ὁρμᾶν ἐπ' αὐτὸ κινούμενος τῷ κινεῖσθαι τὸ νοοῦν οὕτως ὑπ' αὐτοῦ κινεῖται. αἰσθάνεται μὲν γὰρ τὸ ζῶον καὶ νοεῖ καὶ βαδίζει κατὰ τὴν ψυχὴν, οὐ μὴν τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ' αὐτήν, ἵνα κινήσῃ, κινουμένης. οὐδὲ γὰρ ἐπεὶ ὁ ὀρχηστὴς κατὰ τὴν ὀρχηστικὴν κινεῖται, διὰ τοῦτο ἀνάγκη κινεῖσθαι καθ' αὐτήν καὶ τὴν ὀρχηστικὴν. οὐ γὰρ ἐστὶν οὕτως ἐν ἡμῖν ἡ ψυχὴ ὡς ὁ ἐρέτης ἐν τῇ νηϊ, ἀλλ' ὡς εἰδὸς τι καὶ τελειότης, ὡς ἐδείχθη. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου καὶ ἐν τοῖς πρώτοις εἰρήκαμεν. οὐχ ὅτι δὲ προγίνεται τῆς κινήσεως ἡ νόησις ἢ φαντασία, διὰ τοῦτο ἡγεῖσθαι χρή ταῦτ' εἶναι τὰ κινούντα, ἀλλ' ὅτι χωρὶς ὁρμῆς τε καὶ ὀρέξεως οὐδέτερον ἐκείνων κινεῖ, τούτοις τὴν κίνησιν ἀνατιθέναι χρή. οὐ γὰρ ἐπεὶ ἡ ὄρεξις ἐκείνων τινὸς προηγησαμένου, ἤδη καὶ τὸ κινεῖν ἐκείνων τι, ἀλλ' ὅτι μηδὲν ὄφελος πρὸς κίνησιν ἐκείνων, εἰ μὴ καὶ ὁρμὴ τις εἴη καὶ ὄρεξις ἐπιγίνοιτο, ταύτην ἡγεῖσθαι χρή τὴν κινουσαν εἶναι. δεῖ γὰρ, εἰ κινήσεται τὸ ζῶον, οἷον καταφῆσαι ἢ ἀποφῆσαι πρῶτον αὐτό.

de An.80

ἡ γὰρ περὶ τὰ πρακτικὰ τοιαύτη τοῦ ἐμψύχου διάθεσις αἰτία τῆς κατὰ τόπον κινήσεως. καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν λογικῶν πράξεων, λέγω δὲ λογικὰς τὰς ὑπὸ τῶν λογικῶν τε καὶ κατὰ λόγον τινὰ πραττομένας, αὗται δὲ εἰσιν ὧν λόγος προηγεῖται, ἃς καὶ κυρίως ἂν τις πράξεις λέγοι, καὶ τούτων δὴ ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ ὄρεξις αἰτία. οὐδὲν γὰρ ὄφελος τοῦ βουλευσασθαι περὶ τοῦ πρακτέου, εἰ μὴ καὶ προαίρεσις ἐπακολουθήσῃ, ἥτις ἐστὶν ὄρεξις βουλευτική. ὡς γὰρ ἐν τοῖς θεωρητοῖς τὸ συμπέρασμα τὸ ἐπὶ τοῖς λαμβανομένοις δεικνύμενον ἢ γινώσκειν ἐστὶ τοῦ προκειμένου, οὕτως ἐν τοῖς πρακτοῖς ἡ πράξις τὸ τῆς βουλήσεως γίνεται συμπέρασμα. ἅμα τε γὰρ ἐδείχθη, ὅτι χρή μεταδιώκειν τι ἢ φεύγειν κἂν ἡ ὄρεξις τῷ δειχθέντι συνοδεύῃ τοῦτο γίνεται, ἂν μὴ τι τὸ κωλύον ἔξωθεν ᾗ. ὁ γὰρ ἐννοήσας ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ περιπατητέον, ἐγὼ δὲ ἄνθρωπος, συμπέρασμα ποιεῖται τῶν προειρημένων προτάσεων τὸ περιπατεῖν. ἀλλὰ καὶ ὁ ἐννοήσας ὅτι σκεπάσματός μοι δεῖ, τὸ δὲ ἱμάτιον σκέπασμα, τὸ συμπέρασμα τὸ ἱματίου μοι ἄρα δεῖ εἰς τὸ κατασκευάζειν ἱμάτιον μεταφέρει. Καὶ αὗται μὲν καὶ τοιαῦται αἱ τῆς ἀλόγου ψυχῆς δυνάμεις, καὶ αἱ κατὰ ταύτας τε καὶ ἀπὸ τούτων ἐνέργειαι, αἱ πάντως μὲν καὶ ἐν τῇ λογικῇ περιέχονται τῷ τελειότεραν μὲν εἶναι ταύτην, εἶναι δὲ τὴν τελειότεραν κατὰ προσθήκην δυνάμεως ἢ δυνάμεων (ἡ γὰρ πρώτη δύναμις κατὰ προσθήκην τινὰ δυνάμεως τελειότερα γίνεται), ἔστιν δὲ παρὰ ταύτας τε καὶ ἐπὶ ταύταις δυνάμεις τις ψυχῆς καὶ ἡ λογικὴ, ὡς προείρηται, κριτικὴ τις οὐσα καὶ αὕτη, ἣν ἄνθρωπος ἐξαίρετον ἔχων παρὰ τᾶλλα ζῶα τιμιώτερόν τέ ἐστι ζῶον καὶ τελειότερον, καθ' ἣν δύναμιν καὶ λογικὸς καλεῖται. ἥτις ἐστὶ δύναμις ψυχῆς διττὴ καὶ αὕτη τῷ διαφέροντα εἶναι καὶ τὰ περὶ ἃ ἡ δυνάμις τε καὶ ἐνέργειά ἐστιν αὐτῆς.

de An.81

πρὸς γὰρ τὰ κατὰ τὴν φύσιν διαφέροντα καὶ τῶν τῆς ψυχῆς μορίων ἕτερον τῇ φύσει τὸ πρὸς ἐκάτερον πεφυκός, εἴπερ καθ' ὁμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα ἢ γινώσις αὐτοῖς γίνεται, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων ἔχον ἐδείχθη. διαφέρει δὲ ἀλλήλων τὰ ὑποκείμενα τῇ λογικῇ δυνάμει τῷ τὰ μὲν πρακτικὰ τε εἶναι καὶ ἐν γενέσει καὶ ἐνδεχόμενα καὶ οὕτως καὶ μὴ οὕτως γίνεσθαι, τὰ δὲ αἰδία τε καὶ ἀναγκαῖα, καὶ τὰ μὲν αὐτῶν εἶναι δοξαστά, τὰ δὲ ἐπιστητά. διὸ καὶ τῶν τῆς λογικῆς ψυχῆς δυνάμεων ἡ μὲν τίς ἐστι δοξαστική, ἡ δὲ ἐπιστημονική. καλεῖται δὲ ἐκάτερα νοῦς, ἀλλ' ὁ μὲν πρακτικὸς τε καὶ δοξαστικὸς καὶ βουλευτικός, ὃς ἀρχὴ γίνεται πράξεως, ὅταν ἡ βούλησίς τε καὶ ὄρεξις συνοδεύῃ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ κριθεῖσιν, ὁ δὲ ἐπιστημονικός τε καὶ θεωρητικός. τὰ μὲν γὰρ ζητοῦμεν πράξεως χάριν, τὰ δὲ γνώσεως. γίνεται δὲ ὁ ἄνθρωπος οὐκ εὐθὺς ἔχων τήνδε τὴν ἔξιν, ἀλλ' ἔχων μὲν δύναμιν καὶ ἐπιτηδεϊότητα τοῦ δέξασθαι αὐτήν, ὕστερον μέντοι λαμβάνων αὐτήν. ὁ καὶ σημεῖον ἐναργέστατον τοῦ μὴ πρὸς τὸ εἶναι τήνδε τὴν

δύναμιν συντελεῖν τοῖς ἔχουσιν αὐτήν, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὖ εἶναι. ὅσα μὲν γὰρ πρὸς τὸ εἶναι συντελεῖ, ταῦτα ἀχώριστα τοῦ ἔχοντος, ὡς ἡ θρεπτικὴ δύναμις καὶ τῆς αἰσθητικῆς ἢ ἀπτικής, ὅσα δὲ πρὸς τὸ εὖ εἶναι, ταῦτα τελειούμενοις προσγίνεται, ὅτε τοῦ κυρίως εὖ εἶναί ἐστιν ἐπιδεκτικά. ἐν γὰρ τῷ τελείῳ τὸ εὖ. ἐγγίνεται δὲ πρῶτος μὲν ὁ πρακτικὸς τε καὶ δοξαστικὸς νοῦς, ἐπειδὴ καὶ αἱ ἐνέργειαι περὶ ἃ οὗτός ἐστι χρησιμώτεραί τε ἡμῖν καὶ συνηθέστεραι, ὕστερον δὲ ὁ ἐπιστημονικὸς τε καὶ θεωρητικὸς. ὁ δὲ δυνάμει νοῦς, ὃν ἔχοντες γινόμεθα, διττὸς ὢν καὶ αὐτός, ἐκάτερος ἐκατέρου δεκτικὸς, ὑλικὸς νοῦς καλεῖται τε καὶ ἔστι (πᾶν γὰρ τὸ δεκτικὸν τινος ὕλη ἐκείνου), ὁ δὲ διὰ διδασκαλίας τε καὶ ἐθῶν ἐγγινόμενος εἶδος ἐκείνου τε καὶ ἐντελέχεια. καὶ ὁ μὲν φυσικὸς τε καὶ ὑλικὸς ἐν πᾶσιν τοῖς μὴ πεπηρωμένοις, τὴν διαφορὰν ἔχων, καθόσον οἱ μὲν εἰσιν εὐφυέστεροι τῶν ἀνθρώπων, οἱ δὲ ἀφυέστεροι (καθ' ὃν καὶ λέγομεν πάντας ἀνθρώπους νοῦν ἔχειν), ὁ δὲ ἐπίκτητός τε καὶ ὕστερον ἐγγινόμενος, καὶ εἶδος καὶ ἔξις ὢν καὶ τελειότης τοῦ φυσικοῦ, οὐκέτ' ἐν πᾶσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀσκήσασιν τε καὶ μαθοῦσιν, ὃν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν ἔχει.

de An.82

καὶ γὰρ ἐκείνων πάντες μὲν ἐσμεν φύσει δεκτικοί, οὐκέτι δὲ καὶ δεδέγμεθα πάντες αὐτάς, ὅτι μηκέτι τὸ δέξασθαι αὐτάς φύσει. οὐ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ περιπατεῖν, οὕτως δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν τε καὶ τοῦ κατ' ἐνέργειαν νοῦ. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ περιπατεῖν, ὥσπερ ἡ δύναμις ἡμῖν τοῦ περιπατεῖν ἐνυπάρχει φύσει, καὶ ἔχομεν αὐτήν εὐθὺς γενόμενοι, οὕτως καὶ ἡ ἐνέργεια προοῖοῦσιν τε καὶ τελειούμενοις προσγίνεται φύσει, ἐπὶ δὲ τῆς ἐπιστήμης τε καὶ τοῦ νοῦ αἱ μὲν δυνάμεις φύσει, οὐκέτι δὲ αἱ ἔξεις τε καὶ ἐνέργειαι φύσει. διὸ τοῦτον τὸν νοῦν λέγομεν οὐ πάντας ἔχειν ἔτι, ἀλλὰ μόνου τοῦ σπουδαίου τὸ νοῦν ἔχειν κατηγοροῦμεν· ἢ καὶ τούτου μέχρι τινὸς πάντες οἱ μὴ πεπηρωμένοι μεταλαμβάνουσιν, ἐπὶ τὴν τοῦ καθόλου τε περίληψιν καὶ κατὰ σύνθεσιν γινώσιν τινων ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ὁδηγούμενοι· οὗτός ἐστι κυριώτερον ὁ κοινὸς νοῦς καλούμενος, ἡ δὲ ἐπὶ πλεόν ἐξεργασία κατ' αὐτὸν γίνεται τὸν εἰρημένον τρόπον. ὁ μὲν οὖν πρακτικὸς νοῦς βουλευτικὸς ἐστι (τῷ γὰρ τὰ πρακτὰ ἐνδέχασθαι καὶ οὕτως καὶ μὴ οὕτωςπραχθῆναι βουλῆς δεῖ πρὸς τὴν αἵρεσιν τοῦ βελτίονος), ὁ δὲ θεωρητικὸς τῶν αἰδίων καὶ ὁμοίως ἔχόντων ἀεὶ γνωστικὸς ὢν ἐπιστημονικὸς ἐστίν, ἀλλ' οὐ βουλευτικὸς. τὸν μὲν οὖν δυνάμει τε καὶ ὑλικὸν νοῦν καλούμενον ἐκάτερον ὡς εἶπον εὐθὺς ἔχομεν γινόμενοι, τοὺς δὲ κατ' ἐνέργειαν τε ὄντας καὶ ἔξεις τούτων ὕστερον κτώμεθα διὰ τῆς καθ' ἡμέραν διδασκαλίας, ἥς γίνεται δεκτικὸς ἐκ τῆς ἐνεργείας, τὸν δὲ θεωρητικὸν ἐκ τῆς τῶν θεωρητῶν.

de An.83

γεννᾶται γὰρ ὁ ἄνθρωπος αἰσθήσεις ἔχων, καθ' ἃς ἐνεργῶν φαντασίας λαμβάνει. ὁρῶν οὖν ἐκάστοτε καὶ ἀκούων καὶ κατὰ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις αἰσθανόμενος καὶ τυπούμενος ὑπ' αὐτῶν πρῶτον μὲν ἐν τῇ τῶν τύπων τούτων τηρήσει μνημονεύειν ἐθίζεται, ἔπειτα δὲ ἔκ τε μνήμης καὶ τῆς συνεχοῦς κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἐνεργείας περὶ τὰ αἰσθητὰ γίνεται τις αὐτῷ ἀπὸ τοῦ 'τόδε τε καὶ καθέκαστον' ἐπὶ τὸ 'τοιόνδε καὶ καθόλου' μετάβασις δι' ἐμπειρίας. τοῦδε γὰρ τοῦ λευκοῦ καὶ τοῦδε τῆς αἰσθήσεως ἀντιλαμβανομένης ἐκ τῶν τοιούτων ἀντιλήψεων ἔλαβεν τὸ εἶναι τὸ τοιόνδε χρῶμα λευκόν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθητῶν ἐκάστου. ἥτις περίληψίς τε καὶ διὰ τῆς τῶν καθ' ἕκαστα αἰσθητῶν ὁμοιότητος τοῦ καθόλου λήψις νόησις ἐστίν. ἡ γὰρ τῶν ὁμοίων σύνθεσις ἔργον ἤδη νοῦ. ὥσπερ δὲ ἡ αἴσθησις ἢ κατ' ἐνέργειαν διὰ τῆς τῶν εἰδῶν τῶν αἰσθητῶν λήψεως ἄνευ τῆς ὕλης γίνεται, οὕτως δὲ καὶ ἡ νόησις λήψις τῶν εἰδῶν ἐστὶ χωρὶς ὕλης, ταύτῃ τῆς αἰσθητικῆς ἀντιλήψεως διαφέρουσα, ἥ ἢ μὲν αἴσθησις, εἰ καὶ μὴ ὡς ὕλη τὰ αἰσθητὰ εἶδη λαμβάνει, ἀλλ' οὕτως γε αὐτῶν ποιεῖται τὴν ἀντίληψιν ὡς ὄντων ἐν ὕλῃ (τὰ γὰρ κοινὰ αἰσθητὰ συμπεπλεγμένα τῇ τῶν ἰδίων αἰσθητῶν ἀντιλήψει μαρτύρια τοῦ ὡς ἐνύλων αὐτῶν ὄντων τὴν αἴσθησιν ἀντιλαμβάνεσθαι· ἅμα γὰρ χρωμάτων ὅψις αἰσθανομένη σὺν αὐτῷ καὶ μεγέθους καὶ σχήματος καὶ κινήσεως ἢ ἡρεμίας αἴσθησιν λαμβάνει, ἃ μαρτύρια τοῦ περὶ τι ὑποκείμενον εἶναι τὸ χρῶμα), ὁ δὲ νοῦς οὔτε ὡς ὕλη τὰ εἶδη λαμβάνει, οὔτε ὡς ἐν ὕλῃ ὄντα

καὶ μεθ' ὕλης. ἔστι δὲ τὸ μὲν ὡς ὕλην εἶδος τι λαμβάνειν τὸ αὐτὸ <τῷ> ὕλην γίνεσθαι τῷ λαμβανομένῳ, ὃ ἐπὶ τῶν παθῶν τῶν οὐ κατὰ ψυχὴν γινομένων ἰδεῖν ἔστι.

de An.84

τὰ γὰρ ἀπλῶς πάσχοντα ὕλαι γίνονται τῶν παθῶν. τὸ γὰρ θερμαινόμενον θερμὸν γινόμενον αὐτὸ ὕλη τῷ πάθει γίνεται, ὃ οὔτε ἡ αἴσθησις οὔτε ὁ νοῦς ἔχουσιν. καὶ γὰρ εἰ διὰ τινων παθῶν σωματικῶν τὸ αἰσθάνεσθαι γίνεται, ἀλλ' αὐτό γε τὸ αἰσθάνεσθαι οὐ πάσχειν ἐστίν, ἀλλὰ κρίνειν. οὔτε οὖν ὡς ὕλη γινόμενος ὁ νοῦς τῶν εἰδῶν οὕτως αὐτὰ λαμβάνει οὔτε ὡς μετὰ ὕλης ὄντα ὡς τὰ αἰσθανόμενα, ἀλλ' αὐτὰ καθ' αὐτὰ χωρίζων αὐτὰ ἀπὸ πάσης ὑλικῆς περιστάσεως μόνον λαμβάνων θεωρεῖ. οὐ γὰρ λευκὸν νοῶν ὡς μετὰ σχήματος ἢ μεγέθους ὄντος αὐτοῦ τὴν νόησιν ποιεῖται. αἴτιον δὲ τούτου τὸ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ὀργάνῳ τινὶ σωματικῷ προσχρῆσθαι πρὸς τὴν λῆψιν τῶν νοουμένων, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι αὐτὸν αὐτῷ πρὸς τὸ γνῶναι τὸ νοούμενον· διὸ ἡ μὲν αἴσθησις, εἰ καὶ μὴ ἀλλοίωσις, ἀλλὰ δι' ἀλλοιώσεώς γε τινος γίνεσθαι δοκεῖ, ὁ δὲ νοῦς οὐ τοῦτον τὸν τρόπον. ἐπεὶ δὲ δεῖ τὸ ληψόμενον εἶδη τινὰ μηδὲν τούτων ἔχειν ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει (παρεμφαινόμενον γὰρ τὸ οἰκεῖον εἶδος κωλύει τὴν τοῦ ἀλλοτρίου λῆψιν· οὕτως γοῦν ἔχοντα ἐδείχθη καὶ τὰ αἰσθητήρια), δεῖ καὶ τὸν ὑλικὸν τε καὶ ὑποκείμενον νοῦν μηδὲν εἶναι τῶν νοεῖσθαι δυναμένων ὑπ' αὐτοῦ. ἀλλὰ μὴν πάντα τὰ ὄντα ὑπὸ τοῦ νοῦ νοεῖται, εἴ γε τῶν ὄντων τὰ μὲν ἐστὶ νοητά, τὰ δὲ αἰσθητά. ποιεῖ γὰρ ὁ νοῦς καὶ τὰ αἰσθητά αὐτῷ νοητὰ χωρίζων αὐτὰ τῆς ὕλης καὶ τί ποτέ ἐστιν αὐτοῖς τὸ εἶναι θεωρῶν. οὐδὲν ἄρα τῶν ὄντων ἐνεργεῖα ἐστὶν ὁ ὑλικὸς νοῦς, ἀλλὰ πάντα δυνάμει. πρὸ γὰρ τοῦ νοεῖν οὐδὲν ὦν ἐνεργεῖα, ὅταν νοῇ τι, τὸ νοούμενον γίνεται, εἴ γε τὸ νοεῖν αὐτῷ ἐν τῷ τὸ εἶδος ἔχειν τὸ νοούμενον. ἐπιτηδειότης τις ἄρα μόνον ἐστὶν ὁ ὑλικὸς νοῦς πρὸς τὴν τῶν εἰδῶν ὑποδοχὴν ἔοικώς πινακίδι ἀγράφῳ, μᾶλλον δὲ τῷ τῆς πινακίδος ἀγράφῳ, ἀλλ' οὐ τῇ πινακίδι αὐτῇ. αὐτὸ γὰρ τὸ γραμματεῖον ἥδη τι τῶν ὄντων ἐστίν. διὸ ἡ μὲν ψυχὴ καὶ τὸ ταύτην ἔχον εἴη μᾶλλον <ἂν> κατὰ τὸ γραμματεῖον, τὸ δὲ ἄγραφον ἐν αὐτῇ ὁ νοῦς ὁ ὑλικὸς λεγόμενος, ἡ ἐπιτηδειότης ἢ πρὸς τὸ ἐγγραφῆναι.

de An.85

ὡς οὖν ἐπὶ τοῦ γραμματείου τὸ μὲν γραμματεῖον πάσχοι <ἂν> ἀντιγραφόμενον, ἐν ᾧ ἢ πρὸς τὸ γραφῆναι ἐπιτηδειότης, ἢ μέντοι ἐπιτηδειότης αὐτὴ οὐδὲν πάσχει εἰς ἐνέργειαν ἀγομένη (οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τι ὑποκείμενον), οὕτως οὐδ' ἂν ὁ νοῦς πάσχοι τι, μηδὲν γε ὦν τῶν ἐνεργεῖα. διὸ καὶ οὐκ ἀλόγως τινὲς ἀπὸ τῆς τοῦ νοῦ δυνάμεως κινούμενοι τόπον εἰδῶν τὴν ψυχὴν εἶπον εἶναι, ὃ τῷ κυριωτάτῳ τῆς ψυχῆς ὑπάρχει, τοῦτ' ἐπὶ πᾶσαν αὐτὴν μεταφέροντες. τόπος δ' ἂν εἴη τῶν εἰδῶν οὐ κατ' ἐνέργειαν (οὐδὲν γὰρ κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν τῶν εἰδῶν ἔχων ἐδείχθη), ἀλλ' ὡς δυνάμενος αὐτὰ λαμβάνειν τόπος αὐτῶν ἂν εἴη δυνάμει κατὰ τοῦτο. καὶ τοιοῦτος μὲν ὁ ὑλικὸς νοῦς, ὁ δὲ ὡς ἕξις λεγόμενος εἶδος ἐστὶ [καὶ δύναμις] καὶ τελειότης τούτου, ἣτις ἕξις ἐν αὐτῷ γίνεται ἕκ τε τῆς τοῦ καθόλου περιλήψεως καὶ ἐκ τοῦ τὰ εἶδη χωρίζειν ἀπὸ τῆς ὕλης [δύνασθαι], ἃ τρόπον τινὰ ταυτά ἐστιν ἀλλήλοις. ὃ τε γὰρ τὸ εἶδος τινος χωρὶς τῆς ὕλης λαβὼν ἔχει τὸ κοινόν τε καὶ καθόλου (ὃ γὰρ τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου λαβὼν χωρὶς τῶν ὑλικῶν περιστάσεων ἔχει τὸν κοινὸν ἄνθρωπον· ἡ γὰρ τῶν καθ' ἕκαστα ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους διαφορὰ παρὰ τῆς ὕλης γίνεται, ἐπεὶ τά γε εἶδη αὐτῶν, καθ' ἃ εἰσιν ἄνθρωποι, οὐδεμίαν ἔχει διαφορὰν), ὃ τε τὸ κοινὸν τὸ ἐπὶ τοῖς καθ' ἕκαστα συνιδὼν τὸ εἶδος πάλιν χωρὶς τῆς ὕλης λαμβάνει. τοῦτο γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ κοινόν τε καὶ ταυτόν. ἐγγίνεται δὲ ἡ τοιάδε ἕξις τῷ νῷ τὴν ἀρχὴν κατὰ μετὰβασιν ἀπὸ τῆς περὶ τὰ αἰσθητὰ συνεχοῦς ἐνεργείας ὥσπερ ὅψιν τινὰ ἀπ' αὐτῶν λαμβάνοντος τοῦ καθόλου θεωρητικῆν, ὃ κατ' ἀρχὰς μὲν νόημα καὶ ἔννοια καλεῖται, πλεονάσαν δὲ καὶ ποικίλον καὶ πολύτροπον γινόμενον, ὡς δύνασθαι καὶ χωρὶς τῆς αἰσθητικῆς ὑποβάθρας ποιεῖν τοῦτο, νοῦς ἤδη. ὅταν γὰρ ἐν ἕξει γένηται διὰ τὰς συνεχεῖς ἐνεργείας τοιαύτη, ὡς δι' αὐτοῦ λοιπὸν ἐνεργεῖν δύνασθαι, τότε ὁ ὡς ἕξις καλούμενος νοῦς γίνεται, ἀνάλογον ὦν τῷ ἐπιστήμονι, ὃς τοῦ τε κατὰ δύναμιν ἐπιστήμονος λεγομένου καὶ τοῦ κατ'

ἐπιστήμην ἐνεργοῦντός ἐστι μεταξύ, ὅσον ἀπολείπεσθαι δοκεῖ τοῦ κατὰ τὴν ἐπιστήμην ἐνεργοῦντος, τοσοῦτον πλεονεκτῶν τὸν κατὰ δύναμιν ἐπιστήμονα.

de An.86

ἐνεργοῦσα δὲ ἤδε ἡ ἕξις ὁ κατ' ἐνέργειαν γίνεται νοῦς. ὁ γὰρ κατὰ ἕξιν νοῦς ἀποκείμενός πῶς ἐστὶν ἀθρόα καὶ ἡρεμοῦντα τὰ νοήματα. ὅτι δὲ οὐχ ὁμοίως ὁ νοῦς ὑπὸ τῶν νοητῶν πάσχει τῇ αἰσθήσει, ἀλλ' ἡ μὲν ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν διατίθεται πῶς ἅτε διὰ σωματικῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν ἀντιλαμβάνομένη, ὁ δὲ ἀπαθὴς ὑπ' αὐτῶν μένει, δηλὸν καὶ ἐκ τοῦ τὴν μὲν αἴσθησιν ἀπὸ τῆς περὶ τὰ σφόδρα αἰσθητὰ ἐνεργείας μὴ δύνασθαι τῶν ἥττον αἰσθητῶν ἀντιλαμβάνεσθαι ὡς ἔχουσάν τι πάθος ἔτι παράμονον ἀπ' ἐκείνων ἐγγενόμενον, τὸν δὲ νοῦν ἀπὸ τῶν σφόδρα νοητῶν μηδὲν ἥττον, ἢ καὶ μᾶλλον νοεῖν τὰ ἔλαττον νοητά, ὡς ἂν ἐν τῷ προγεγυμνάσθαι περὶ αὐτὰ ἐτοιμότερον πρὸς τὰς οἰκείας ἐνεργείας γεγονότα. καὶ ἐπεὶ ἐστὶν ὁ κατ' ἐνέργειαν νοῦς οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ εἶδος τὸ νοούμενον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως ἐδείχθη, ὁ ἐν ἕξει νοῦς (οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ νοεῖν ἐπ' αὐτοῦ δυνάμενος καὶ τὰ τῶν νοητῶν εἶδη λαμβάνειν καθ' αὐτά), οὗτος ἤδη δύναται καὶ αὐτὸν νοεῖν. ἐπεὶ γὰρ τὸ νοούμενον εἶδος αὐτός ἐστιν, εἴ γε νοῶν ὁ νοεῖ γίνεται, ὁ ἄρ' ἕξιν ἔχων τοῦ τὰ εἶδη νοεῖν, οὗτος ἕξιν καὶ δύναμιν ἔχει τοῦ νοεῖν ἑαυτόν. ὁ γὰρ δύναται νοεῖν, τοῦτο αὐτὸ αὐτὸς νοῶν γίνεται, καὶ ἔστιν ὅταν νοῇ προηγουμένως μὲν καὶ καθ' αὐτὸν νοῶν τὸ νοητὸν εἶδος, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ ἑαυτὸν τῷ συμβεβηκέναι αὐτῷ, ὅταν νοῇ, γίνεσθαι ἐκεῖνο, ὁ νοεῖ. πρὸ μὲν οὖν τοῦ κατ' ἐνέργειαν τὸν νοῦν νοεῖν πρὸς ἀλληλά ἐστι τὸ νοοῦν τε καὶ τὸ νοούμενον καὶ ἀντικείμενα ἀλλήλοις ὡς τὰ πρὸς τι, ὅταν δὲ ἐνεργῶσιν, ἐν γινόμενα παύεται τῆς ἀντιθέσεως. οὐδὲ γὰρ ἐφαρμόζειν αὐτοῖς οἷόν τέ ἐστι τὸν τοῦ πρὸς τι λόγον. διὸ ὁ κατ' ἐνέργειαν νοῦς ὁ αὐτὸς γινόμενος τῷ νοητῷ εὐλόγως αὐτὸν λέγεται νοεῖν. ὁ μὲν οὖν νοῦς ὁ κατ' ἐνέργειαν αὐτὸν νοεῖ. ὁ γὰρ νοεῖ, τοῦτο αὐτὸς γίνεται. τὰ γὰρ εἶδη χωρὶς ὕλης νοεῖ. οὐ γὰρ τόδε, ἀλλὰ τὸ τῷδε εἶναι νοεῖ, ὡς προεῖρηται.

de An.87

οὐκέτι δὲ ὁμοίως ἡ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις αὐτῆς αἰσθάνεσθαι λέγεται, καίτοι καὶ αὕτη τὰ εἶδη τῶν αἰσθητῶν λαμβάνουσα, ὅτι αἰσθάνεται μὲν ὧν αἰσθάνεται ὡς ὄντων ἐν ὕλῃ (τοῦδε γὰρ ἡ αἴσθησις), οὐ γίνεται δὲ αὕτη τῷ αἰσθητῷ ἡ αὕτη, ὅτι μὴ ὡς ὕλῃ τὸ εἶδος λαμβάνει. καὶ γὰρ τὰ ἔνυλα εἶδη καὶ αἰσθητὰ ἄλλως μὲν ἡ αἴσθησις, ἄλλως δὲ ὁ νοῦς κρίνει. ἔστι μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων καὶ ὅλως ἐπὶ τῶν συνθέτων ἐξ ὕλης τε καὶ εἶδους ἄλλο τὸ τόδε τι, καὶ ἄλλο τὸ τῷδε εἶναι. οὐ γὰρ ταῦτόν ἐστι χαλκὸς καὶ τὸ εἶναι χαλκῷ· χαλκὸς μὲν γὰρ τὸ συναμφοτέρον, τὸ δὲ χαλκῷ εἶναι οὐ κατὰ τὸ συναμφοτέρον ἔτι, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος τε καὶ τὸν λόγον, ὃς ἐν τῇ ὑποκειμένῃ ὕλῃ γενόμενος ἐποίησεν χαλκὸν αὐτήν. οὕσης δὲ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ταύτης τῆς διαφορᾶς, ἡ μὲν αἴσθησις τοῦ συναμφοτέρου ἐστὶ κριτική (τοῦ γὰρ εἶδους ὡς ἐν ὕλῃ ὄντος τὴν ἀντίληψιν ποιεῖται· διὸ καὶ πᾶν τὸ αἰσθητὸν τόδε τί ἐστι καὶ καθ' ἕκαστον, τὸ γὰρ συναμφοτέρον τοιοῦτον), ὁ δὲ νοῦς τοῦ εἶδους καὶ τοῦ λόγου καθ' ὃν ἐστι τόδε τι θεωρητικός ἐστι. διὸ οὐ τοῦδε, ἀλλὰ τοιοῦδε, καὶ οὐ τοῦ καθέκαστα, ἀλλὰ τοῦ καθόλου. κατὰ γὰρ τὸν λόγον πάντα τὰ ὁμοειδῆ ἀλλήλοις εἰσὶν ὁμοειδῆ τὸν αὐτὸν ὄντα, οὗ ἐστὶν ὁ νοῦς θεωρητικός· ἐφ' ὧν μὲν οὖν ἄλλο ἐστὶ τὸ τόδε καὶ τὸ τῷδε εἶναι, ἐπὶ τούτων ἄλλη μὲν ἡ γνωστικὴ δύναμις τοῦδε (ἡ γὰρ αἴσθησις), ἄλλη δὲ ἡ τοῦ τῷδε εἶναι (ὁ γὰρ νοῦς), ἐφ' ὧν δὲ ταῦτόν τὸ τόδε καὶ τὸ τῷδε εἶναι (τοῦτο δὲ ἐστὶν ἐπὶ τῶν εἰδῶν τῶν χωρὶς ὕλης), τούτων νοῦς μόνος ἐστὶ θεωρητικός. οὐδὲν γὰρ τῶν τοιούτων αἰσθητὸν ἔτι. πᾶν γὰρ τὸ αἰσθητὸν ἔνυλόν τε καὶ σύνθετον. τὰ μὲν οὖν τῶν συνθέτων τὸ τί ἦν εἶναί τε καὶ τὰ τούτων εἶδη ὁ νοῦς αὐτῷ νοητὰ ποιεῖ χωρίζων αὐτὰ τῶν σὺν οἷς αὐτοῖς τὸ εἶναι. εἰ δὲ τινὰ ἐστὶν εἶδη, ὡς τὰ καθ' αὐτά, χωρὶς ὕλης τε καὶ ὑποκειμένου τινός, ταῦτα κυρίως ἐστὶ νοητά, ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει τὸ εἶναι τοιαῦτα ἔχοντα, ἀλλ' οὐ παρὰ τῆς τοῦ νοοῦντος αὐτὰ βοθηθείας λαμβάνοντα. τὰ δὲ τῇ αὐτῶν φύσει νοητὰ κατ' ἐνέργειαν νοητά, δυνάμει γὰρ νοητὰ τὰ ἔνυλα. ἀλλὰ μὴν τὸ κατ' ἐνέργειαν νοητὸν ταῦτόν τῷ κατ' ἐνέργειαν νῶ, εἴ γε ταῦτόν τὸ νοούμενον τῷ νοοῦντι.

τὸ ἄρα ἄυλον εἶδος νοῦς ὁ κυρίως τε καὶ κατ' ἐνέργειαν. καὶ ὁ νοῶν ἄρα τοῦτο νοῦν νοεῖ οὐ γινόμενον νοῦν ὅτε νοεῖται, ὡς ἐπὶ τῶν ἐνύλων εἰδῶν ἔχει, ἀλλὰ ὄντα νοῦν καὶ χωρὶς τοῦ ὑπὸ τοῦ νοῦ νοεῖσθαι. εἰ δὴ ὁ νοῶν νοῦς ἐν τῷ νοεῖν ὁ νοεῖ γίνεται, καὶ ὁ ἐν ἡμῖν νοῦς, οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ καθ' ἑξίν, ὅταν ταῦτα τὰ εἶδη νοῇ, ὁ αὐτὸς ἐκείνοις τότε γίνεται ὅποια γάρ ἐστι κατὰ τὴν οἰκείαν ὑπόστασιν καὶ χωρὶς τοῦ νοεῖσθαι (ἀπλᾶ γὰρ τοιαῦτα), καὶ ἐν τῷ νοοῦντι αὐτὰ γίνεται. ὥσθ' ὁ ταῦτα νοῶν νοῦς ὁ αὐτὸς αὐτοῖς, ὅτε νοεῖ, γίνεται. νοῦς δὴ ἐπὶ τούτων τό τε νοούμενον καὶ τὸ νοοῦν, καὶ ἄμφω τότε ταυτό. ὅταν δέ γε τῶν ἐνύλων τι εἰδῶν νοῇ καὶ τὸ τί ἦν εἶναι ἐνύλου τινὸς λαμβάνη, οὐκέθ' ὁ αὐτὸς πάντῃ γίνεται τῷ νοουμένῳ πράγματι, ὅτι τὸ μὲν νοούμενον ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ ὕλῃ τινὶ τὸ εἶναι ἔχει, ὁ δ' αὐτὸ ὡς κεχωρισμένον ὕλης λαμβάνει. διὸ τὸ τοιοῦτον εἶδος νοούμενον μὲν νοῦς ἐστὶ καὶ αὐτό, ἔξω δὲ τοῦ νοεῖσθαι γενόμενον οὐκέτι. ἔτι ὁ μὲν νοῦς χωρὶς ὕλης εἰδός τι, τὸ δὲ ἐν ὕλῃ τὸ εἶναι ἔχει. Ἐπεὶ δὲ ἐν πᾶσιν τοῖς γινομένοις τε καὶ συνεστῶσιν κατὰ φύσιν, ἐν οἷς ὕλη τίς ἐστὶν, τὸ μὲν τι ὕλη ἐστὶν ἐν ἐκείνῳ τῷ λαμβανομένῳ γένει (τοῦτο δὲ ἐστὶν, ὃ πάντα δυνάμει ἐστὶ τὰ ἐν ἐκείνῳ τῷ γένει), τὸ δὲ τι ποιητικὸν τοῦ ἐν τῇ ὕλῃ γίνεσθαι ταῦτα ὧν ἐστὶ δεκτικὴ (ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τέχνην γινομένων ἔχον ὁρῶμεν· ἢ γὰρ τέχνη τοῦ τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ γίνεσθαι τὴν αἰτίαν ἔχει), ἀναγκαῖον δοκεῖ καὶ ἐπὶ τοῦ νοῦ ταύτας εἶναι τὰς διαφοράς. καὶ ἐπεὶ ἐστὶν ὑλικὸς τις νοῦς, εἶναί τινα δεῖ καὶ ποιητικὸν νοῦν, ὃς αἴτιος τῆς ἔξω τῆς τοῦ ὑλικοῦ νοῦ γίνεται. εἴη δ' ἂν οὗτος τὸ κυρίως τε καὶ μάλιστα νοητὸν εἶδος, τοιοῦτον δὲ τὸ χωρὶς ὕλης. ἐν πᾶσιν γὰρ τὸ μάλιστα καὶ κυρίως τι ὄν καὶ τοῖς ἄλλοις αἴτιον τοῦ εἶναι τοιούτοις.

τὸ τε γὰρ μάλιστα ὁρατόν, τοιοῦτον δὲ τὸ φῶς, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ὁρατοῖς αἴτιον τοῦ εἶναι ὁρατοῖς, ἀλλὰ καὶ τὸ μάλιστα καὶ πρώτως ἀγαθὸν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς αἴτιον τοῦ εἶναι τοιούτοις· τὰ γὰρ ἄλλα ἀγαθὰ τῇ πρὸς τοῦτο συντελείᾳ κρίνεται. καὶ τὸ μάλιστα δὴ καὶ τῇ αὐτοῦ φύσει νοητὸν εὐλόγως αἴτιον καὶ τῆς τῶν ἄλλων νοήσεως. τοιοῦτον δὲ ὄν εἴη ἂν ὁ ποιητικὸς νοῦς. εἰ γὰρ μὴ ἦν τι νοητὸν φύσει, οὐδ' ἂν τῶν ἄλλων τι νοητὸν ἐγένετο, ὡς προεῖρηται. ἐν γὰρ πᾶσιν ἐν οἷς τὸ μὲν κυρίως τί ἐστὶν, τὸ δὲ δευτέρως, τὸ δευτέρως παρὰ τοῦ κυρίως τὸ εἶναι ἔχει. ἔτι, εἰ ὁ τοιοῦτος νοῦς τὸ πρῶτον αἴτιον, ὃ αἰτία καὶ ἀρχὴ τοῦ εἶναι πᾶσι τοῖς ἄλλοις, εἴη ἂν καὶ ταύτῃ ποιητικὸς, ἢ αὐτὸς αἴτιος τοῦ εἶναι πᾶσι τοῖς νοουμένοις. καὶ ἔστιν ὁ τοιοῦτος νοῦς χωριστός τε καὶ ἀπαθὴς καὶ ἀμιγῆς ἄλλῳ, ἃ πάντα αὐτῷ διὰ τὸ χωρὶς ὕλης εἶναι ὑπάρχει. χωριστός τε γὰρ καὶ αὐτὸς καθ' αὐτὸν ὧν διὰ τοῦτο. τῶν γὰρ ἐνύλων εἰδῶν οὐδὲν χωριστὸν ἢ λόγῳ μόνον τῷ φθορὰν αὐτῶν εἶναι τὸν ἀπὸ τῆς ὕλης χωρισμόν. ἀλλὰ καὶ ἀπαθὴς, ὅτι τὸ πάσχον ἐν πᾶσιν ἢ ὕλῃ καὶ τὸ ὑποκείμενον. ἀπαθὴς δὲ ὧν καὶ μὴ μεμιγμένος ὕλῃ τινὶ καὶ ἀφθαρτός ἐστὶν, ἐνέργεια ὧν καὶ εἶδος χωρὶς δυνάμεως τε καὶ ὕλης. τοιοῦτον δὲ ὄν δέδεικται ὑπ' Ἀριστοτέλους τὸ πρῶτον αἴτιον, ὃ καὶ κυρίως ἐστὶ νοῦς. τὸ γὰρ ἄυλον εἶδος ὁ κυρίως νοῦς. διὸ καὶ τιμιώτερος οὗτος ὁ νοῦς τοῦ ἐν ἡμῖν τε καὶ ὑλικοῦ, ὅτι ἐν πᾶσιν τὸ ποιοῦν τοῦ πάσχοντος τιμιώτερον καὶ τὸ χωρὶς ὕλης τοῦ σὺν ὕλῃ. ὄν ὁ νοῶν νοῦς, ὅταν αὐτὸν νοῇ, ἐκεῖνός πως γίνεται, εἴ γε τὸ νοεῖν ἐν τῷ λαβεῖν τὸ εἶδος τὸ νοούμενον καὶ ὁμοιωθῆναι αὐτῷ, ἀναλόγως τῇ ἐπιστήμῃ, ἢ ὅταν ἐνεργῇ τὸ θεωρούμενον ὑπ' αὐτῆς ἐκάστοτέ ἐστὶν αὕτη.

ἢ γὰρ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη τὸ θεωρούμενον. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἐνύλων εἰδῶν, ὥσπερ εἶπον, ὅταν μὴ νοῇται τὰ τοιαῦτα εἶδη, οὐδὲ ἐστὶν αὐτῶν τι νοῦς, εἴ γε ἐν τῷ νοεῖσθαι αὐτοῖς ἢ τοῦ νοητοῖς εἶναι ὑπόστασις. τὰ γὰρ καθόλου καὶ κοινὰ τὴν μὲν ὑπαρξιν ἐν τοῖς καθέκαστά τε καὶ ἐνύλοις ἔχει. νοούμενα δὲ χωρὶς ὕλης κοινὰ τε καὶ καθόλου γίνεται, καὶ τότε ἐστὶ νοῦς ὅταν νοῇται. εἰ δὲ μὴ νοοῖτο, οὐδὲ ἔστιν ἔτι. ὥστε χωρισθέντα τοῦ νοοῦντος αὐτὰ νοῦ φθείρεται, εἴ γε ἐν τῷ νοεῖσθαι τὸ εἶναι αὐτοῖς. ὅμοια δὲ τούτοις καὶ τὰ ἐξ ἀφαιρέσεως, ὅποια ἐστὶ τὰ μαθηματικά. φθαρτὸς ἄρα ὁ τοιοῦτος νοῦς, τουτέστιν τὰ τοιαῦτα νοήματα. ἐν οἷς δὲ τὸ νοούμενον κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἐστὶ τοιοῦτον, οἷον νοεῖται (ἔστι δὲ τοιοῦτον ὄν καὶ

ἄφθαρτον), ἐν τούτοις καὶ χωρισθὲν τοῦ νοεῖσθαι ἄφθαρτον μένει, καὶ ὁ νοῦς ἄρα ὁ τοῦτο νοήσας ἄφθαρτός ἐστιν, οὐχ ὁ ὑποκείμενός τε καὶ ὑλικός (ἐκεῖνος μὲν γὰρ σὺν τῇ ψυχῇ, ἥς ἐστὶ δύνამις, φθειρομένη φθείρεται, ὧ φθειρομένῳ συμφθείροιτο ἂν καὶ ἡ ἕξις τε καὶ ἡ δύνამις καὶ τελειότης αὐτοῦ), ἀλλ' ὁ ἐνεργείᾳ τούτῳ, ὅτε ἐνόει αὐτό, ὁ αὐτὸς γινόμενος (τῷ γὰρ ὁμοιοῦσθαι τῶν νοουμένων ἐκάστῳ, ὅτε νοεῖται, ὁποῖον ἂν ᾗ τὸ νοούμενον, τοιοῦτος καὶ αὐτὸς ὅτε αὐτὸ νοεῖ γίνεται), καὶ ἔστιν οὗτος ὁ νοῦς ὁ θύραθεν τε ἐν ἡμῖν γινόμενος καὶ ἄφθαρτος. θύραθεν μὲν γὰρ καὶ τὰ ἄλλα νοήματα, ἀλλ' οὐ νοῦς ὄντα, ἀλλ' ἐν τῷ νοεῖσθαι γενόμενα νοῦς. οὗτος δὲ καὶ ὡς νοῦς θύραθεν. μόνον γὰρ τοῦτο τῶν νοουμένων νοῦς καθ' αὐτό τε καὶ χωρὶς τοῦ νοεῖσθαι. ἄφθαρτος δέ, ὅτι ἡ φύσις αὐτοῦ τοιαύτη. ὁ οὖν νοούμενος ἄφθαρτος ἐν ἡμῖν νοῦς οὗτός ἐστιν, [ὅτι χωριστός τε ἐν ἡμῖν καὶ ἄφθαρτος νοῦς, ὃν καὶ θύραθεν Ἀριστοτέλης λέγει, νοῦς ὁ ἔξωθεν γινόμενος ἐν ἡμῖν,] ἀλλ' οὐχ ἡ δύνამις τῆς ἐν ἡμῖν ψυχῆς, οὐδὲ ἡ ἕξις, καθ' ἣν ἕξιν ὁ δυνάμει νοῦς τὰ τε ἄλλα καὶ τοῦτον νοεῖ.

de An.91

ἀλλ' οὐδὲ τὸ νόημα ὡς νόημα ἄφθαρτον διὰ τὸ νοούμενον τότε. διὸ οἷς μέλει τοῦ ἔχειν τι θεῖον ἐν αὐτοῖς, τούτοις προνοητέον τοῦ δύνασθαι νοεῖν τι καὶ τοιοῦτον. Εἰ δὲ ὁ τε νοῦς καὶ ἡ κατὰ τοῦτον ἐνέργεια λήψει τῶν νοητῶν εἰδῶν χωρὶς ὕλης καὶ ὁμοιώσει τῇ πρὸς αὐτὰ γίνεται (γίνεται δὲ καὶ ἡ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις καὶ αὐτὴ κατὰ λῆψιν τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν καὶ ὁμοίωσιν τὴν πρὸς αὐτά, ὡς δέδεικται), εἴη ἂν ἡ ψυχὴ τὰ ὄντα πως πάντα, εἴ γε πάντα μὲν τὰ ὄντα διήρηται εἰς τε αἰσθητὰ καὶ νοητά, ἔστι δὲ ἐκάστῳ τῶν ὄντων κατὰ τὸ εἶδος τὸ εἶναι, ὁ δὲ νοῦς καὶ ἡ αἴσθησις πάντων τῶν εἰδῶν εἰσιν δεκτικά, ὁ μὲν τῶν νοητῶν, ἡ δὲ τῶν αἰσθητῶν. εἰ μὲν οὖν μεθ' ὕλης ἐδέχετο ἡ ψυχὴ τὰ εἶδη, ἀπλῶς ἂν ἐγίνετο πάντα τὰ ὄντα, ἐπεὶ δὲ οὐ μεθ' ὕλης, ἀλλὰ ἄνευ ταύτης, τὰ δὲ πράγματα σὺν ταύτῃ τὸ εἶναι ἔχει πως, ἔσται ἡ αὐτὴ πᾶσιν τοῖς οὖσιν οὐχ ἀπλῶς· καθόσον γὰρ τὰ εἶδη δέχεται αὐτῶν, ταῦτα δὲ πῶς ἐστὶ τὰ πράγματα τῷ κατὰ ταῦτα αὐτοῖς εἶναι μάλιστα τὸ εἶναι. οὐχ ὡς ἀθρόων δὲ τῶν πραγμάτων τῆς ψυχῆς οὔσης, ἀλλὰ κατὰ μέρος ὁμοιοῦσθαι αὐτῶν ἐκάστῳ δυνάμενης, οὕτως ἡ ψυχὴ τὰ ὄντα πως πάντα ἐστὶ τε καὶ γίνεται· ἐκάστοτε μὲν γάρ, οὗ αἰσθάνεται καὶ ὁ νοεῖ, ἐκεῖνό πως γίνεται, τῷ δὲ ἄλλοτε ἄλλα ταῦτα εἶναι καὶ δύνασθαι πᾶν τὸ ὄν ἢ νοηθῆναι ἢ ὑπὸ αἴσθησιν πεσεῖν, τούτῳ πάντα γίνεται. λέγοιτο δ' ἂν οὐ περὶ πάσης ψυχῆς ταῦτα, ἀλλὰ τῆς τελείου, ἥτις πρὸς τῇ αἰσθήσει καὶ τὸν νοῦν ἔχει. οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι τὴν ψυχὴν πάντα ἔλεγον εἶναι τὰ πράγματα τῷ ποιεῖν αὐτὴν ἐκ τῶν ἀρχῶν, ἐξ ὧν καὶ τὰ ὄντα πάντα αὐτοῖς ἦν, τὰ δὲ νῦν εἰρημένα περὶ ψυχῆς ἔδειξεν οὐχ οὕτως αὐτὴν οὔσαν τὴν αὐτὴν, τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν αὐτοῖς ἀρχῶν γεγονέναι.

de An.92

οὕτως μὲν γὰρ οὐχ ἡ ψυχὴ μόνη πᾶσιν τοῖς οὖσιν ἡ αὐτή, ἀλλὰ καὶ εἴ τι ἄλλο σύνθετον ὃν ἐκ πασῶν τῶν ἀρχῶν συνέστηκεν. ἔτι τε ἀναγκαῖον οὕτως μέγεθος τι αὐτὴν εἶναι καὶ σῶμα, πρὸς δὲ τούτοις μηδὲ δύνασθαί τινα τῶν ὄντων οὕτως αὐτὴν εἶναι τὴν αὐτὴν (εἴ γε ἐν τῇ ποιᾷ μὲν συνθέσει τε καὶ μίξει τῶν ἀρχῶν ἡ ἐκάστου τῶν πραγμάτων οὐσία), ἐπεὶ τῷ γε ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν εἶναι πάντα ἂν ἦν ταῦτά ἀλλήλοις, μηδενοῦς δὲ τῶν ἐτέρων τῆς ψυχῆς δύνασθαι εἶναι τὴν κρᾶσιν τε καὶ μίξιν ἐν τῇ ψυχῇ. ἦν γὰρ ἂν ἐκεῖνο, ἀλλ' οὐ ψυχὴ. ἀλλ' ἔστιν ἡ ψυχὴ τοῖς οὖσιν οὕτως ἡ αὐτὴ τῷ δύνάμει εἶναι τῶν εἰδῶν αὐτῶν ληπτική κατὰ τε τὸ νοεῖν καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι. ἐν τούτῳ γὰρ τῇ τοιαύτῃ ψυχῇ τὸ εἶναι. Καὶ ὁ μὲν περὶ ψυχῆς λόγος, ὃ τε κοινὸς καὶ ὁ περὶ ἐκάστης τῶν κυριωτάτων δυνάμεων αὐτῆς, καὶ τίς ἡ τέλειος ψυχὴ, καὶ πῶς ἔχει πρὸς τὴν ἀτελῆ, ὡς ἐπὶ κεφαλαίων ἐκθέσθαι συντόμως ὑπὲρ τῆς καθόλου περιλήψεως τοιοῦτος· γνώριμος δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων καὶ ἡ τάξις τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων. τὴν μὲν γὰρ θρεπτικὴν ψυχὴν ἀναγκαῖον ἐν πᾶσιν τοῖς ἐμψύχοις εἶναι, εἴ γε ψυχῆς μὲν παρουσίᾳ πᾶν τὸ ζῶν ζῇ, ἀδύνατον δὲ τι ζῆν χωρὶς τῆςδε τῆς δυνάμεως, εἴ γε τὸ ζῆν ὠρίσται τῇ δι' αὐτοῦ τροφῇ τε καὶ αὐξήσει, καθὰ τὰ <φυτὰ> τῶν ἄλλων σωμάτων διαφέροντα ζῆν καλεῖται. ταύτης δὲ τελειότης τῆς δυνάμεως τὸ γεννᾶν δύνασθαι· τὸ γὰρ σπέρμα τροφῆς περίττωμα. οὐ μὴν πᾶν τὸ

ζῶν ἤδη καὶ αἰσθησιν ἔχειν ἀνάγκη. ὅσα γὰρ μὴ δεκτικὰ τῶν εἰδῶν χωρὶς ὕλης, οὐδὲ αἰσθητικά. τῶν δὲ φυτῶν οὐδὲν τοιοῦτον. τὰ μέντοι ζῶα ἀναγκαῖον αἰσθησιν ἔχειν. ὅσα γὰρ ζῶντα μὴ τῷ προσπεφυκέναι τινὶ ἀφ' οὗ τρέφεται ζῆ, μηδὲ ἀπλῆ τινι τροφῇ, ὅποια ἡ τῶν φυτῶν, ταῦτα ἀναγκαῖον ἔχειν τὴν γευστικὴν αἰσθησιν, ὡς δύνασθαι διακρίνειν τὰ τε τρόφιμα τῶν προσφερομένων αὐτῷ καὶ τὰ μή. τῷ γὰρ ἔξωθεν εἶναι καὶ κεχωρισμένον τὸ τρέφον, καὶ μὴ πᾶν τρέφειν δεῖ τὰ μέλλοντα τῷ τοιούτῳ τρέφεσθαι αἰσθησιν ἔχειν τῶν τρεφόντων τε καὶ μή, ὅπως τὰ μὲν λαμβάνη, τὰ δὲ ἀποστρέφηται.

de An. 93

τὰ δὲ γεῦσιν ἔχοντα καὶ ἀφήν ἔχει. ἀφή γάρ τις καὶ ἡ γεῦσις. ἀλλὰ καὶ πρὸς σωτηρίαν τοῖς πορευτικοῖς τῶν ζώων ἡ ἀφή συνεργεῖ. ἐν γὰρ τῇ μεταστάσει περιπίπτοντα ἄλλοις σώμασιν, ὧν τὰ μὲν φθαρτικά ἐστὶν αὐτῶν, τὰ δὲ σωστικά, εἰ μὴ διακρίνειν οἶά τε ἦν ταῦτα, ὡς ἀποστρέφεσθαι μὲν τὰ φθαρτικά, προσίεσθαι δὲ τὰ σωστικά, ῥαδίως ἂν διεφθείρετο καὶ ἦν ἂν αὐτοῖς πρὸς κακοῦ ἡ κίνησις ἡ κατὰ τόπον γινομένη. οὐδὲν δὲ τοιοῦτον τῶν κατὰ φύσιν. εἰ δὲ ἀναγκαῖον πᾶν ζῶον ἀπτικήν αἰσθησιν ἔχειν, οὐχ οἶόν τε δὲ τῶν ἀπτῶν τινος αἰσθῆσθαι δι' ἀπλοῦ τινος σώματος (οὐδενὸς γὰρ ἐκεῖνα τῶν οἰκείων αὐτοῖς αἰσθητῶν τῷ ἅπτεσθαι ἀντιληπτικά, ἀλλὰ τὰ μὲν τρία διὰ τινος μεταξὺ αἰσθάνεται, ὡς δέδεικται, ἡ δὲ γῆ παντάπασιν ἀναίσθητος καθ' αὐτήν), ἀδύνατον τὸ τοῦ ζώου σῶμα ἀπλοῦν εἶναι. ἡ γὰρ ἀφή, ἐν μεσότητι οὔσα ὧν αἰσθάνεται, τῷ πασῶν τῶν ἀπτῶν ἐναντιώσεων αἰσθάνεσθαι ἐν τῇ πάντων τῶν ἀπτῶν μεσότητι τε καὶ μίξει τὸ εἶναι ἔχει, τοιοῦτόν ἐστιν ἡ σὰρξ καὶ ἐν τοῖς οὐκ ἔχουσιν ταύτην τὸ ἀνάλογον αὐτῇ. αὗται μὲν οὖν ἀναγκαῖαι αἰσθήσεις τοῖς ζώοις πρὸς τὸ εἶναι. διὸ καὶ χωρὶς τούτων ἀδύνατόν τι ζῶον εἶναι. αἱ δὲ λοιπαὶ τρεῖς οὐ πρὸς τὸ εἶναι οὕτως ἔτι, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὖ εἶναι συνεργοῦσιν. διὸ οὐδὲ πάντα αὐτῶν μετέχει, ἀλλ' ὅσα ἤδη τελειότερα. τοιαῦτα δὲ τὰ πορευτικά. ταῦτα γὰρ δεῖται οὐ μόνως τῆς πρὸς τὰ προσπίπτοντα αὐτοῖς μένουσιν αἰσθήσεως, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἄποθέν τινων αἰσθανόμενα τὰ φθαρτικά αὐτῶν φυλάσσεσθαι. διὸ διὰ τινος μεταξὺ ἡ τούτων αἰσθήσεις αὐτοῖς καὶ ἐξ ἀποστήματος γίνεται. τῆς δὲ αἰσθητικῆς ψυχῆς καὶ ἡ φανταστική, καὶ ἐπομένη ταύτη, ὡς προεῖρηται. τῆς αὐτῆς δὲ καὶ ὀρμητικὴ τε καὶ ὀρεκτικὴ, οὔσαι μετὰ τὴν φανταστικὴν.

de An. 94

πᾶσαι γὰρ αὗται μία οὔσαι κατὰ τὸ ὑποκείμενον, ταῖς διαφοραῖς τῶν δυνάμεων αὐταῖς διήρηνται. ἔστι δὲ ἐπὶ ταύταις ἡ λογικὴ ψυχὴ τε καὶ δύναμις, ἐσχάτη τε καὶ ἐπὶ πάσαις ταῖς ἄλλαις δυνάμεσιν καὶ τοῖς τελείοις τῶν ζώων μόνοις ὑπάρχουσα, καὶ οὐδὲ τούτοις ἐκ γενετῆς, ἀλλὰ προῖοῦσιν κατὰ τὸν χρόνον. Ποῦ δέ ἐστιν τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς καὶ ἐν τίνι μορίῳ τοῦ σώματος καὶ πότερον ἐν ἐνὶ ὑποκειμένῳ κατ' ἀριθμὸν πᾶσα ἡ ψυχὴ κατὰ τὰς δυνάμεις μόνον καὶ κατὰ τὸν λόγον ἔχουσα τὰς διαφοράς, ἢ καὶ κατὰ τόπον εἰσὶν ἀλλήλων αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις κεχωρισμέναι, ἄξιον ἐπὶ τούτοις ἰδεῖν. εἰ δὲ ἐν πᾶσιν, ἐν οἷς τὸ μὲν τί ἐστὶ τελειότερον, τὸ δὲ ἀτελέστερον, προσθήκη τινὶ τὸ ἀτελὲς γίνεται τέλειον, ἢ δὲ προσθήκη τῷ προϋπάρχοντι προστιθεμένου τινὸς γίνεται, ἔστι δὲ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ἡ προειρημένη διαφορὰ, δεῖ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, ἐν ᾧ ἡ ἀτελής, ἐν τούτῳ εἶναι καὶ τὴν τέλειον, εἴ γε κατὰ ἐπίδοσιν τινα καὶ προσθήκην τὸ ἀτελὲς γίνεται τέλειον. ἔστι δὲ τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων ἡ θρεπτικὴ δύναμις ἀτελεστέρα. ἐν ᾧ ἄρα ἡ θρεπτικὴ δύναμις, ἐν τούτῳ καὶ αἱ τελειότεραι. ἀλλὰ μὴν περὶ τὴν καρδίαν ἡ θρεπτικὴ ψυχὴ, εἴ γε τοῦ μὲν ζῆν ἥδε αἰτία, τῷ δὲ ζῆν ὕλη ὑγρότης τε καὶ θερμότης, τοιοῦτος δὲ ὁ περὶ τὴν καρδίαν τόπος μάλιστα, ὡς προεῖρηται. ἔτι ὡς ἐπὶ τῶν φυτῶν, εὐλογον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐμψύχων ἔχειν. ἐν δὲ τοῖς φυτοῖς ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς αὐξήσεως, ἐν τούτῳ καὶ ἡ θρεπτικὴ ψυχὴ διὸ μεταξὺ δοκεῖ εἶναι ῥίζης τε καὶ καυλοῦ ἥδε ἡ δύναμις ἐν αὐτοῖς. ὥστε εἴη ἂν καὶ ἐπὶ τῶν ζώων ἐν τούτῳ ἡ θρεπτικὴ ψυχὴ, ὅθεν αὐτοῖς ἡ ἀρχὴ τῆς αὐξήσεως. ἀπὸ καρδίας δὲ ἐν αὐτοῖς ἡ τῆς αὐξήσεως τε καὶ τροφῆς εἰς πᾶν τὸ σῶμα χορηγία. καὶ ἡ θρεπτικὴ ἄρα δύναμις ἐν ταύτῃ ἢ ἐν τῷ ἀνάλογον ταύτῃ. τοῦ δὲ τὴν χορηγίαν τοῖς ζώοις τῆς τροφῆς ἀπὸ

ταύτης εἶναι σημεῖον αἱ φλέβες αἱ τῆς τροφῆς τουτέστι τοῦ αἵματος διάκονοι (ἐσχάτη γὰρ τροφή τὸ αἷμα)· αὐταὶ γὰρ διὰ μὲν τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ σώματος διαπεφύκασιν, ἐκ δὲ τῆς καρδίας ἐκπεφύκασιν ὡς ἐκ ταύτης τὴν ἀρχὴν ἔχουσαι τῆς βλαστήσεως. ὣν αἱ μὲν τινες αὐτῇ διακονοῦνται πρὸς τὸ τὸ ἀκατέργαστον ἔτι καὶ ἄπεπτον αἷμα ἀπὸ τῶν περὶ τὸ ἥπαρ τόπων δεχομένη πέσσειν ἐν αὐτῇ, αἱ δὲ πρὸς τὴν τοῦμπαλιν μετὰ τὴν κατεργασίαν τε καὶ πέψιν ἐπὶ πᾶν τὸ σῶμα παραπομπήν.

de An. 95

διὸ καὶ εὐρύτεραι μὲν περὶ τὴν καρδίαν, ἅτε ἔτι οὐσαὶ ἄσχιστοι, προῖοῦσαι δὲ εἰς τὸ πρόσθεν σχίζονται τε εἰς πλείω καὶ εἰς στενότητα συνάγονται κατὰ τὸ τῆς διαιρέσεως πλήθος. ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτην φαίνεσθαι τὴν καρδίαν διηθρωμένην τῶν ἄλλων μερῶν σημεῖον τοῦ μάλιστα καὶ πρῶτην ταύτην τρέφεσθαι τε καὶ τὴν θρεπτικὴν δύναμιν ἔχειν ἐν αὐτῇ. τοῦ δὲ περὶ τὴν καρδίαν εἶναι τὴν ζωτικὴν καὶ θρεπτικὴν ψυχὴν σημεῖον καὶ τὸ ἐν τοῖς θανάτοις ταύτην τελευταίαν ἀποψύχεσθαι, ὥσπερ ἀναλυομένης τῆς φύσεως καὶ παλινδρομούσης ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν ἐσχάτων τε καὶ ῥῆον ἀπὸ τοῦ ζῆν μεθίστασθαι δυναμένων. ἐν τῇ καρδίᾳ δ' ἂν ἡ ἀρχὴ τοῦ ζῆν εἶναι πιστεύοιτο καὶ καθόσον ἔδει μὲν ἐν τῷ ἀσφαλεστάτῳ τε καὶ δυσπαθεστάτῳ εἶναι αὐτὴν ὡς οἶόν τε. ἐν πᾶσι γὰρ ἡ φύσις τῆς τοῦ κατ' αὐτὴν γινομένου σωτηρίας στοχάζεται. ἀσφαλέστατον δὲ τὸ μέσον. τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ θώραξ τε καὶ ὁ περὶ τὴν καρδίαν τόπος. ἀλλὰ καὶ καθόσον οὗτος ἐν μέσῳ ἐστὶ τῶν ὀργάνων τῶν τε δι' ὧν τὴν τροφήν λαμβάνομεν, καὶ τῶν, δι' ὧν ἀποσκευαζόμεθα τὰ ἀπ' αὐτῆς περιττώματα ἀμφοτέρων ἐχόντων τινὰ δυσχέρειαν, καὶ κατὰ τοῦτο εἴη ἂν ἐν τῷδε. ἔτι καὶ καθόσον ἐν μέσῳ ὦν πρὸς ἄμφω ἂν τὰ μέρη ὁμοίως ἔχοι καὶ ὁμοίως ἂν αὐτοῖς ἀμφοτέροις χορηγοῖ τῆς τροφῆς, καὶ οὐ τοῖς μὲν πλείονος τοῖς δὲ πόρρω, καὶ κατὰ τοῦτο ἂν εἴη περὶ καρδίαν. καὶ γὰρ ἐστὶν ὁ μὲν θώραξ τὸ σῶμα τοῦ ζῶου, τὰ δ' ἄλλα ὡς ὄργανα τούτου καὶ τῆς ἐν τούτῳ δυνάμεως τούτῳ προσπέφυκεν. διὸ εὐλόγως ἂν ἐν τούτῳ εἴη ἡ ἀρχὴ ἡ τοῖς ὀργάνοις χρωμένη. ἔτι δὲ καὶ καθόσον τὴν μὲν κοινὴν δύναμιν τοῖς ζώοις πᾶσιν εὐλογον ἐν τῷ κοινῷ πᾶσιν αὐτοῖς εἶναι σώματι, κοινὴ δὲ δύναμις ἐν αὐτοῖς ἡ θρεπτικὴ, σῶμα δὲ ὁ θώραξ (τὰ ἄλλα γὰρ τούτῳ προσπέφυκεν), [ὥστε] καὶ κατὰ τοῦτο ἂν ἡ τοῦ ζῆν ἀρχὴ περὶ τὸν θώρακα πᾶσιν εἴη.

de An. 96

οὐκέτι γὰρ οὕτως κοινὰ τὰ ἄλλα. οὔτε γὰρ κεφαλὴ πᾶσιν κοινόν (ἐστὶ γὰρ ζῶα τινὰ χωρὶς τούτου τοῦ μέρους), ἀλλ' οὐδὲ χεῖρες, ἢ πτέρυγες, ἢ πόδες. ἀλλ' εἰ καὶ ἡ κατεργασία τῆς τροφῆς διὰ τοῦ θερμοῦ μάλιστα, εὐλογον ἐν ᾧ τὸ πλεῖστον θερμόν, ἐν τούτῳ καὶ τὴν δύναμιν εἶναι τὴν θρεπτικὴν πρὸς τῷ οἰκείῳ ὀργάνῳ, ὡς ὁ μὲν κυβερνήτης πρὸς τοῖς οἷαζιν, ὁ δὲ χαλκεὺς πρὸς τοῖς χαλκευτικοῖς ὀργάνοις. καὶ ὅτι μὲν ἐν τῷ θώρακι καὶ περὶ καρδίαν ἢ τε θρεπτικὴ καὶ αὐξητικὴ τε καὶ γεννητικὴ ψυχὴ, ἣν καὶ φυτικὴν καλοῦμεν, ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἂν δεικνύοιτο. ἀκόλουθον δέ, ἐν ᾧ τοῦτο, ἐν τούτῳ εἶναι καὶ τὴν αἰσθητικὴν, ἐν οἷς εἰσὶν αἱ δυνάμεις ἀμφοτέραι. εἰ γὰρ εἶεν κεχωρισμένα, οὐκέτ' ἂν τὰ ἔχοντα ἀμφοτέρας τὰς δυνάμεις μίαν ἔχοι ψυχὴν, ἀλλὰ πλείους. αὐτὴ γὰρ καθ' αὐτὴν οὐσα ἡ θρεπτικὴ δύναμις ἐν τοῖς φυτοῖς ἔμψυχα αὐτὰ παρείχεν. ὥστε ἔσται καὶ ἐν τῷ ζῶῳ ἔμψυχον τὸ μόνον τὸ ταύτην τὴν δύναμιν ἔχον καθ' αὐτό. εἰ δὲ τοῦτο, δηλὸν ὅτι καὶ τὸ τὴν αἰσθητικὴν ἔχον πάλιν ἂν ἔμψυχον εἴη καθ' αὐτό. οὕτως δὲ δύναιντ' ἂν αἶδε αἱ δυνάμεις χωρίζεσθαι ἀπ' ἀλλήλων, ὡς εἶναι ἐν τῷ ζῶῳ τὸ μὲν τι τρεφόμενον μόνον καὶ διὰ τοῦτο ζῶν, τὸ δὲ αἰσθανόμενον μόνον, οὐκέτι δὲ καὶ τρεφόμενον. ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον εἶναι τὴν αἰσθητικὴν χωρὶς τῆς θρεπτικῆς. οὐ γὰρ οἶόν τέ τι αἰσθάνεσθαι μὲν, μὴ τρέφεσθαι δέ, ἢ τὴν θρεπτικὴν χωρὶς τῆς αἰσθητικῆς ἐν οἷς εἰσὶν ἄμφω. οὐ σημεῖον τὸ φθειρομένης τῆς ἀφῆς μηδὲ ζῆν ἔτι δύνασθαι τὸ ζῶον. καίτοι, εἰ ἦν ἡ θρεπτικὴ κεχωρισμένη, φθαρείσης τῆς αἰσθητικῆς οἶόν τε ἂν ἦν ζῆν ἔτι τὸ ζῶον, ἔχον γε τὴν θρεπτικὴν δύναμιν, ἥτις ἦν τοῦ ζῆν χορηγός. ἔτι δέ, εἰ ἀναγκαῖον τὸ αἰσθητικὸν μὴ διεσπᾶσθαι, ἀλλ' εἶναι τήνδε τὴν δύναμιν περὶ ταυτό τι, προδήλως δὲ διὰ τῶν ἀνατομῶν εὐρίσκεται ἀρχὴ οὐσα ἡ

καρδία τῆς τε ἀφῆς καὶ τῆς γεύσεως, εἶεν ἂν καὶ αἱ λοιπαὶ περὶ τὴν καρδίαν. καὶ γὰρ αἱ τρεῖς εἰ καὶ μὴ ἐξ εὐθείας πρὸς τὴν καρδίαν συντέτρηνται, ἀλλ' ἔστιν ἡ ὁδὸς αὐταῖς διὰ τῆς κεφαλῆς. διὰ γὰρ τῆσδε καὶ ταύταις ἡ ἄνοδος ὡς ἐπὶ ἀρχὴν τὴν καρδίαν.

de An. 97

τοῦτό τοι καὶ ἐν τοῖς φόβοις καὶ ταῖς ὀργαῖς καὶ ὅλως ἐν τοῖς πάθεσιν τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως ἔχει τοῦτο μάλιστα τὸ μόριον. προκινεῖται τε γὰρ καὶ προπάσχει ὥσπερ ζῶόν τι ὃν ἐν ζῳῳ. ἀλλὰ καὶ εἰ μήτε τῶν ἀναίμων τι μορίων ἐστὶν αἰσθητικόν, ὡς ὅστ᾽, τρίχες, ὄνυχες, μήτε αὐτὸ τὸ αἷμά ἐστι τὸ ταύτην τὴν δύναμιν ἔχον, δῆλον ὡς τὸ πρῶτον ἔναιμον πρῶτον ἂν εἴη καὶ αἰσθητικόν· πρῶτον δὲ ἔναιμον ἡ καρδία. τὸ γὰρ ἐν τῷ ἥπατι ἀκατέργαστον ἔτι καὶ οὐδὲ κυρίως αἷμα. καὶ ὅτι μὲν καὶ ἡ αἰσθητικὴ ὥσπερ καὶ ἡ θεραπευτικὴ περὶ τὴν καρδίαν ἐστὶν ἐν τοῖς καρδίαν ἔχουσιν, ἢ περὶ τὸ ἀνάλογον ὃν τούτῳ τῷ μορίῳ ἐν τισιν τῶν ζῳων, ἐκ τούτων γινώριμον ἂν εἴη. ἀλλὰ μὴν ὅπου αἱ αἰσθήσεις τελευτῶσιν, ἐκεῖ καὶ τὴν φανταστικὴν ψυχὴν ἀναγκαῖον εἶναι, εἴ γε ἡ ἐνέργεια αὐτῆς καὶ τὸ ἔργον περὶ τὰ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐγκαταλείμματα, ἃ γίνεται ἐν τῷ μορίῳ, ἐν ᾧ ἡ κοινὴ αἴσθησις. τοῦτο δ' ὃν ἡ καρδία δέδεικται· ἀλλὰ μὴν ἐν ᾧ ἡ φαντασία, ἐν τούτῳ καὶ αἱ συγκαταθέσεις, ἐν ᾧ δὲ αἱ συγκαταθέσεις, ἐν τούτῳ καὶ ὁρμαί τε καὶ ὀρέξεις, αἵτινές εἰσιν ἀρχαὶ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως. ὥστε καὶ ἡ ὀρμητικὴ τε καὶ ὀρεκτικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς εἴη ἂν περὶ καρδίαν. καὶ εὐλόγως· ἐφ' ὃ γὰρ αἱ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν κινήσεις τελευτῶσιν ὡς ἐπ' ἀρχὴν, ἀπὸ τούτου εὐλογον γίνεσθαι καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπὶ τὰ ἔξω κινήσεως. οὕτως γὰρ ὀρώμεν καὶ ἐν τοῖς στρατοπέδοις γινόμενον. ἐφ' ὃν γὰρ αἱ τῶν ἔξωθεν προσαγγελίαι γίνονται, οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ στρατηγός, ἀπὸ τούτου καὶ αἱ πρὸς τὰ ἔξω κινήσεις τὴν ἀρχὴν λαμβάνουσιν. διὸ καὶ τὰ πρὸς τὴν κίνησιν ὄργανα ἀπὸ τῆς καρδίας τὴν ἀρχὴν ἔχει. ἀλλὰ καὶ τῆς κινήσεως τῆς ἐξ αὐτῶν τοῖς μέρεσιν πᾶσιν ὁρᾶν ἔστι τὸν περὶ τὴν καρδίαν τόπον ἀρχὴν οὔσαν. ἐφ' ὃ γὰρ μόριον παύεται τὰ δεξιὰ καὶ τὰ ἀριστερὰ μέρη κινούμενα, ἐντεῦθεν αὐτοῖς ἡ τῆς κινήσεως ἀρχή, ὡς ἐν τοῖς περὶ ζῳων κινήσεως δέδεικται. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τὸ ἄνω τε καὶ κάτω μερῶν διηρημένων. πᾶσιν γὰρ τούτοις ἀρχή τε καὶ πέρας ὁ μέσος τε καὶ περὶ τὴν καρδίαν τόπος ἢ τὸ ταύτῃ ἀνάλογον. ὥστε καὶ ἐκ τούτου δεικνύοιτο ἂν οὕσα ἡ ὀρμητικὴ τε καὶ ὀρεκτικὴ δύναμις περὶ καρδίαν.

de An. 98

καὶ εἰκότως ἄρα ἡ καρδία ἔχουσα καὶ τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν ἐν ἑαυτῇ καὶ τὴν κινητικὴν πῇ μὲν ὁμοιομερὴς ἐστι (τοιούτον γὰρ τὸ αἰσθητήριον), πῇ δὲ ἀνομοιομερὴς, τοιούτον γὰρ πᾶν πρακτικόν μόριον, ὡς χεῖρ, πούς. ἔστι γὰρ ὁμοιομερὴς μὲν κατὰ τὸ σῶμα, ἀνομοιομερὴς δὲ κατὰ τὸ σχῆμα. ἡ μὲν γὰρ σὰρξ οὐ κατὰ σχῆμα σὰρξ, ἡ δὲ καρδία κατὰ τὸ σχῆμα τοιαύτη, ὥσπερ καὶ ἡ χεῖρ. μάθοι δ' ἂν τις, ὅτι τὸ τῆς ψυχῆς ἡγεμονικὸν περὶ καρδίαν, καὶ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ τοῦ σπλάγχνου κατασκευῆς, ἣν ἔχει παρὰ τῆς φύσεως τῆς μηδὲν ποιούσης μάτην. ἐν ἀσφαλεστάτῳ τε γὰρ κεῖται τοῦ σώματος (πλείστοις γὰρ καὶ ἰσχυροτάτοις ὅστοις καὶ σαρκὶν περιέχεται) ἰσχυροτάτῳ τε χιτῶνι περιεῖληπται τῷ καλουμένῳ περικαρδίῳ, ὃς οὐδ' ὑπὸ σιδήρου διαιρεῖται· ῥαδίως, αὐτῆς τε τὸ σῶμα μεταξύ πῶς ἐστὶ νεύρου τε καὶ σαρκός, πρὸς τῇ διὰ τὴν ἐκ τοιούτων σωμάτων σύνθεσιν στερεότητι ἐπιτηδείως ἔχουσα πρὸς τὰς αἰσθητικὰς ἀντιλήψεις (τοιούτον γὰρ ἡ σὰρξ) καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως (τοιαῦτα γὰρ τὰ νεῦρα). ἔχει δὲ καὶ πρὸς μὲν τὸν τῆς θερμότητος ἀναγκαῖον πλεονασμὸν ἐπίκουρον τὸ ἀναπνεόμενον πνεῦμα, ὅφ' οὗ διὰ τὴν συνέχειαν ὑπὸ τῆς ἀπ' αὐτοῦ γινομένης ἐμψύξεως εἰς τὸ σύμμετρον ἄγεται, πρὸς δὲ τὰς πηδήσεις τὰς ἀπὸ τῶν φαντασιῶν ἐγγινομένας αὐτῇ ὁ πλεύμων περικείμενος, ἀραιός τε καὶ εἰκτικὸς ὢν, βοηθεῖ πρὸς τὸ μηδεμιᾶ περιπίπτειν βλάβῃ. εἰκότως δὲ ὑπὸ τοσούτων βοηθεῖται· τῷ γὰρ ἔχειν τὰς κυρίας ἀρχὰς ἐν αὐτῇ καὶ τὸ τυχὸν παθοῦσα ἀπωλείας αἰτία τῷ ἔχοντι αὐτὴν ζῳῳ γίνεται. ἡ γὰρ λεγομένη καρδιακὴ νόσος, ἣν νόσον σῶζεται τινα νοσήσαντα, οὐ καρδίας, ἀλλὰ στομάχου πάθος ἐστίν. ὅτι δὲ καὶ τὸ λογιστικόν μόριον τῆς ψυχῆς, ὃ καὶ ἰδίως ἡγεμονικὸν καλεῖται, ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ αὐτό, δεικνύοιτο ἂν τῷ εἶναι μὲν τοῦ λογιστικοῦ τὸ μὲν

πρακτικόν, οὗ ἀμηγέπη καὶ τῶν ἀλόγων ζώων κοινωνεῖ τινα, τὸ δὲ θεωρητικόν, ὃ ἴδιον ἀνθρώπου. ὦν τὸ μὲν πρακτικόν, ὃ καὶ βουλευτικόν τε καὶ λογιστικόν καλοῦμεν, ἀκόλουθον εἶναι, ἔνθα τὸ ὀρεκτικόν τε καὶ κατὰ τόπον κινητικόν. ἔνθα γὰρ τὸ ὀρεκτικόν, ἐκεῖ καὶ τὸ βουλευτικόν.

de An. 99

ὄρεξις γάρ τις ἢ βούλησις. ὅπου δὲ τὸ βουλευτικόν, ἐκεῖ καὶ τὸ βουλευτικόν τε καὶ τὸ λογιστικόν. ἢ γὰρ βούλησις ὄρεξις βουλευτική τε καὶ λογιστική. ἀλλὰ καὶ ὅπου τὸ αἰσθητικόν, ἐκεῖ καὶ τὸ συγκαταθετικόν. ὅπου δὲ τοῦτο, ἐκεῖ καὶ ὧ ὑπολαμβάνομεν καὶ ὧ δοξάζομεν καὶ ὧ διανοοῦμεθα τε καὶ ἐπιστάμεθα. πάντα γὰρ ταῦτα μετὰ συγκαταθέσεως. ἀλλὰ μὴν ὧ ἐπιστάμεθα, ἐν τούτῳ καὶ ὁ θεωρητικὸς νοῦς. καθόλου δέ, εἰ μὲν ἐδύνατο ἡ λογικὴ δύναμις αὕτη καθ' αὐτὴν εἶναι χωρὶς τῶν πρὸ ταύτης εἰρημένων θρεπτικοῦ αἰσθητικοῦ φανταστικοῦ ὀρμητικοῦ, ἐνεδέχετο μὲν ἂν καὶ ἐν ἡμῖν εἶναι κεχωρισμένην κατὰ τὸ ὑποκείμενον τήνδε τὴν δύναμιν τῶν πρὸ αὐτῆς. οὐ μὴν ἀλλ' ἀναγκαῖον ἂν ἦν πλείους λέγειν ψυχὰς ἡμᾶς ἔχειν, καὶ εἶναι ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων ζῶα πλείω. εἰ δ' ἀδύνατον τοῦτο (ἀναγκαῖον γὰρ τὸν τὴν ἐσχάτην τῆς ψυχῆς δύναμιν ἔχοντα καὶ τὰς πρὸ ταύτης ἔχειν· τελειότης μὲν γὰρ τῆς ψυχῆς ἢ δὲ ἡ δύναμις, ἢ δὲ τελειότης ἐπ' ἐκείνῳ καὶ σὺν ἐκείνῳ ἐστίν, οὗ ἐστὶ τελειότης), ἀνάγκη καὶ τὴν λογιστικὴν ψυχὴν εἶναι περὶ καρδίαν. ἔτι εὐλογον μὲν μήτε τὸ πρακτικόν τῆς ψυχῆς διεσπᾶσθαι, ὡς εἶναι ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ μορίῳ, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ πᾶν αὐτὸ εἶναι, μήτε πάλιν τὸ κριτικόν, ἀλλ' εἶναι καὶ τοῦτο πᾶν ἐν τῷ αὐτῷ, εἰς δύο δὲ ταῦτα ἀνάγονται αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς, τὸ τε πρακτικόν καὶ τὸ κριτικόν. <ἔτι> εἰ ἔστιν, ἐν ᾧ τὸ θρεπτικόν, ἐν τούτῳ καὶ τὸ αἰσθητικόν, ἀνάγκη ἐν τῷ αὐτῷ κατ' ἀριθμὸν εἶναι πᾶσαν τὴν ψυχὴν. τὸ μὲν γὰρ θρεπτικόν ἀρχὴ τῆς πρακτικῆς ψυχῆς (ταύτης γὰρ τοῦτό τε καὶ τὸ ὀρμητικόν καὶ τὸ ὀρεκτικόν), τὸ δὲ γε αἰσθητικόν πάλιν ἀρχὴ τῆς κριτικῆς. τοῦ γὰρ κριτικοῦ καὶ τὸ φανταστικόν, ἔτι δὲ τὸ βουλευτικόν τε καὶ θεωρητικόν. ἀλλὰ μὴν περὶ τὴν καρδίαν ἄμφω ἐκεῖνα ὄντα ἐδείχθη. περὶ ταύτην ἄρα καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς ψυχῆς δυνάμεις. περὶ καρδίαν ἄρα τὸ τῆς ψυχῆς τῆς ἐν τοῖς ζώοις τὸ ἡγεμονικόν. ἔστι δὲ ἐν ἑκατέρᾳ δυνάμει, τῇ τε κριτικῇ καὶ τῇ πρακτικῇ, τὸ μὲν ὑπηρετικόν, τὸ δὲ ἡγεμονικόν. αἱ τε γὰρ κρίσεις ὑπηρεσίας ὀργανικῆς δέονται (τοιαῦτα γὰρ τὰ αἰσθητήρια), αἱ τε πράξεις καὶ αὐταὶ δι' ὀργάνων ἐπιτελοῦνται. χεῖρες γὰρ καὶ πόδες πρὸς τὰς πράξεις ὄργανα φανερώτατα. τὰ δὲ λεγόμενα πρὸς δεῖξιν τοῦ τὸ ἡγεμονικὸν περὶ κεφαλὴν τε καὶ ἐγκέφαλον εἶναι τὰ μὲν ἐστὶ κενά, ὅσα δὲ ἔχεται τινος πιθανότητος, τούτοις ἡ συμπάθεια τῶν ἐν τῷ τοῦ ζώου σώματι μορίων αἰτία τῆς πλάνης.

de An. 100

πάντα γὰρ τὰ μόρια ἀλλήλοις ἐστὶν ἐν τῷ σώματι συμπαθῆ, εἴπερ πᾶν ὄργανον καλῶς ἡρμοσμένον. διὰ γὰρ τὴν τοιαύτην συμπάθειαν ψηλαφωμένων τέ τινων περὶ τὸν ἐγκέφαλον γίνεταί τινα περὶ τὸν ἄνθρωπον πάθη καὶ νοσοῦντων μὲν τῶν περὶ τὴν κεφαλὴν παραφροσύναι γίνονται, θεραπευομένων δὲ ἀποκαταστάσεις, ὥσπερ καὶ ἄλλων μορίων θεραπευομένων ἄλλα ὑγιάζεται οὐδὲν ἐκείνοις ἐοικότα. ἀλλ' οὐδὲ αἱ τῶν μορίων ἀφαιρέσεις, ἃς ἐπὶ τινων ζώων ποιοῦνται, δεικτικαὶ τοῦ προκειμένου. κοιναὶ γὰρ εἰσιν πρὸς ἀμφοτέρω. ὡς γὰρ καρδίας ἐξαιρεθείσης ἔνια ζῶα διαμένει ζῶντα πλείω χρόνον, ὡς χελώνη καὶ χαμαιλέον, οὕτως καὶ κεφαλῆς ἀφαιρεθείσης τινῶν ζώων ἐπὶ πολὺ τὸ λοιπὸν σῶμα ζῇ. πολλάκις δὲ καὶ ἑκάτερον αὐτῶν μένει τὰς οἰκείας ἐνεργείας ἐνεργοῦν. τὸ μὲν οὖν ἡγεμονικόν τῆς ψυχῆς, ὡς δέδεικται, περὶ τὴν καρδίαν καθίδρυται, τὸ δὲ ὑπηρετικόν καὶ εἰς τὰ ἄλλα τοῦ σώματος μέρη διατείνει. τὸ τε γὰρ αἰσθητικόν εἰς πᾶσαν τὴν σάρκα, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς κινήσεως διακονικόν εἰς τε νεῦρα καὶ τοὺς μῦς, δι' ὧν ὅλως τῶν μορίων ἡ κίνησίς τε καὶ μετάβασις τοῖς ζώοις, γίνεται.